МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
імені МИКОЛИ ЛУКАША

IN STATU NASCENDI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей

ВИПУСК 23

НТМТ

ХАРКІВ
2023

УДК 81’25

Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна (протокол № 7 від 19 квітня 2023 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О. В. Ребрій (докт. філол. наук, проф.)

Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, проф.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)
Ольховська А. С. (докт. пед. наук, проф.)
Фролова І. Є. (докт. філол. наук, доц.)
Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)
Кальниченко О. А. (доц.)
Вороніна К. В. (канд. філол. наук, доц.)
Лук’янова Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)
Івахненко А. О. (канд. філол. наук, доц.)
Тащенко Г. В. (канд. філол. наук, доц.)
Статівка А.О. (канд. філол. наук)

Адреса редакційної колегії:
61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,
E-mail: transengl@karazin.ua

In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2023. Вип. 23. 200 с.

ISBN 978-966-285-703-0

До збірника увійшли статті, підготовлені здобувачами вищої освіти спільно з керівниками їхніх кваліфікаційних магістерських робіт. Публікації присвячено актуальним науково-методичним питанням, пов’язаним із відтворенням текстів різних стилів, жанрів та дискурсів, особливостей індивідуального стилю, різноманітних лексико-граматичних та стилістичних явищ. Низка розробок вивчає особливості аудіовізуального, інтерсеміотичного перекладу та локалізації. У статтях методичного спрямування увагу приділено проблематиці використання в освітньому процесі систем машинного перекладу.

Для здобувачів вищої освіти в галузі філології, аспірантів, молодих науковців, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Тексти подано в авторській редакції

ISBN 978-966-285-703-0

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2023

ЗМІСТ

Авдеєнко В. С., Фролова І. Є.
Відтворення опису актів вербальної комунікації
в сучасних українських перекладах роману А. Крісті
«Вбивство у східному експресі» 7

Аджва Д. З., Фролова І. Є.
Англійськомовні фільмоніми в українському
та іспанському перекладі (на матеріалі назв кінофільмів
жанрів детектив, трилер, бойовик)..... 13

Басова К. В., Вороніна К. В.
Особливості відтворення індивідуального стилю
Р. Кіплінга (на матеріалі українських перекладів збірки
«Книга Джунглів») 18

Безпарточна К. Д., Івахненко А. О.
Підходи до передачі квазіреалій «Володаря перстнів»
Дж. Р. Р. Толкіна українською мовою 24

Варфоломеєва П. Д., Мартинюк А. П.
Англо-український переклад промов
TED тематики COVID-19 30

Васецька А. В., Тащенко Г. В.
Відтворення повтору як однієї зі стратегій
комунікативного впливу у промовах TED 35

Володченко Ю. О., Фролова І. Є.
Особливості англо-українського перекладу
ключових мовних одиниць текстів у галузі
інформаційних технологій..... 41

Володькін В. С., Черноватий Л. М.
Предметні знання, необхідні для передачі
англомовних текстів, що стосуються технологічного
підходу до перекладознавства..... 46

Горішня О. А., Ребрій О. В.
Відтворення власних назв в аудіовізуальному перекладі
(на матеріалі серіалу «Втрачений символ»)..... 52

Гур'єва М. В., Ковальчук Н. М.
Особливості перекладу українською мовою
англомовної термінологічної лексики у
галузі методики навчання усного перекладу..... 59

Зізюкіна В. О., Ребрій О. В.
«Гамлет» Шекспіра в українських перекладах:
стратегії та їхнє мовностилістичне втілення 64

Карнаух Є. Р., Ольховська А. С.
Вплив використання системи машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва 70

Кулакова І. С., Вороніна К. В.
Особливості відтворення ідіостилю А. Крісті українськими перекладачами 74

Кулішова В. В., Лук'янова Т. Г.
Особливості англо-українського перекладу термінів методології Scrum 80

Кускова Д. О., Лук'янова Т. Г.
Український переклад термінологічних одиниць у текстах у галузі психології 86

Лагута А. Ф., Ковальчук Н. М.
Особливості передачі українською мовою англомовних текстів у галузі психолінгвістики 91

Левенко А. О., Черноватий Л. М.
Співвідношення різноструктурних термінів в англомовних текстах з перекладу термінології..... 95

Ліу Тхао Ли, Ольховська А. С.
Вплив використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі ботаніки 102

Лукашенко Т. О., Мартинюк А. П.
Стратегії перекладу англомовних промов TED невербальної тематики на українську мову..... 106

Мізяк Ю. О., Івахненко А. О.
Способи передачі термінів при перекладі науково-популярних текстів із психології 111

Мосьпан О. П., Черноватий Л. М.
Співвідношення англомовних термінологічних словосполучень у текстах, що стосуються сфери проєктно-орієнтованої підготовки перекладачів 116

Оверко Д. Ю., Лук'янова Т. Г.
Мовна локалізація відеоігор українською мовою..... 123

Перегудов О. В., Черноватий Л. М.
Особливості передачі українською мовою англомовної термінології у сфері навчання юридичного перекладу 128

Рева Н. А., Статівка А. О.
Типи перекладу українською та іспанською мовами назв англомовних драм, мелодрам та комедій 134

Рибалко В. А., Ребрій О. В.
Жанрово-стилістичні особливості перекладу історичного роману 139

Рябушенко О. І., Ребрій О. В.
Ілюстрації як об'єкт інтерсеміотичного перекладу 145

Рогожина Р. О., Тащенко Г. В.
Образ Анни Вінтур як об'єкт інтерсеміотичного перекладу в екранізації «Диявол носить «Прада»» 152

Саргсян Е. Л., Фролова І. Є.
Типи перекладу англійськомовних літературних творів жанрів фентезі та наукова фантастика українською та іспанською мовами 156

Труш Н. Ю., Кальниченко О. А.
Передача радянізмів у перекладах української художньої літератури на англійську мову 161

Фотеску І. В., Мартинюк А. П.
Особливості перекладу гумору в американських ситуаційних комедіях 168

Чуденко Т. О., Ольховська А. С.
Вплив використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі стійкого садівництва 172

Шамрай Г. Р., Мартинюк А. П.
Англо-українські переклади термінологічних одиниць лінгвістичної тематики (на матеріалі промов TED) 177

Шиян Д. А., Ребрій О. В.
Реалії Вікторіанської доби в англо-українських перекладах (на матеріалі творів Ч. Діккенса) 182

Щербонос К. І., Ольховська А. С.
Вплив використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі психології самоаналізу 186

Юрьєв М. С., Івахненко А. О.
Способи передачі термінів в українському перекладі роману Т. Ґеррітсен «Асистент» 192

Шановні читачі!

У представленому випуску ви знайдете різноманітні розвідки з особливостей перекладу текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (у галузі інформаційних технологій, перекладознавства, садівництва, психології, психолінгвістики, ботаніки, історичних романів, фентезі, наукової фантастики, драм, мелодрам, ситуаційних комедій тощо), особливостей відтворення ідіостилю письменника (на матеріалі творів А. Крісті, В. Шекспіра, Т. Ґеррітсен, Ч. Діккенса, Дж. Р. Р. Толкіна). Серед різноманітних об'єктів дослідження увагу дослідників-початківців привертають терміни, реалії, порівняння, фільмоніми, акти вербальної комунікації, радянізми, власні назви, ілюстрації тощо. Предметом дослідження в більшості статей виступають когнітивні, лінгвокультурні, ідеологічні, жанрово-стилістичні та структурно-семантичні проблеми англо-українського перекладу, його домінанти, стратегії, тактики, способи, мовні та позамовні чинники. Роботи методичного блоку висвітлюють різноманітні аспекти технічних (у тому числі комп'ютерних) засобів здійснення перекладу на основі новітніх експериментальних методик.

Статті написано на високому фаховому рівні, з дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови.

Бажаємо всім авторам двадцять третього випуску збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та здобувачів вищої освіти з різних закладів вищої освіти України до плідної співпраці над наступними випусками нашого збірника!

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. філол. наук, професор Олександр Ребрій

УДК 811.111'255.4'367.625:821.111-312.4Крі7Вби.08

ВІДТВОРЕННЯ ОПИСУ АКТІВ ВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ А. КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ»

Авдеєнко В. С., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківській національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу відтворення в двох сучасних українських перекладах елементів джерельного тексту (роману А. Крісті «Вбивство у Східному Експресі»), присвячених опису актів вербальної комунікації. Типові засоби такого опису – дієслова говоріння відтворюються пошуком відповідника або вилучаються, фразові дієслова перекладаються контекстуальними синонімами або словниковими відповідниками, словосполучення калькуються без/із залученням трансформацій. Перекладачі виявляють креативність, обираючи переважно різні способи/засоби перекладу.

Ключові слова: *дієслово говоріння; креативність; опис актів вербальної комунікації; переклад; словосполучення; фразове дієслово.*

Avdeyenko V. S., Frolova I. Ye. Rendering the Description of Verbal Communication Acts in Modern Ukrainian Translations of A. Christie's Novel «Murder on the Oriental Express». *This article focuses on rendering in two modern Ukrainian translations the elements of the source text (A. Christie's novel «Murder on the Oriental Express») which concern the descriptions of verbal communication acts. The typical means of such description – verbs of speech are rendered by their equivalents or omitted; phrasal verbs are translated by their contextual synonyms or equivalents, word-combinations are rendered by calquing without / with transformations. The translators mostly used different methods / means thus revealing their creativity.*

Key words: *creativity; description of verbal communication acts; phrasal verb; translation; verb of speech; word-combination.*

Художній переклад сьогодні, як і раніше, посідає центральне місце у перекладацькій діяльності. Зсув уваги з мови та тексту на людину, що є носієм певної лінгвокультури та спілкується з представниками інших лінгвокультур за посередництвом перекладу, відкриває як нові перспективи для перекладача, так і нові підходи

у перекладацьких студіях. Художній переклад – це складний процес, що вимагає від перекладача не тільки високого фахового рівня, але й максимального використання творчого потенціалу, навіть коли йдеться про переклад одиниць, які, на перший погляд, не викликають жодних труднощів.

Саме ці міркування обумовили вибір теми нашого дослідження, у якому увагу зосереджено на відтворенні актів вербальної комунікації в українських перекладах, що вийшли друком в один часовий період – протягом останнього десятиріччя.

Актуальність дослідження полягає у належності його проблематики до найважливіших на сьогодні проблем перекладознавства – виявленні спільних рис і відмінностей множинних перекладів, шляхом з'ясування та порівняння способів і засобів відтворення актів вербальної комунікації в українському перекладі одного з романів А. Крісті.

Об'єктом дослідження були фрагменти тексту оригіналу, що містять опис актів вербальної комунікації, та відповідні фрагменти у текстах двох українських перекладів.

Предметом аналізу виступали особливості відтворення опису акту вербальної комунікації в українському перекладі.

Метою роботи було виявлення засобів опису актів вербальної комунікації у тексті оригіналу, з'ясування репертуару й продуктивності способів їхнього українського перекладу та встановлення збіжності / розбіжності способів та засобів перекладу у двох цільових текстах.

Методами дослідження були методи аналізу та синтезу, метод довільного добирання, метод наскрізного вибирання, елементи методу структурно-морфологічного аналізу, метод порівняння (одиниць) тексту оригіналу та тексту перекладу, елементи методу кількісного аналізу, метод графічної презентації.

У діяльності перекладача художній переклад посідає безперечно дуже особливе і важливе місце. Більшістю фахівців він справедливо вважається не тільки одним з найбільш складних видів перекладу, але й найбільш цікавим.

Доречно в цьому зв'язку навести думку, що «художній переклад можна вважати мистецтвом, адже естетичний ефект тексту перекладу досягається копіткою творчою працею, що полягає у вдалому доборі та влучному застосуванні мовних засобів. Цей вид перекладу вимагає не тільки активної мовленнєвої діяльності, вишуканого художнього смаку перекладача, широкого світогляду, але й досконалого володіння як іноземними, так і рідною мовами» [4].

У прозаїчному художньому творі, як відомо, обов'язково мають місце слова автора і персонажне мовлення.

Український дослідник О. В. Антонов вказує, що персонажне мовлення – це «відтворення процесу реальної комунікації між людьми літературними засобами писемного мовлення, передача його специфічних особливостей, відтворення норм і правил спілкування для створення достовірної картини світу та образів самих персонажів» [1].

Також вчений розглядає взаємозв'язок авторського та персонажного мовлення, й у цьому розгляді зазначає, що «підсистеми мови автора та персонажного мовлення взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Якщо персонажне мовлення є засобом створення бажаного автором образу персонажів та відображенням процесу реальної комунікації, то авторська ремарка, у свою чергу, виконує роль роз'яснювально-вказівного компонента» [1].

Таким чином, логічно дійти висновку, що в системі авторського мовлення письменник описує і вербальні дії персонажів, які подано в їхніх діалогах. Тобто у тексті художнього твору авторське мовлення зазвичай містить певний коментар щодо персонажного мовлення, зокрема роз'яснювально-вказівний компонент щодо дій персонажів, здійснюваних ними в актах вербальної комунікації.

Для дослідження було обрано англійськомовний роман детективного жанру «Вбивство у Східному Експресі» *(Murder on the Oriental Express)*, авторкою якого є визнана майстриня детективу – А. Крісті.

Матеріалом дослідження послужили 306 фрагментів тексту оригіналу роману [5], що містять опис актів вербальної комунікації, та 612 відповідних фрагментів текстів українських перекладів цього роману, зроблених перекладачами А. Сметюхом (2015) [2] та Н. Хаєцькою (2017) [3].

За даними аналізу цих фрагментів, було з'ясовано, що в тексті оригіналу опис актів вербальної комунікації здійснено за допомогою дієслів говоріння, фразових дієслів та словосполучень, переважно дієслівних.

Починаючи з дієслів говоріння, зазначимо, що тут значну перевагу в плані продуктивності демонструє дієслово *say*, яке зафіксовано у 135 фрагментах, що було проаналізовано в тексті оригіналу. Інші дієслова мають значно меншу продуктивність: кількість фрагментів, де їх було зафіксовано, варіює від 12 до 1: *ask (12), speak (7), agree, cry (5), explain, murmur (4), add, demand, exclaim, inquire, protest, sigh (2), call, continue, groan, shout, reflect, hasten, return, admit та інші (загалом 19 дієслів) (1)*.

Було також зафіксовано вживання фразових дієслів, зокрема таких: *call for, call out, go on, put in, turn to* та деяких інших.

Словосполучення охоплюють доволі широкий спектр, серед них, цілком природно, домінують дієслівні.

Дієслівні словосполучення, своєю чергою, доволі різноманітні за моделями, а саме: V+Adv: *demanded angrily,* V+ Pr+Adv: *said to himself thoughtfully,* V+Prep+ Adj+ N: *was speaking in a clear, autocratic tone,* V+Prep+N+Prep+Adj+N: *spoke with a kind of calm desperation*, Adv+V+N: *soothingly expressed a hope,* V+Prep+Pr+N: *relapsing into his own tongue*.

Усі три згадані групи засобів опису актів вербальної комунікації було розглянуто окремо в перекладознавчому аналізі, тобто з точки зору виявлення їхніх перекладних відповідників. Далі подано отримані результати:

— перекладні відповідники дієслів говоріння;

Як свідчать дані нашого дослідження, перекладні відповідники дієслів говоріння переважно утворені способом пошуку відповідника, що є цілком природним, оскільки такі дієслова наявні в більшості мов світу, включно з англійською та українською. При цьому, перекладачі, як правило, використовували перший словниковий відповідник, наприклад:

«It is not pretty,» he ***said***.

– *Дуже неприємно,* – сказав він. [2]

У наведеному фрагменті перекладач використав перший відповідник:

Say –

1) говорити, сказати

2) стверджувати (що, нібито), повідомляти

3) говорити

4) мати або висловлювати думку, вважати, думати

5) наводити докази, аргументи; свідчити; висловлюватися; свідчити на користь [проти]чого-небудь, кого-небудь [6]

У деяких випадках у перекладі зафіксовано вилучення дієслова говоріння, тобто опис акту вербальної комунікації відсутній.

«You find yourself far from home, mon cher,» ***said*** *M. Bouc.*

– *Друже, чому ви так далеко від дому?* [2]

По кількісних параметрах відповідники дієслів говоріння розподілені таким чином: пошук відповідника – 92 %, вилучення опису акту вербальної комунікації – 8 %.

— перекладні відповідники фразових дієслів;

Як засвідчило наше дослідження, способом пошуку відповідника було перекладено лише два з п’яти фразових дієслів.

Зокрема, у поданому далі фрагменті, фразові дієслово *go on* було перекладено за допомогою першого відповідника:

«And now,» ***went on*** *Poirot, «let us come to the events of Last night. M. Ratchett retired to bed—when?»*

– *А тепер,* — продовжував Пуаро, — повернімося до подій минулої ночі. Коли містер Ретчетт пішов спати? [3]

Go on –

1) іти далі; продовжувати шлях; продовжувати; (to) переходити (до чого-небудь)

2) минати, спливати (про час)

3) відбуватися, траплятися

4) поводитися (часто погано)

5) багато говорити; (at) накидатися (на кого-небудь), сварити (кого-небудь)

6) включати(ся), вмикати(ся) [6]

У інших випадках фразові дієслова було відтворено за допомогою контекстного синоніма, наприклад:

At the same moment a voice from within the next compartment ***called out***

У цей момент голос із наступного купе промовив [2]

І в ту ж мить із сусіднього купе пролунав голос [3]

По кількісних параметрах відтворення фразових дієслів демонструє такі показники: пошук відповідника – 40 %, використання контекстуального синоніма – 60 %.

— перекладні відповідники словосполучень;

Відтворення у перекладі словосполучень, використаних в описі акту вербальної комунікації, охоплює доволі широкий спектр способів перекладу та перекладацьких трансформацій, ми з'ясували увесь цей потенціал, а також виявили кількісні характеристики, зокрема, продуктивність. Калькування без трансформацій зареєстровано у 29 % усіх фрагментів, що містять переклад словосполучень, калькування з трансформаціями відповідно складає 71 %, найбільшу питому вагу серед трансформацій мають: пермутація (19 %) та комплексна перекладацька трансформація (19 %), далі йде смисловий розвиток (11 %), значно меншу продуктивність демонструють контекстуальна заміна (6 %), вилучення (6 %), додавання (6 %), заміна однієї частини мови іншою(4 %). Наведемо приклади:

— калькування без трансформацій:

«That's all very well,» MacQueen ***said restlessly***.

– *Усе це дуже добре,* – сказав неспокійно Макквін. [3]

— калькування з пермутацією:

Miss Debenham ***said evenly*** *that that would be very nice.*

Міс Дебенхем спокійно відповіла*, що це чудово.* [2]

— калькування з комплексною перекладацькою трансформацією:

She ***said in a quiet even voice with a trace of hardness in it****, «I have my living to get.»*

Вона промовила тихим, розміреним голосом із твердою ноткою*:*

— Мені потрібно заробляти на життя. [3]

У цьому фрагменті у процесі калькування залучено вилучення *in it* як семантично надлишкове в українській мові та заміна однієї частини мови іншою: *hardness* (noun), твердою (прикметник).

Хоча опис акту вербальної комунікації не є таким, що складає труднощі для перекладача (в усіх європейських мовах наявні дієслова говоріння та інші мовні засоби на позначення дії говоріння), ми з'ясували наявність суттєвих розбіжностей у двох проаналізованих перекладах. Кількість фрагментів, де збігаються способи відтворення опису акту вербальної комунікації у обох перекладачів, складає 46 %, причому, прийнявши цю кількість фрагментів за 100 %, ми виявили, що в 38 % фрагментів збігаються також і використані перекладачами засоби, тоді як у 62 % обрані перекладачами мовні засоби виявилися різними. Відповідно, у 54 % фрагментів цільових текстів перекладачі використали різні способи перекладу та/або перекладацькі трансформації. (За 100 % тут прийнято загальну кількість одиниць аналізу текстів обох перекладів). Такі відмінності засвідчують, що сучасні українські перекладачі виявляють творчу креативність навіть у відтворенні таких елементів джерельного тексту, які не потребують суттєвих зусиль з боку перекладача.

Перспективою дослідження є подібний аналіз на більшому літературному матеріалі та с залученням більшої кількості перекладів українською інших англомовних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов О. В. Комунікативні стилі персонажного мовлення: лінгвопрагматичний та соціолінгвістичний аспекти (на матеріалі сучасної американської драми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2017. 20 с. 2. Крісті А. Вбивство у Східному Експресі : пер. з англ. Сметюх А. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kristi_Agata/Vbyvstvo_u_Skhidnomy_Ekspresi/. 3. Крісті А. Вбивство у Східному Експресі : пер. з англ. Хаєцька Н. URL: https://chitaka.com.ua/chitat-online/vbyvstvo-u-shidnomu-ekspresi/. 4. Ніколаєва Т. М. Особливості художнього перекладу з української на англійську мову. Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія». 2018. Вип. 42. С. 119–127. 5. Christie A. Murder on the Orient Express. URL: http://detective.gumer.info/anto/christie_8_2.pdf; 6. LingvoLive : dictionary. URL: https://www.lingvolive.com/en-us.

УДК 81'111:82.09

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ФІЛЬМОНІМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ІСПАНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ КІНОФІЛЬМІВ ЖАНРІВ ДЕТЕКТИВ, ТРИЛЕР, БОЙОВИК)

Аджва Д. З., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено специфіці відтворення англійськомовних фільмонімів двома неспорідненими мовами – українською та іспанською. Аналіз проведено на матеріалі назв кінотворів жанрів детектив, трилер, бойовик, які є сучасними та популярними. З'ясовано, що проаналізовані перекладені фільмоніми належать до трьох типів – відтворені прямим перекладом, перекладом з трансформаціями, повною заміною. Виявлено спільні та відмінні риси в перекладах обома мовами.

Ключові слова: *іспанський переклад, спільна/відмінна риса, тип перекладу, український переклад, фільмонім.*

Adzhva D., Frolova I. English Filmonyms in Ukrainian and Spanish Translation (based on the titles of detective, thriller, action movies). *The article focuses on the specific features of rendering English filmonyms into two unrelated languages – Ukrainian and Spanish. The research is based on the titles of modern and popular detective, thriller and action movies. The analysis has shown that the translated filmonyms under study come in three types: those translated directly, with transformations and those totally substituted. Common and distinctive features in translations into both languages have been identified.*

Key words*: common/distinctive feature, filmonym, Spanish translation, type of translation, Ukrainian translation.*

У сучасну добу значна увага перекладознавців зосереджена на вивченні перекладу кінодискурсу [3]. Наявні також розвідки, спрямовані на аналіз відтворення назв кінотворів [1; 2; 7].

Але складна природа заголовку/назви/фільмоніму, разом із необхідністю урахування його перекладу в межах різних лінгвокультур, все ще залишає значні можливості для перекладацького аналізу.

Актуальність роботи обумовлена нагальною потребою дослідження специфіки відтворення назв кінотворів – фільмонімів – різними (спорідненими/неспорідненими) мовами, а також популярністю та

сучасністю фільмів таких досліджуваних жанрів як детектив, трилер, бойовик. Об'єктом дослідження є англійськомовні фільмоніми кінофільмів жанрів детектив, трилер, бойовик та їхні відповідники українською та іспанською мовами. Предметом дослідження є типи, способи перекладу та трансформації, використані при перекладі англійськомовних фільмонімів українською та іспанською мовами.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому вперше здійснено порівняльний аналіз типів перекладу англійськомовних фільмонімів двома неспорідненими мовами – українською та іспанською. Метою цієї роботи є аналіз типів і способів перекладу англійськомовних фільмонімів жанрів детектив, трилер, бойовик українською та іспанською мовами. Матеріалом дослідження виступають 110 англійськомовних фільмонімів та 304 одиниці їхніх перекладів українською та іспанською мовами. Вони належать до жанрів детектива, трилера та бойовика та є сучасними і популярними. Усі відібрані кінотвори розміщені в мережі інтернет у вільному доступі [5]. Їхні варіанти перекладу українською та іспанською мовами також знаходяться у відкритому доступі [4; 6].

У нашому дослідженні ми розглядаємо англійську, українську та іспанську мови, які належать до германських, слов'янських та романських мов відповідно, а отже мають свою специфіку: хоча всі три мови (вихідна мова – англійська та цільові мови – українська та іспанська) належать до індоєвропейської мовної сім'ї, вони є неспорідненими, що, на нашу думку, ускладнює процес перекладу.

Здійснене нами дослідження здійснено в три етапи, перший з яких полягає у формуванні його теоретичних засад, другий присвячено збору та систематизації одиниць аналізу, а третій – науково-практичному аналізу особливостей перекладу українською та іспанською мовами англійськомовних фільмонімів, що є назвами кінофільмів таких жанрів як детектив, трилер, бойовик.

На позначення назви ігрового кінотвору в дослідженні користуємося терміном фільмонім, який є широко вживаним в сучасному українському перекладознавстві. Фільмонім – це термін на позначення назв кінострічок. Він повинен відображати зміст та художній задум фільму, а також бути зрозумілим, інтригуючим та привабливим для потенційного глядача [1]. Фільмонім виконує інформативну, впливову та рекламну функції.

На переклад англійськомовних фільмонімів, зокрема назв кінотворів жанрів детектив, трилер, бойовик, українською та іспанською мовами чинять вплив (1) об'єктивний чинник (відмінності між неспорідненими мовами) та (2) суб'єктивний чинник (прагнення агента перекладацької діяльності до самовираження, вияви

перекладацької творчості, комерційно-промоційні міркування). Результатом впливу зазначених чинників є тип перекладу фільмоніму: прямий переклад, переклад з трансформаціями, повна заміна фільмоніму в перекладі.

До прямого перекладу належать такі способи перекладу як пошук словникового або варіантного відповідника, нульовий переклад, транскодування та калькування. Наприклад:

(1) Unknown – Невідомий, Desconocido (словниковий відповідник)

(2) Infinite – *Infinito* (словниковий відповідник)

(3) Salt – *Salt* (нульовий переклад)

(4) Absolute Power – Абсолютна влада (калькування)

(5) Four Brothers – *Cuatro hermanos* (калькування)

(6) Red Dragon – Червоний дракон (калькування)

Загалом шляхом прямого перекладу було відтворено 65 заголовків, що складає 21,4 % від загальної кількості одиниць. В результаті проведеного дослідження було виявлено, що частка перекладів, здійснених за допомогою прямого перекладу є приблизно однаковою в перекладах українською та іспанською мовами (57 % та 43 % відповідно).

Калькування домінує як в українських, так і в іспанських перекладах (56,8 % та 48,1 % відповідно). Способом пошуку відповідника також перекладена приблизно однакова частка фільмонімів в обох мовах – 29,7 % в українській та 25,9 % в іспанській мовах. В українській мові наявні також фільмоніми, перекладені шляхом транскодування (13,5 %), а в іспанській мові присутні заголовки, що були відтворені застосуванням нульового перекладу (22,2 %) та поєднанням нульового перекладу та пошуку відповідника (7,4 %).

Трансформації поділяють на лексичні, граматичні та лексико-граматичні. До лексичних трансформацій відносять такі трансформації як додавання, вилучення, смисловий розвиток, конкретизація та генералізація.

Лексичні трансформації, використані в перекладі фільмонімів:

(1) Buried – Похований живцем (додавання)

(2) The Call – *La última llamada* (додавання)

(3) Faster – Швидше за кулю (додавання)

(4) Gone Girl – *Загублена, Perdida* (вилучення)

(5) Lost Highway – *Шосе в нікуди* (смисловий розвиток)

До граматичних трансформацій відносять формальне вилучення та додавання, транспозицію, пермутацію та заміну однієї граматичної форми іншою. Наприклад:

(1) The Call — Виклик (вилучення артикля)

(2) The Woman in the Window – Жінка у вікні (вилучення артиклів)

(3) Body of lies – Тіло брехні (вилучення прийменника)

(4) Red Dragon – *Dragyn rojo* (пермутація)

(5) Street Kings – *Reyes de la calle* (трансформація пермутації, формальна трансформація додавання артикля та прийменника).

До лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, описовий переклад та компенсація. Наприклад:

(1) Before I Go to Sleep – *Antes de despertar* (антонімічний переклад)

(2) Fallen – Той, що занепав (описовий переклад)

(3) Eagle Eye – Орлиний зір (трансформація заміни однієї частини мови іншою (eagle – n., орлиний – прикм.), трансформація генералізації)

(4) Edge of Tomorrow – На межі майбутнього (формальна трансформація вилучення прийменника, формальна трансформація додавання прийменника, генералізація)

Загалом шляхом використання трансформацій було перекладено 180 одиниць (в українській мові 81, а в іспанській — 99), що складає 59,2 % від загальної кількості фільмонімів.

Як в українській, так і в іспанській мовах більшість одиниць було перекладено використанням граматичних трансформацій (50,6 % та 45,4 % відповідно). Відсоток застосування лексичних трансформацій складає 28,4 % в українській мові та 37,4 % в іспанській. Найменша частка фільмонімів в обох мовах була перекладена шляхом лексико-граматичних трансформацій (21 % в українській та 17,2 % в іспанській мовах).

Провідним типом лексичної трансформації в обох мовах став смисловий розвиток (65,2 % в українській мові та 73 % в іспанській мові). Найменша частка одиниць в українській мові була перекладена шляхом лексичного вилучення (4,4 %), а в іспанській — шляхом лексичного вилучення (8,1 %) та шляхом використання комплексної лексичної трансформації (8,1 %).

Що стосується граматичних трансформацій, то українській мові більшість одиниць було перекладено шляхом вилучення (41,5 %), а в іспанській переважна більшість фільмонімів відтворена шляхом комплексної граматичної трансформації (48,9 %). Домінування формальної граматичної трансформації вилучення в українській мові можна пояснити відсутністю категорії артиклю в українській мові. Найменша частка одиниць в українській мові була перекладена шляхом заміни однієї граматичної форми іншою (2,4 %), а в іспанській – шляхом вилучення (4,4 %).

Що стосується лексико-граматичних трансформацій, то як в українській, так і в іспанській мовах більшість одиниць було відтворено шляхом використання комплексної лексико-граматичної трансформації (88,2 % та 94,1 % відповідно).

Зважаючи на принцип антропоцентризму, іноді перекладачам необхідно вдаватися до повної зміни назви, задля урахування культурної специфіки цільової мови. Таким чином, перекладач, як правило, відбирає стійкий вираз, який виконує приблизно те саме функціональне навантаження, що й оригінальна назва. Наприклад:

(1) Die Hard – Міцний горішок (контекстуальна заміна: заміна стійкого виразу англійською мовою стійким виразом українською мовою).

(2) Inside Man – *Не впіймали – не злодій* (смисловий розвиток: заміна на стійкий вираз українською мовою)

(3) Apt Pupil – *Verano de corrupciyn*

(4) Exit Wounds – *Red de corrupciyn*

(5) Eagle Eye – *На гачку, La conspiraciyn del pбnico, Control total*

Відповідно до результатів дослідження загалом шляхом повної заміни було перекладено 59 одиниць, що у відсотках складає 19,4 % від загальної кількості фільмонімів. Найбільша частка перекладів з використанням повної заміни була виявлена в перекладах іспанською мовою (81,4 %), а найменша (18,6 %) – в перекладах українською.

Отже, у перекладах обома мовами зафіксовано наявність усіх трьох типів. По кількісних показниках виявлено спільну тенденцію – значну перевагу перекладу з трансформаціями, характерну для перекладів обома мовами, суттєво меншу кількість прямого перекладу та найменшу – повної заміни фільмоніму в перекладі. З'ясовано також наявність певних відмінностей, найбільш виразною з яких є домінування іспанськомовних фільмонімів серед повністю замінених у перекладі та украй незначна питома вага українськомовних серед перекладів цього типу.

Перспективою дослідження є використання результатів та висновків роботи у подальших перекладацьких студіях студентів та аспірантів; у теоретичних курсах і спецкурсах з перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко Н. С. Тенденції перекладу сучасних англомовних фільмонімів на українську мову. Young Scientist. 2017. № 12.1 (52.1). С. 25–28. 2. Журавель Н. В., Білецька О. В. Особливості перекладу назв художніх фільмів з німецької мови українською. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2019. С. 103–108. 3. Лукьянова Т. Г. Теоретичні аспекти кінопереклад з англійської на

українську мову. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2011. Вип. 68, № 973. С. 183–187. 4. HBO. URL: https://es.hboespana.com/ (Last accessed: 30.01.2021). 5. IMDb. URL: www.imdb.com (Last accessed: 30.01.2021). 6. MEGOGO. URL: https://megogo.net/ua (Last accessed: 31.01.2021). 7. Yu R. A Preliminary Study of English Movie Title Translation. Theory and Practice in Language Studies. 2018. № 8(12). P. 1658.

УДК 811.111'255.4:821.111Кіплінг.08

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ Р. КІПЛІНГА (на матеріалі українських перекладів збірки «Книга Джунглів»)

Басова К. В., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено розгляду особливостей перекладу стилістичних засобів збірки Р. Кіплінга «Книга Джунглів». Матеріалом дослідження слугували оригінальний твір та його переклади українською 1956 та 2020 року. Розглянуто поняття ідіостилю в контексті відокремлення від близького за тлумаченням поняття ідіолекту. Виокремлено найосновніші перекладацькі труднощі; визначено, за рахунок використання яких перекладацьких трансформацій була збережена експресивність твору оригіналу у мові перекладу.

Ключові слова: гумор, дитяча література, ідеологія, ідіостиль, метафора, порівняння, художній переклад.

Basova K. V., Voronina K. V. The specifics of rendering R. Kipling's individual style in Ukrainian translations (based on "The Jungle Book"). *The investigation is dedicated to specifics of rendering stylistic features of "The Jungle Book" by R. Kipling into Ukrainian. The research is done on the basis of the original work by R. Kipling and its translations into Ukrainian dated 1956 and 2020. Individual style has been considered in the context of diversifying it from similar concept of idiolect. The translator's difficulties as well as strategies in interpreting the idiostyle have been emphasized. The translator's transformations and their influence of the reproducing the expressiveness of the original work in the language of translation have been identified.*

Key words: *children's literature, comparison, humour, ideology, idiostyle, literary translation, metaphor.*

Актуальність дослідження спричинена необхідністю вибору поняття, що допомогло б узагальнити характерні риси мовлення письменника. ***Об'єктом дослідження*** виступає індивідуальний стиль Р. Кіплінга у збірці «Книга Джунглів». **Предметом дослідження** слугують трансформації та стратегії, використані перекладачами при роботі з текстом оригіналу, а також збереження авторського стилю та експресивність передачі стилістичних засобів перекладачами. **Мета дослідження** полягає в окресленні особливостей відтворення ідіостилю автора в українських перекладах «Книги Джунглів» Р. Кіплінга. **Матеріалом дослідження** є оригінал та українські переклади збірки «Книга Джунглів» Редьярда Кіплінга 1956 року (переклад прозових уривків – В.Прокопчук; переклад віршованого тексту – Солонько Л.) та переклад Дмитра Щербини 2020 року. Серед використаних **методів дослідження** необхідно виділити метод суцільної вибірки ілюстративного матеріалу, перевірки ідентичності українських перекладів, семантичний та крос культурний аналіз, порівняльний аналіз. **Наукова новизна дослідження** стосується аналізуючого підходу до розгляду ідіостилю з позицій крос культуралізму та у визначенні впливу авторських слів на переклади.

Питання ідіостилю залишається актуальним для дослідників, головним чином, через свою неоднозначність. У різні періоди це поняття утрирували або обминали. Дідух Х.І. [4], Волошук В.І. [1], Жайворонок В.В. [5] аналізували поняття ідолекту та ідостилю. Привернення уваги дослідницької спільноти до поняття «концепція автора», аналіз мови з позицій антропоцентризму призвели до пояснення поняття ідіостилю.

Відповідно до Дідуха Х.І., в залежності від намірів автора, ідіостиль включає в себе перелік стилістичних прийомів, певних лексичних та граматичних значень, властивих окремому автору [4].

Суперечлива оцінка поняття «ідіолект» дослідниками полягає у розмежуванні [1] чи ототожнюванні [5] понять ідіолекту та ідіостилю. Волощук В.І. вважає за необхідне вивчати ідіолект як в його вузькому, так і широкому значеннях. Звужене поняття ідіолекту дозволить вивчати конкретні мовні ознаки відповідного носія мови, а розширене сприятиме реалізації мови окремого індивіда [1]. «Щасливе поєднання» людської та національної мов за Жайворонком В.В. на думку дослідника може носити назву ідіолекту [5, с. 27].

Послідовність подій написання творів письменником і є ідіолектом. Власне ідіостиль вивчається як переплетіння текстопороджу-

ючих положень і уможливлює хронологічне упорядкування текстів [1, с. 6].

«Книга Джунглів» вже давно закріпилася в переліку найвизначніших творів літератури для дітей. У збірці 14 оповідань, що розповідають про події не тільки в джунглях, а й в Берінговому морі та військових містечках нинішнього Пакістану. Присутність епіграфів перед початком оповідань також характеризує відому збірку Р. Кіплінга.

Повертаючись до жанру дитячої літератури, треба зазначити, що виокремлення літератури для дітей як окремого жанру було спричинена низкою історичних, освітніх та політичних причин.

Р. Кіплінг був завзятим мандрівником, в своїх творах описував традиції та вірування народів. Зокрема, в оповіданні «Білий тюлень» згадувалися алеути, які сповідали анімізм. Проте, в часи Кіплінга, в місцях мешкання алеутів відбувалися християнські місії. Роздивимось приклад ситуації, коли алеути злякались переслідування білого тюленя, оскільки вважали останнього привидом:

"*It is Zaharrof's ghost!* ***I must speak to the priest about this***" [9].

«Ясно, що це тінь Захарова. *Треба сказати про нього* шаманові» [6].

«Не інакше як дух Захарова! Треба сказати про нього попові» [7].

На згаданому прикладі простежується ідеологія у перекладі. Вірогідніше, переклад "*priest*" як «шаман» в радянські часи не загрожував би перекладачеві, на відміну від навіть зневажливого «поп».

У класичній дитячій літературі повинне бути відведене місце як повчанню, так і гумору. Ідіостиль Р. Кіплінга відзначається гумористичними фразами, що легко запам'ятовуються та часто використовуються у мовленні. Великий вклад в дослідження британського гумору зробила Самохіна В.О. Відповідно до думки дослідниці, гумором є поняття з позитивним відтінком, що відокремлює згаданий концепт від сатири та іронії через наявність щирої радості [8, с. 83]. Гумор Р.Кіплінга доволі тонкий, інтелектуальний, складається з оксиморонів, каламбурів та парадоксів [8, с.157]. Зокрема, в оповіданні «Ріккі-Тіккі-Таві» битва мангусти зі змією названа «великою». Проте, звернемо увагу на розміри кімнати, де сталася ця суперечка, і відразу зрозуміємо трагікомедію цієї події:

"This is the story of the ***great war that Rikki-tikki-tavi fought single-handed****, through the* ***bath-rooms*** *of the big bungalow in Segowlee cantonment"* [9].

В. Прокопчук та Д. Щербина застосовували різні прийоми для підкреслення авторського стилю при перекладах. Зокрема, саркастична репліка тюленя, коли головний герой «Білого тюленя»,

Котик, відмовився битися, в авторстві Д. Щербини виглядала лаконічніше та ближче до нахабного стилю мовлення суперника:

"Oh, if you're trying ***to back out****, of course I've no more to say," said* ***the young seal with an ugly chuckle****"* [9].

«О, якщо ти боїшся битися*, тоді мені, звичайно, нічого з тобою говорити,* – ущипливо сказав молодий тюлень *і* зайшовся самовдоволеним смішком» [7]

«О, коли ти страхопуд*, то з тобою, звичайно, шкода й говорити,* – ушпигнув новоженець, глузливо гигикнувши» [6].

На вказаному прикладі бачимо тяжіння Д.Щербини до українізації перекладу. "*To back out"* передане за допомогою зневажливого слова «страхопуд», вжито більш емоційні дієслова «ушпигнув, гигикнув», саркастично визначено статус нападника– «новоженець».

Обговорюючи ідіостиль Р.Кіплінга, неможливо не згадати і мовну гру. Поблажливе ставлення до нестандартних мовних засобів є однією з рис літературного дискурсу. Використовуючи нонсенс у творах, автор викликає посмішку у читача або шокує його [2]. Використанням словотвірних засобів утворення мовної гри і дослідженням продукованого комічного ефекту займається дослідниця Вороніна К. В. [2]. Дослідниця прослідкувала авторські утворення та виокремила фонографічні і словотвірні групи. За допомогою невмотивованого поєднання фонем передавалися лексеми, що позначали навколишні звуки [3]. Розгляньмо підходи перекладачів до перекладу згаданих лексем та ономатопеї:

"Rikki-tikki listened. The house was as still as still, but he thought he could just catch the faintest ***scratch-scratch*** *in the world – a noise as faint as that of* ***a wasp walking on a window-pane****"* [9].

Обидва перекладачі застосували транскодування на позначення звуку, з яким рухається по підлозі змія: «шрр-шрр». Та переклад авторства В. Прокопчука є більш експресивним через оксиморон «німа тиша», вживання експресивнішого еквіваленту «буцім» та рухам оси (вірогідніше, оса «лізе по шибці», аніж «ходить по склу») [7, с. 180; 6, с.205].

На прикладі наступного уривку перекладачі навантажують речення частим використанням приголосних «д», «р»:

"Tricked! Tricked! Tricked! Rikk-tck-tck!" chuckled Rikki-tikki" [9].

«Обдурив! Обдурив! Обдурив! Рікк-чк-чк! – дражнив її Ріккі-Тіккі» [7];

«Обдурив! Обдурив! Обдурив! Рікк-чік-чік! – засміявся Ріккі-Тіккі» [6].

Фонографічний спосіб авторських утворень налічує й іншомовну стилізацію, часто вживану Р.Кіплінгом. Роздивимось лише деякі

приклади: *"Scoochnie! Ochen scoochnie; holluschickie; Stareek"* [9]. Перелічені слова вірогідніше невідомі англійським читачам. Через це, англійський відповідник вживається в дужках, після іншомовного слова: *"Scoochnie! Ochen scoochnie! ("I'm lonesome, very lonesome!)"* [9].

Переклад сталих виразів, сленгу, має рівновелику важливість та становить однакову долю цікавості для перекладачів. Складність згаданих виразів полягає в необхідності підбору відповідника в тексті перекладу. Пропонуємо подивитись на приклад інтерпретації наступного уривку:

"The three- and four-year-old holluschickie ***romped down*** *from Hutchinson's Hill"* [9].

Англійське дієслово *to romp* не відповідає запропонованому В.Прокопчуком «чвалати» [6, с.154]. Варіант Д. Щербини є більш точним, оскільки тюлені «скотилися» з гори, а також було вжито низку експресивних відповідників*: "youngsters, yearling"* [9] передалося сучасним перекладачем як «дрібното, недомірку» [6, с.154].

Справжнім віртуозом є перекладач, який з легкістю оформлює свої думки як в прозі, так і в поезії. Пропозиція Ріккі-Тіккі Нагайні прийняти бій була перекладена Д. Щербиною саме у віршованій формі:

"Come then, Nagaina. Come and fight with me. You shall not be a widow long" [9].

«Повзи до мене, Наґайно! Повзи й ставай до бою! Недовго вже тобі лишатись удовою!» [6].

До подібно прийому в наступному уривку вдався В.Прокопчук: «Туди, де риштак, приповзла Нагайна, покликала Нага, щоб вийшов негайно, та на палиці вийшов її чоловік, його замітальник жбурнув у смітник» [7].

Таку гру з текстом оригіналу вважаємо умісною, оскільки сам Кіплінг цілісний поет та прозаїк. Читачів заворожують майстерні твори, з ліро-епічними ознаками, з посиланням на індоєвропейську міфологію та з урахуванням історій пригодницького життя самого автора.

В історії перекладу відомі випадки, коли перекладач впливав на вихідний текст, змінюючи певне поняття, або міняючи рід. Так, в перекладі В. Прокопчука, *Bagheera* – це дика кішка, жіночої статі. Роздивимось повний приклад оригінального опису Багіри:

"***A black shadow dropped down*** *into the circle.* ***It was Bagheera*** *the Black Panther, inky black all over, but with the panther markings showing up in certain lights* ***like the pattern of watered silk****. Everybody knew Bagheera, and nobody cared to cross his path; for* ***he was as cunning as Tabaqui, as bold as the wild buffalo, and as reckless as the wounded elephant. But he had a voice***

as soft as wild honey dripping from a tree, and a skin softer than down" [9].

Відповідно до перекладу Прокопчука, Багіра постає доволі незалежною *(«смілива, як дикий буйвол, і нестримна, як поранений слон»* [7]) чуттєвою *(«мала голос, солодший за мед»* [7]) кішкою, як в мультфільмі дитинства. Втім, переклад кольору хутра Багіри більш влучно передав саме В.Прокопчук. "*Inky-black"* позначає спектр барв від темно-синього да зсиня-чорного. І, виходячи з цього, Багіра скоріше «чорна, як сажа» [7] , а не «чорнющий, мов смола»).

Герой Чучундра «також зазнав зміни роду при перекладі В. Прокопчуком оповідання «Ріккі-Тіккі-Таві». Скоріше за все така зміна роду перекладачем обумовлена українським словом «чучундра» на позначення недбалої дівчини. Проте саму слово «щур, пацюк» – належить до чоловічого роду. Тому, не бачимо нагальної потреби в зміні роду, особливо через той факт, що автор створив образ нитика, що не наважується на сміливі дії: *"Chuchundra is a* ***broken-hearted little beast***. ***He whimpers and cheeps*** *all the night, trying to make up his mind to run into the middle of the room.* ***But he never gets there"*** [9].

Приклад з Чучундрою не є єдиним в контексті порівняння тварин з людьми. Зокрема, в тому ж оповіданні «Ріккі-Тіккі-Таві», автор порівняв птаха Дарзі з людьми, що не можуть спланувати свої вчинки, оцінити становище:

"*Darzee* ***was a feather-brained little fellow*** *<...> Darzee was very like a man in some ways"* [9].

При перекладі цього уривку Д. Щербина вжив прийом заміни однієї частини мови іншою (з іменника на дієслово):

«У Дарзі був пташиний розум. *Дарзі багато в чому нагадував першого-ліпшого чоловіка»* [6].

Д.Щербина змінив однину на множину та вжив генералізацію:

«Дарзі не відзначався розважливістю». Якоюсь мірою Дарзі скидався на людей» [6].

Висновки. Авторські метафори та порівняння дещо ускладнюють процес перекладу творів Р. Кіплінга. Зважаючи на історичний та політичний контексти, вплив ідеології на дитячу літературу В. Прокопчук та Д. Щербина використовують то стратегію одомашнення, то стратегію очуження. Слід відмітити, що до стратегії одомашнення В. Прокопчук тяжіє при перекладі порівнянь, а Д. Щербина намагається українізувати переклад при роботі зі сталими виразами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук В.І. Індивідуальний авторський стиль, ідіолект, ідіостиль: питання термінології. Наукові праці. Випуск 79. Том 92. С. 5-8. 2. Вороніна К.В. Гумористичний потенціал нонсенсу. Вісник Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна. 2010. № 928. С. 150-155. 3. Вороніна К. В. Оказіоналізми Дж. Джойса в українському перекладі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». 2020. Вип. 91. С. 100-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPMB_2020_91_15 4. Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу.URL:http:/www.rusnauka.com/15_NNM_2012/ Philologia/2_111114.doc.htm 5. Жайворонок В.В. Національна мова та ідіолект. Мовознавство. 1998. №6. С. 27–34. 6. Кіплінґ Р. Книга Джунглів: збірка оповідань. Київ: Артвидавництво «Небо», 2020. 240 с. 7. Кіплінг Р. Мауглі та інші оповідання з «Книги Джунглів». Київ, 1956. 8. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: текстуальний і дискурсивний аспекти. Київ, 2010. 519 с. 9. Kipling "The Jungle Book". URL: https:// www.gutenberg.org/files/236/236-h/236-h.htm

УДК 811.111'255.4:821.111-312.9Тол7Вол

ПІДХОДИ ДО ПЕРЕДАЧІ КВАЗІРЕАЛІЙ «ВОЛОДАРЯ ПЕРСТНІВ» ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Безпарточна К. Д., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті проаналізовано поняття квазіреалій, виокремлено види квазіреалій у трилогії «Володар перстнів», визначена їхня роль для ідіостиля Дж.Р.Р. Толкіна. Проаналізовано підходи О.В. Фешовець та О.М. Мокровольського до передачі квазіреалій, визначено застосовані способи перекладу та перекладацькі трансформації.

Ключові слова: «Володар перстнів», квазіреалія, перекладацька трансформація, фентезі.

Bezpartochna K. D., Ivakhnenko A. O. Approaches to conveying the quasi-realia of "The Lord of the Rings" by J.R.R. Tolkien into Ukrainian. *The article analyzes the concept of quasi-realia, identifies the types of quasi-realia in the "Lord of the Rings" trilogy, defines their role for the idiostyle of J.R.R. Tolkien. The approaches of O.V. Feshovets and O.M. Mokrovolskyi to rendering quasi-realia, the applied methods of translation and translation transformations are defined.*

Keywords*: "The Lord of the Rings", fantasy, quasi-realia, translation transformation.*

Останнім часом все більша кількість науковців зосереджує увагу на текстах у жанрі фентезі у зв'язку з унікальними рисами останньої. На мовному рівні це оказіоналізми, незвичні власні назви, квазіреалії, штучні мови. Популярність фентезійних творів у читачів, перекладачів і науковців та проблеми перекладу таких текстів і складають актуальність нашого дослідження.

Його **об'єктом** виступають авторські квазіреалії Дж. Р. Р. Толкіна, у той час як предметом – шляхи їхнього відтворення українською мовою.

Мета дослідження – виділити найбільш частотні способи перекладу та трансформації, застосовані при передачі квазіреалій українською мовою.

Матеріалом дослідження слугує «Володар перстнів» Дж. Р. Р. Толкіна і два його переклади українською мовою, виконані О. В. Фешовець (повний переклад) та О.М. Мокровольським (адаптація для дітей шкільного віку).

Під час проведення дослідження ми застосовували такі **методи** аналізу: порівняльний (для виявлення розбіжностей між джерельними та цільовими квазіреаліями); лінгвістичний (для виявлення шляхів створення та застосування квазіреалій); перекладознавчий (для виявлення застосованих способів перекладу і перекладацьких трансформацій).

Як окремий жанр літератури, за даними «Літературознавчого словника» [3], фентезі виникло у першій половині XX століття. Його підґрунтя складають сюжети, які є характерними для казок і міфів [3]. Як пише сучасна дослідниця О. О. Бойко, фентезі дало поштовх для розвитку національних літератур і продовжує виконувати ту ж саму функцію, що видно з «високого рівня інтертекстуальності» таких творів [1].

Інший науковець О. М. Шапошник пише, що центральною ознакою фентезі є його етнокультурна специфіка, через яку фентезійні твори пов'язуються із конкретною лінгвокультурною традицією. Ця специфіка віддзеркалюється і в лексиці (вона видна у назвах міфологічних істот, географічних об'єктів, предметів побуту і т.д.), і в авторських художніх образах. Образи персонажів, у свою чергу, тісно пов'язані із персонажами казок і міфів, а тому «постають як втілення національної свідомості» [8, с. 289]. Причиною введення у текст специфічних лексем на позначення предметів побуту, назв міфічних істот або топонімів є необхідність деталізації неіснуючого світу, яка дозволяє читачам повірити в реальність останнього. Оскільки світ фентезі, насправді, не існує, письменникам доводиться вигадувати характерні для нього предмети й істоти та, відповідно, створюва-

ти спеціальні слова на їх позначення – частіше за все, у науковій літературі такі слова називають «квазіреаліями» [4; 1]. О. О. Бойко надає таке визначення квазіреаліям: це лексеми, створені письменником для «позначення та найменування об'єктів і явищ вигаданого світу» [1].

Квазіреалії можуть виконувати численні функції в творах жанру фентезі, серед яких О. В. Ткачик виділяє такі:

— створювати місцевий або історичний колорит,
— слугувати символом чогось або алюзією на щось,
— позначати об'єкти та і явища не існуючого світу,
— входити до штучної, створеної письменником мови [6].

Хоча квазіреалії, як ми зазначили, входять до штучної мови, письменник утворює їх шляхом застосування засобів певної реальної мови – частіше за все, мови конкретного фентезійного твору. Таке існування квазіреалій на перетині реального і нереального світу викликає труднощі у читачів, оскільки утворює когнітивний дисонанс, і автори текстів у жанрі фентезі намагаються позбутися його, порушуючи норми мови, якою ці тексти написані. Завдяки цьому зв'язок між мовою твору і мовою персонажів стає не настільки очевидним [5, с. 182]. Застосовуючи такий метод, письменники подекуди ідуть далі від створення окремих лексем, розробляючи цілі штучні мови для конкретного тексту або конкретного вигаданого світу. Вкладаючи вигадану мову в уста персонажів, письменники ускладнюють художню систему твору і надають йому певного стилістичного забарвлення. Утім, для цього цілком достатньо дуже обмеженого використання штучних мов.

Квазіреалії виступають однією зі складових стилю засновника літератури жанру фентезі, Дж.Р.Р. Толкіна. Багато науковців називають квазіреалії світу «Володаря перстнів» – «толкієнізмами». Вони мають риси, характерні для правил словобудови вигаданих письменником мов, і часто-густо містять натяки на художні твори, саги та міфи, на базі яких Дж.Р.Р. Толкін створив складну й розвинену культуру свого Всесвіту.

Серед них можна виокремити такі види:

— назви народів і рас (*Big People, Firstborn, ents*);
— назви епох або періодів часу (*Year 1 of the Shire, the Third Age of Middle Earth*);
— прізвиська (*the Isenguarders, the Ring-bearer*);
— назви флори і фауни (*the Entwash, Melilot*).

Л.О. Кушнір [2] пропонує розділяти толкієнізми знаменитої трилогії на дві групи: власні та загальні назви, або ж ономастичну та апелятивну лексику, відповідно. На долю першої припадає значно

більша кількість авторських, ніж на другу. На нашу думку, таке нерівномірне розподілення можна пояснити тим, що не знайомі читачеві власні назви сприймаються ним легше завдяки обізнаності в історії та географії світу, які насичені власними назвами не-англійського походження. А от незнайомі слова, що позначають не відомі читачам предмети чи явища, можуть ускладнити сприйняття художнього твору, оскільки в звичайному житті читачі нечасто зустрічаються з не знайомими їм назвами предметів побуту, чи одягу, чи тварин.

Крім того, дивні імена людей чи назви вигаданих істот не заважають читанню, оскільки не впливають на розуміння сюжету, не відволікають від слідкування за його розвитком. Семантичне наповнення імен не обов'язково розуміти; достатньо лише сприймати їх емоційно – як милозвучні (ельфійські), грубі (гном'ячі) чи дивні (гобітянські). На відміну від власних назв, лексеми на позначення предметів потрібно розуміти, інакше це може ускладнити загальне розуміння тексту. Якщо незвичні апелятивні назви зустрічаються зрідка, то це лише натякне на нереальність описаного світу, дасть читачеві інформацію щодо історії або культури Середзем'я.

Як відомо, художній переклад має віддзеркалювати якщо не всі, то, принаймні, більшість особливостей першотвору, і для цього перекладачеві, працюючи з «Володарем перстнів», слід передавати толкієнізми, застосовуючи ті самі підходи до створення конкретних нових слів, які застосовував і сам автор [7]: квазіреалії мають природно звучати українською мовою, а контекст має допомагати читачам зрозуміти, що саме мається на увазі. Аби уможливити такий результат, слід також відтворювати той асоціативний ряд, який, за задумкою автора першотексту, виникає у його аудиторії. Якщо, на думку перекладача, з контексту незрозуміло, про що саме йде мова, цільовий твір має пропонувати своїй аудиторії або додатковий контекст, або навіть коментар, роз'яснюючи, таким чином, семантичний або функціональний бік тієї чи іншої квазіреалії.

Перейдемо до порівняльного аналізу толкієнізмів оригіналу і перекладу, приділивши увагу квазіреаліям, створеним на базі давньоанглійської мови, до якої, згідно результатам наукових розвідок, вони, у свою чергу, увійшли зі скандинавських мов. Використовуючи такі лексеми, Дж.Р.Р. Толкін повертає їх до вжитку, але при цьому надає їм деяких нових характеристик. Ця комбінація старого й нового дає підстави вважати, що «Володар перстнів» подарував їм «друге життя», увівши до тезаурусу фентезійних творів. У нашій статті будуть розглянуті квазіреалії *warg* і *orc*, що являють собою назви двох міфічних істот.

Отже, для створення контексту, в якому виникають дані квазіреалії, наведемо відповідні речення з оригіналу та аналізованих перекладів.

'True!' said Aragorn, loosening his sword in its sheath. 'But where the warg howls, there also the orc prowls.'

— Це правда, — погодився Араґорн, наполовину витягши меча з піхов. — Але де виє уорг, *там ховається й* урк*!* (адаптація О. М. Мокровольського)

— Це правда! — сказав Араґорн, намагаючись вийняти меч із піхов. — Але там, де виють варґи, скрадаються й орки. (переклад О. В. Фешовець)

Із наведених прикладів видно, що кожен український перекладач запропонував власний варіант передачі квазіреалії *warg*, а саме: уорг (О. М. Мокровольський) і варґ (О. В. Фешовець). За [9], лексема *warg* походить зі слова *vargr* давньоскандинавської міфології, де воно позначає величезну вовкоподібну істоту, і часто під нею розуміється Фенрір – великий вовк, котрий здолав верховного бога Одіна у битві Рагнарок. Істота *warg* у трилогії також є вовкоподібною і також має величезний розмір. Якщо подивитися на два українські варіанти, то обидва вони створені за допомогою транскодування: О.М. Мокровольський використав транскрибування, відтворивши звучання квазіреалії, а О.В. Фешовець – транслітерацію, відтворивши її написання. Звісно, намагаючись зберегти унікальність ужитої автором лексеми, перекладачі зробили її незрозумілою для українського читача; але для пересічних англомовних читачів вона, скоріше за все, теж не була зрозумілою, адже вони не настільки гарно обізнані у скандинавській міфології. Крім того, нижче за текстом Дж.Р.Р. Толкін описує дану істоту, даючи можливість своїй аудиторії уявити великого та лютого вовка, навіть не розуміючи походження його назви. Тому можна сказати, що обидва перекладачі наслідували спосіб утворення квазіреалії, використаний автором першотексту.

Друга квазіреалія, *orc,* що була вжита у тому ж реченні, передана українською мовою у два різні способи: О. В. Фешовець знову застосовує транслітерацію (орк), а О. М. Мокровольський видозмінює і звучання, і написання лексеми (урк). Утім, на наш погляд, таку зміну можна пояснити. По-перше, чорною говіркою *orc* вимовляється як [uruk], а по-друге, у перекладача (і, відповідно, у його читачів) може викликати асоціацію із жаргонізмом «урка», що означає «злодій». У другому випадку маємо справу із намаганням перекладача створити нове слово, що на перший погляд походить із тюркської мови, яка дала підґрунтя для виникнення цілої низки слов'янських слів.

Розглянемо ще один приклад – толкієнізм *halfling* та варіанти його відтворення в українських текстах.

The Wise may have good reason to believe that the ***halfling's*** *trove is indeed the Great Ring of long debate, unlikely though that may seem to those who know less.*

Чи могли б ми почути докази того, що знахідка цього дрібнолюдка – *це і є Великий Перстень?* (О. М. Мокровольський)

У Мудрих, мабуть, достатньо причин вважати знахідку цього дрібнолюдика тим Великим Перснем, що викликав стільки суперечок, однак тим, хто знає менше, це здається сумнівним. (О. В. Фешовець)

Ця квазіреалія утворена згідно правил англійського словотвору, а отже, в перекладі слід використати правила утворення нових слів в українській мові. Як бачимо, обидва варіанти відповідають таким правилам, а отже, можна сказати, що тут було застосовано семантичний неологізм. Таким чином, перекладачам вдалося зберегти як екзотичність квазіреалії, так і її семантику. Утім, такий варіант не відповідає оригінальному за своєю стилістикою: цим прізвиськом по відношенню до гобітів користувалися люди, а їхня мова, як ми дійшли висновку, в системі мов «Володаря перстнів» належала до високого стилю. Таким чином, при передачі даної квазіреалії перекладачі використали стилістичну трансформацію.

Висновок. Проаналізувавши види квазіреалій і підходи до їхнього відтворення у двох українських перекладах, ми дійшли висновку, що найчастіше обидва перекладачі використовували калькування (30 % випадків), транскодування (25 %) і напівкалькування (15 %).

Перспектива подальшого дослідження, на наш погляд, полягає у більш детальному вивченні передачі квазіреалій трилогії «Володар перстнів» у різних перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі. Science and Education a New Dimension. Philology. VII (60). Issue: 204, 2019 Sept. С. 18–21. 2. Кушнір Л. О. Авторська лексика Дж.Р.Р. Толкіна в українському відтворенні: перекладацькі стратегії. Молодий вчений. 2016. №12.1 (40). С. 334–341. 3. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Г. Гром'як. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 752 с. 4. Миколишена Т. В. Квазіреалія як засіб об'єктивації фантастичної картини світу та особливості її перекладу (на матеріалі казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»). Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2017. Вип. 86. С. 152–159. 5. Ребрій О. В. Су-

часні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. 6. Ткачик О., Петрук Є. Особливості та складнощі перекладу квазіреалій у серії фентезі-романів Дж.Р.Р. Мартіна «Пісня льоду і полум'я». Молодий вчений. Серія: Філологічні науки. 2020. №10 (86). С. 170–175. 7. Фадєєва О. В. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2007. Вип. 1. С. 337–342. 8. Шапошник О. М. Лінгвокультурні та стилістичні проблеми перекладу фентезі: характерологічний контекст. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 20. С. 288–293. 9. Kreeft P. Philosophy of Tolkien: The Worldview Behind The Lord of the Rings. Ignatius Press, 2005. 237 p.

УДК 81'25:004

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ПРОМОВ TED ТЕМАТИКИ COVID-19

Варфоломеєва П. Д., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню перекладацьких трансформацій, застосованих в англо-українських перекладах промов TED тематики COVID-19. Розглянуто особливості фонетико-графічного, лексичного, лексико-граматичного рівнів перекладу досліджуваного матеріалу. У статті висвітлено основні аспекти, які містять у собі головний інтерес для перекладачів медичної спрямованості та можуть бути основою вивчення перекладу інформації в інших видах науково-популярних лекцій.

Ключові слова*: лексико-граматичний спосіб перекладу, лексичний спосіб перекладу, перекладацька трансформація, промова TED, фонетико-графічний спосіб перекладу, COVID-19.*

Varfolomeeva P. D., Martynyuk A. P. English-Ukrainian translation of TED talks on the topic of COVID-19. *The article is devoted to the study of translation transformations applied in English-Ukrainian translations of TED speeches on the topic of COVID-19. Features of the phonetic-graphic, lexical, and lexical-grammatical levels of translation of the researched material are*

considered. The article highlights the main aspects that are of interest for medical translators and can be the basis for studying the translation of information in other types of popular science lectures.

Key words: *COVID-19, lexical-grammatical method of translation, lexical method of translation, phonetic-graphic method of translation, TED talk, translation transformation.*

Актуальність дослідження полягає у недостатньому вивченні особливостей перекладу наукової відеоконференції, через те що цей жанр з'явився порівняно недавно. **Об'єктом** аналізу є особливості перекладу науково-популярних відеолекцій, а **предметом** – способи і трансформації англо-українських перекладів промов TED, присвячених проблемі COVID-19. **Наукова новизна** дослідження зумовлена відносною новизною матеріалу перекладацького аналізу – промов TED-конференцій тематики COVID-19. **Метою** дослідження є вивчення особливостей англо-українського перекладу промов TED тематики COVID-19.

Термін «TED» буквально означає: *Technology, Entertainment, Design* (тобто: технології, розваги, дизайн). Теми лекцій TED-конференцій різноманітні: наука, мистецтво, дизайн, політика, культура, бізнес, глобальні проблеми, технології та розваги [3, с. 89-93]. Однією з тем, які розкривають провідні фахівці TED, – це тема здоров'я.

Переклад промов медичної спрямованості тематики COVID-19 – одна з найскладніших і найважливіших галузей, адже він вимагає від фахівця володіння мовою, аналітичних здібностей та глибоких знань культури мови оригіналу та мови перекладу. Перекладачеві також необхідно володіти медичною термінологією та повністю розуміти вихідний текст, оскільки медичний переклад вимагає достовірності, точності, дотримання мовних норм та повноти викладу [2, с. 3].

Матеріалом нашого дослідження послугували 319 одиниць перекладу фонетико-графічного, лексичного, лексико-граматичного і граматичного рівнів, виокремлених з 4 англомовних відеолекцій TED, присвячених питанням пандемії COVID-19.

У ході аналізу, нами було розглянуто такі відеолекції: виступ Адама Кухарського «*How can we control the coronavirus pandemic*?», виступ Кейтлін Седтлер та Елізабет Вейн «*How the COVID-19 vaccines were created so quickly*», виступ Алекс Розенталь «*Whenisapandemicover*?» та виступ Алекса Шайх «*Why COVID-19 is hitting us now – and how to prepare for the next outbreak*», а також їх українські переклади здійснені штатними перекладачами освітньої платформи TED Talks.

На фонетико-графічному рівні перекладу промов TED тематики COVID-19, нами було виділено транскрипцію та транслітерацію.

Транскрипція, являє собою точну передачу звучання слова чи іншого мовного відрізка буквами та умовними знаками [1, с. 416-420].

В ході аналізу нами було виділено 5 % термінів, перекладених з англійської на українську мову цим способом (напр.: *vaccine – вакцина, immune – імунний, facebook – Фейсбук* та ін.).

Значно більше термінів відеолекцій TED на тему COVID-19 було передано українською мовою методом транслітерації (29 %), яка визначається як формалізований і тому більш суворий спосіб передачі букв однієї писемності буквами іншої» [4, с. 89–93]. На думку І. Ю. Сіняговської, правильна транслітерація забезпечує правильний та однозначний перехід від однієї мови до іншої із можливістю відновлення оригіналу. Прикладами застосування цього способу перекладу у досліджуваному матеріалі послугували такі терміни як: *contact – контакт, secret – секрет, COVID-19 – КОВІД-19, virus – вірус* та ін.

На лексичному рівні перекладу, велику кількість лексичних одиниць було перекладено за допомогою калькування. Калькування є одним із поширених способів запозичення нових мовних одиниць, поряд з транскрипцією і транслітерацією. Цей метод не збільшує обсяг лексеми та поповнює словниковий склад української мови. У ході аналізу промов TED тематики COVID-19 було зафіксовано 36 % лексичних одиниць, перекладених на українську мову цим способом. Наприклад:

The body is producing antibodies to fight that ***viral protein****... – «Організм виробляє антитіла, щоб боротися з* білком вірусу... [7].

Це речення ілюструє явище калькування з перестановкою. Калькування здебільшого забезпечує інтернаціональність змісту термінів за збереження їх національної форми, що відіграє важливу роль при перекладі промов TED тематики COVID-19 з англійської на українську мову.

Серед лексико-граматичних способів перекладу промов TED тематики COVID-19 нами було виділено модуляцію, конкретизацію, генералізацію, додавання та вилучення слів. Ці перекладацькі трансформації виявилися нечисленними.

Модуляція під час англо-українського перекладу промов TED тематики COVID-19 зустрічається доволі рідко. Наприклад:

They would have been ready to provide care to ***infected people****... – Вони були б готові забезпечити лікування* хворих... [8].

Словосполучення *infected people* перекладається як хворі, тобто причина (люди були інфікованими – буквальний переклад *infected people* звучав би як інфіковані люди) переосмислюється як наслідок (наслідком зараження/ інфікування є хвороба).

Конкретизація або звуження значення – це спосіб перекладу, у якому відбувається заміна слова або словосполучення іноземної мови, що має більш широке предметно-логічне значення на слово чи словосполучення у перекладі, що володіє більш вузьким значенням:

We'd have science-based protocols for what to do when things happen, like cruise ships have infected ***patients*** *– Ми мали б наукові протоколи, що робити у таких випадках, як наприклад, коли заражені* пасажири опиняться на круїзному кораблі [5].

Генералізацією або розширенням значення називається заміна одиниці вихідної мови, яка має більш вузьке значення, одиницею перекладної мови, що має ширше значення, тобто це перетворення, протилежне конкретизації. Наведемо приклади перекладу з англійської мови на українську мову прийомом генералізації, виокремлені нами в промовах TED тематики COVID-19.

...when the last of the ***African bush*** *gets converted to farms... – ...коли останні* африканські савани стають фермами... [7].

Словосполучення *African bush*, що буквально перекладається як африканські хащі було перекладено ширшим значенням савани [6].

Окрім того, в аналізованому матеріалі нам зустрілися прийоми додавання та вилучення слів:

What if it had emerged in the Democratic Republic of the Congo, which just released its last ***Ebola patient*** *from treatment? – А якби він виникнув в Демократичній Республіці Конго, яка щойно виписала свого останнього* пацієнта, хворого на Еболу [8].

У даному реченні бачимо додавання з метою пояснення значення. Словосполучення *Ebola patient* у перекладі звучить як пацієнт, хворий на Еболу.

Нижче, можно побачити графік, де наочно показано співвідношення загальної кількості перекладацьких трансформацій, застосовуваних під час перекладу промов TED на тему COVID-19 з англійської на українську мову.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході проведеного аналізу було виявлено, що граматичні та лексико-граматичні трансформації використовуються рідше порівняно з лексичними та фонетико-графічними перекладацькими трансформаціями. Можна припустити, що переважання лексичних та фонетико-графічних трансформацій пов'язано з мовними та особливостями лексики, яка перекладається з англійської на українську мову.

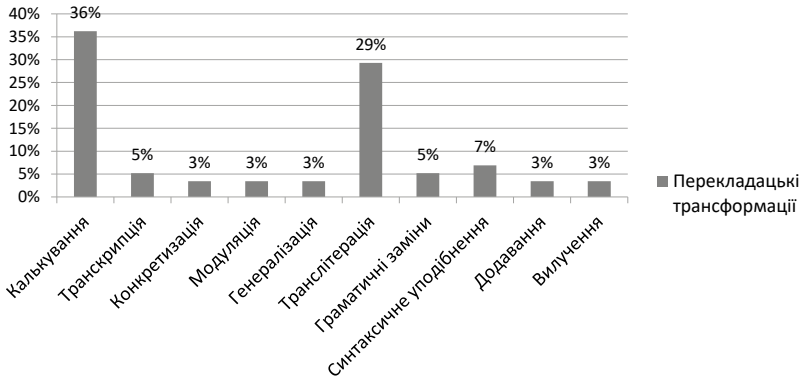

Рис. 1. Кількісні співвідношення перекладацьких трансформацій

Проведене дослідження не вичерпує проблематики перекладів промов TED тематики COVID-19 з англійської на українську мову. Проте, у нашій роботі ми спробували висвітлити основні аспекти, що містять у собі головний інтерес для перекладачів, які займаються перекладом медичної спрямованості, та її результати можуть послужити основою вивчення перекладу інформації в інших видах науково-популярної лекції.

ЛІТЕРАТУРА

*1. Абабілова Н.М. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності текстів. Мова і культура. 2012. Вип. 15. Т. 6. С. 416–420. 2. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2003. 20 с. 3. Запольських, С. П., Запольських, А. Ю. Особливості перекладу англомовних публічних промов (на матеріалах доповідей конференції Technology Entertainment Design talks (TED-talks)). Нова філологія. 2018. 71. С. 43-47. 4. Сіняговська І. Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «КиєвоМогилянська академія». Сер.: Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221, Вип. 209. С. 89– 93. 5. Kucharski A. How can we control the coronavirus pandemic? URL: https://www.ted.com/talks/adam_kucharski_how _can_ we_ control_the_coronavirus_pandemic/transcript (дата звернення: 10.10.2022). 6. Rosenthal. A. When is a pandemic over? URL: https://www.ted.com/talks/ alex_rosenthal_when_is_a_*

pandemic_over/transcript (дата звернення: 10.10.2022). 7. Sadtler K., E. Wayne. How the COVID-19 vaccines were created so quickly. URL: https://www.ted.com/talks/kaitlyn_sadtler_and_elizabeth_wayne_how_the_covid_19_vaccines_were_created_so_quickly/transcript (дата звернення: 10.10.2022). 8. Shaikh A. Why COVID-19 is hitting us now—and how to prepare for the next outbreak. URL: https://www.ted.com/talks/alanna_shaikh_why_covid_19_is_hitting_us_now_and_how_to_prepare_for_the_next_outbreak/transcript?language=uk (дата звернення: 10.10.2022).

УДК 811.111:811.161.2]’253:82-5:005.745

ВІДТВОРЕННЯ ПОВТОРУ ЯК ОДНІЄЇ ЗІ СТРАТЕГІЙ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ У ПРОМОВАХ TED

Васецька А. В., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті досліджено переклад повторів з англійської мови українською на матеріалі промов платформи TED, а також відтворення сугестивного впливу на підсвідомість реципієнта. Визначено найбільш та найменш частотні способи перекладу та перекладацькі трансформації, зокрема їх вплив на реалізацію повторів і сугестивного впливу з точки зору збереження або втрати у цільовій мові.

Ключові слова: *комунікативна стратегія, переклад, перекладацька трансформація, підсвідомість, повтор, спосіб перекладу, сугестивний вплив.*

Vasetska A. V., Tashchenko G. V. The reproduction of repetition as one of the strategies of communicative influence in TED speeches. *The article studies the translation of repetitions from English into Ukrainian based on TED speeches, along with the reproduction of suggestive influence on the recipient’s subconscious. The most and least frequent translation methods and transformations are determined, as well as their impact on preservation or loss of repetitions and suggestive influence in the target language.*

Key words: *communication strategy, repetition, subconsciousness, suggestive influence, translation, translation method, translation transformation.*

Мовленнєвий вплив стає все більш значущою складовою частиною різних сфер життєдіяльності у наш час. Сугестивний повтор

відноситься до таких видів впливу та часто використовується у промовах, які спікери проголошують під час своїх виступів на конференції TED. Ця платформа набуває все більшої популярності, через що зростає потреба в їх перекладі. Постає питання, як саме необхідно відтворювати повтор зі збереженням сугестивного впливу на представників різних культур та мов, чим зумовлюється актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є повторювані конструкції, які здійснюють сугестивний вплив на підсвідомість реципієнта, а предметом – перекладацькі трансформації та способи перекладу, застосовані для відтворення повторів, а також їх вплив на реалізацію ефекту навіювання на аудиторію.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу повторюваних конструкцій, виявлення способів збереження ефекту навіювання на аудиторію, а також виокремлення основних способів перекладу та перекладацьких трансформацій, застосованих для відтворення повторів.

Матеріалом дослідження є промови платформи TED англійською та українською мовами, відібрані з огляду на наявність в них повторюваних конструкцій, що мають сугестивний вплив на реципієнта.

Серед використаних нами **методів** дослідження виділяємо метод суцільної вибірки, використаний для виокремлення повторів із текстів промов; метод порівняння для зіставлення сугестивних повторів у текстах оригіналу та перекладу; метод класифікації, що був застосований для розподілу сугестивних повторів по групах; метод прагматичного і стилістичного аналізу, необхідний для з'ясування того, як збереження та вилучення повторів впливає на сприйняття промови реципієнтом; метод кількісного аналізу, застосований для виявлення співвідношення перекладацьких трансформацій, способів перекладу, повторюваних конструкцій та сугестивного впливу.

Питання про сутність мовленнєвого впливу цікавить багатьох дослідників і розглядається ще з античних часів. Це пов'язано з виникненням такої дисципліни як риторика, що є наукою про мистецтво красномовства, та посідає важливе місце в культурі, поєднуючи багату історичну традицію та практичні рекомендації для тих, хто прагне говорити влучно та переконливо.

Риторична стратегія зберігається і сьогодні. Через розвиток суспільства, а також нові соціальні та економічні умови люди звертають увагу на те, як правильно застосовувати силу слова для впливу як на окрему людину, так і на маси загалом. На процес комунікації впливає мовленнєва поведінка комунікантів та їхня здатність нею керувати. Найважливіше значення мають форма і зміст комуніка-

тивних дій, а також їхня стратегічна організація, які можуть сприяти або перешкоджати досягненню успіху в спілкуванні.

У кожній комунікативній ситуації використовується своя стратегія, тобто усвідомлення ситуації загалом, визначення напрямку розвитку розмови та організація впливу на реципієнта в інтересах досягнення мети спілкування. Багато дослідників дають своє визначення комунікативної стратегії. Наприклад, Т. Маслова описує це поняття як оптимальне здійснення наміру спікера стосовно досягнення визначеної комунікативної мети за допомогою відбору ефективних мовленнєвих дій і їх модифікації в певних ситуаціях [4, с. 81].

Існує велика кількість класифікацій комунікативних стратегій. Наприклад, на основі того, на яку сферу психіки здійснюється вплив, виділяють:

1. Стратегії, орієнтовані на сферу раціонального мислення, які включають розповідь, опис, роз'яснення та доведення [1, с. 53];

2. Стратегії, орієнтовані на сферу емоцій, характерною ознакою яких є орієнтація на те, як реципієнт оцінює інформацію з точки зору власних емоцій без опори на критичне мислення. Серед цих стратегій виділяють декларування та емотивне зараження [1, с. 55–56];

3. Стратегії, орієнтовані на сферу волевиявлення, які втілюються через використання спонукання, за допомогою якого можна схилити реципієнта до втілення ідеї, яку виражає спікер [1, с. 59];

4. Стратегії, орієнтовані на сферу підсвідомості, що реалізуються за допомогою навіювання або сугестії [1, с. 59]. Сугестія – це вплив на психіку, поведінку та свідомість людини, який вона сприймає без опори на критичне мислення, не вдається до логічного аналізу та здійснюється з метою спонукання до дії [6, с. 126].

Одним із засобів вираження сугестивного впливу є використання повтору, який структурує повідомлення та задає його ритм, що автоматизує сприйняття та допомагає засвоювати інформацію [3, с. 244]. За Р. Ріжко повтор – це стилістична фігура, яка має у своєму складі однорідні одиниці різних мовних рівнів, що реалізують текстота образотворчу функції у фрагментах, у яких вони повторюються [5, с. 220].

Реалізація повторів з англійської мови українською може створити певні труднощі для перекладача. Іноді їх відтворення здійснити неможливо, що пояснюється різною граматичною структурою мови оригіналу та мови перекладу. У такому випадку зміст повідомлення зберігається, на відміну від його форми та ритму, які втрачаються. Такий результат не збігається з початковим наміром автора вихідного тексту, через що український переклад не має сугестивного впливу на аудиторію.

Повтори, що наявні в тексті оригіналу, можливо передати, тільки якщо перекладач чітко розуміє стилістичні та композиційні особливості вихідного повідомлення, функції кожного елементу повторюваних конструкцій, а також враховує розбіжності мов оригіналу та перекладу разом із умовами, які створюють в цільовій мові ритм, що за своїми функціями відповідає ритму оригіналу.

Завданням перекладача є надання такого варіанту повідомлення, у якому буде наявний той самий ефект на реципієнта, наявний у вихідному тексті. Досягнення цієї мети можливе за умови використання різних способів перекладу та перекладацьких трансформацій.

За класифікацією В. Карабана [2] у практичній частині дослідження під час аналізу сугестивних повторів, які були виокремлені з промов платформи TED, було виділено такі способи перекладу та перекладацькі трансформації, як вилучення, граматична заміна, пермутація, дослівний переклад, додавання та описовий переклад. Результати аналізу також показали, що повтори та сугестивний вплив були відтворені повністю, частково або втрачені взагалі. Розглянемо декілька прикладів застосування повторюваних конструкцій у промовах.

Активістка Іоне Уеллс обговорює тему насильства та розповідає про свій досвід, пов'язаний з цим, та наголошує на тому, що ґвалтівники повинні відповідати за свої дії:

The third step is ***you have to*** *open your heart and feel what your victim felt ...* ***You have to*** *let your heart break.* ***You have to*** *feel the horror and betrayal ...* ***You have to*** *sit with the suffering you have caused* [7].

На третьому етапі вам потрібно відкрити серце і відчути те, що відчувала ваша жертва ... Вам потрібно розбити собі серце. Вам потрібно відчути весь жах і віроломство ... Вам потрібно пережити всі заподіяні страждання [7].

Конструкція *you have to* композиційно є анафорою та повторюється 4 рази, за допомогою чого спікерка звертає увагу реципієнта на обговорювану проблему. Активістка звертається до насильників та шляхом сугестії навіює їм думку про те, яким чином їм треба поводити себе після скоєного. В українському перекладі промови конструкцію перекладено дослівно, тому усі повтори збережено, через що повністю відтворюється ефект навіювання на підсвідомість реципієнта.

У своєму виступі спікерка Зайнаб Салбі розповідає про долю жінок, які продовжують своє повсякденне життя і працюють під час воєнних подій. Активістка порівнює чоловіків, які у неї асоціюються з війною, та жінок, які для неї є уособленням миру:

There is a side that *fights,* ***and there is a side that*** *keeps the schools and the factories and the hospitals open.* ***There is a side that*** *is focused on winning battles,* ***and there is a side that*** *is focused on winning life.* ***There is a side that*** *leads the front-line discussion,* ***and there is a side that*** *leads the back-line discussion.* ***There is a side that*** *thinks that peace is the end of fighting,* ***and there is a side that*** *thinks that peace is the arrival of schools and jobs.* ***There is a side that*** *is led by men,* ***and there is a side that*** *is led by women* [9].

Одна сторона воює, а друга сторона піклується про те, щоб школи, заводи та лікарні працювали. Перша сторона прагне отримати перемогу в битві, а друга сторона – отримати перемогу за життя. Перша сторона говорить лише про лінію фронту, а друга сторона – про лінію тилу. Перша сторона думає, що мир – це закінчення війни, а друга*, що мир – це* створення шкіл і робочих місць. Першою стороною керують чоловіки, а другою стороною – жінки [9].

Конструкція *there is a side that – and there is a side that* є паралельною та повторюється 5 разів. Паралелізм допомагає створювати ритмічність мовлення, контраст понять, що протиставляються, а також фокусує увагу аудиторії на обговорюваній проблемі, через що на підсвідомому рівні отримувана інформація сприймається легше. Під час перекладу конструкція *there is* зазнала вилучення, оскільки її відповідник відсутній в українській мові. Також відбулася граматична заміна артикля *a* на числівники одна/перша та друга. Форми повторюваних конструкцій, які реалізовані у перекладі, є неоднорідними, що можна побачити у використанні як кількісних, так і порядкових числівників одна/перша. На нашу думку, додержуватися єдиного патерну повтору є більш доречним рішенням з метою збереження сугестивного впливу оригінального тексту. У випадку перекладу, що наданий на платформі, ефект навіювання було збережено частково.

У наступні промові спікерка Івонн Роман ділиться своїми думками про проблему низької кількості жінок, залучених до роботи у поліції. Вона наголошує на тому, що нерівність між чоловіками та жінками повинна зникнути та підкреслює, що існує багато можливостей, які допоможуть досягнути цієї мети.

We have *the tools.* ***We have*** *the research,* ***we have*** *the science,* ***we have*** *the law* [8].

У нас є все необхідне. На нашому боці дослідження, наука та закон [8].

Ефект навіювання досягається за допомогою повторення анафорної конструкції *we have,* використання якої сприяє автоматизації сприйняття повідомлення реципієнтом, інформація набуває беззаперечного характеру. При перекладі першого складника конструкції була застосована граматична заміна підмета *we* на обставину у нас,

а при перекладі другої був використаний описовий переклад (*we have – на нашому боці*). Переклад останніх двох конструкцій зазнав вилучення. З огляду на власні перекладацькі рішення та стиль, а також з метою здійснення адекватного перекладу без наявної тавтології повтори в українському перекладі були вилучені. Внаслідок цього у перекладі не зберігається ритмічність оригінального повідомлення, а ефект навіювання було втрачено взагалі.

В результаті кількісного аналізу ми з'ясували, що серед способів перекладу та перекладацьких трансформацій найбільш частотними виявилися вилучення (35,6 %), дослівний переклад (30,1 %) та граматична заміна (21,9 %). Найменш вживаними є додавання (6,8 %), описовий переклад (2,7 %) та пермутація (2,7 %).

Щодо відтворення повторів, повністю збережено було 49 % конструкцій, частково – 39,6 % а втрачено – 11,3 %. При цьому сугестивний вплив повністю було відтворено у 60,3 % випадків, частково – у 13,2 %, а втрачено – у 26,4 %.

Таким чином, результати нашого дослідження дозволяють зробити **висновок**, що здебільшого переважна більшість повторюваних конструкцій була повністю або частково відтворена в українському перекладі, тобто його сугестивність значною мірою відповідає такому впливу в тексті оригіналу. Однак, частина повторів була втрачена взагалі, що пояснюється тим, що англійська та українська мови мають різні граматичні структури. У деяких випадках для забезпечення адекватності перекладу дослівне відтворення оригінального повідомлення є недоречним. Крім того, власне бачення перекладача на те, як повинен виглядати текст перекладу, теж може призводити до втрати ефекту навіювання, що наявний в оригінальному повідомленні.

Перспективою нашого дослідження вважаємо розширення вибірки досліджуваного матеріалу на матеріалі промов TED, а також аналіз відтворення сугестивного повтору у текстах конкретної тематичної спрямованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кайсіна Д. М. Англомовний дискурс ідеації: стратегії комунікативного впливу (на матеріалі інтернет-платформи TED): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 318 с. 2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. 3. Мартинюк А. П. Аргументація та сугестія як інструментальні стратегії дискурсу. Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 55. С. 238–246. 4. Маслова Т.

Б. Принципи класифікації комунікативних стратегій. Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2015): матеріали II міжнар. наук. конф. Івано-Франківськ, 2015. С. 81–85. 5. Ріжко Р. Повтор як семантико-стилістична домінанта в українській поезії кінця XX – початку XXI століття. Наукові записки. Серія «Філологічні науки». 2009. Вип. 86. С. 219–230. 6. Тарасюк А. М. Мовні засоби вираження суґестії стосовно поняття «wisdom» в середньоанглійських біблійних текстах. Молодий вчений. 2017. Вип. 12.1. С. 49–51. 7. Ensler E. The profound power of an authentic apology. URL: https://www.ted.com/talks/eve_ensler_the_profound_power_of_an_authentic_apology (last accessed 01.11.2022). 8. Roman I. How policewomen make communities safer. URL: https://www.ted.com/talks/ivonne_roman_how_policewomen_make_communities_safer (last accessed 01.11.2022). 9. Salbi Z. Women, wartime and the dream of peace. URL: https://www.ted.com/talks/zainab_salbi_women_wartime_and_the_dream_of_peace (last accessed 01.11.2022).

УДК 811.111:811.161.2]’255.2:004

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КЛЮЧОВИХ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Володченко Ю. О., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківській національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено виявленню способів та засобів відтворення українською мовою ключових мовних одиниць англійськомовних текстів у галузі інформаційних технологій. Встановлено потенціал та продуктивність способів та засобів перекладу, які кореспондують з виконанням стратегічної функції; на цій підставі очуження визначено як домінантну стратегію.

Ключові слова: *засіб перекладу, ключова мовна одиниця, спосіб перекладу, стратегія очуження, текст у галузі інформаційних технологій.*

Volodchenko Y. O., Frolova I. Ye. Specific features of English-Ukrainian translation of the key language units of the texts in the sphere of information technologies. *This article focuses on defining the methods and means of ren-*

dering in Ukrainian the key language units of the English texts in the sphere of information technologies. Revealing the potential and productivity of the methods and means of translation which perform a strategic function, gives grounds to argue that the foreignization strategy is the dominant one.

Key words: *foreignization strategy, key language unit, means of translation, method of translation, text in the sphere of information technologies.*

У наш час все більшої питомої ваги набуває переклад нехудожніх текстів, тобто текстів наукового та фахового характеру. Такий стан речей спричинений глобалізацією світового простору – в умовах сьогодення фахівці в різних сферах цікавляться досвідом закордонних колег, вони можуть знайомитися з відповідною літературою, але, якщо вони не володіють іноземною мовою, їм потрібен переклад або принаймні словник. Значної популярності в наш час набувають системи автоматизованого перекладу, котрі суттєво полегшують роботу з іншомовними текстами фахового характеру, але більшість з таких систем все ще не позбавлена недоліків, як свідчать наявні розвідки [1; 2; 4; 6 та ін.]. Очевидним шляхом для покращення машинного перекладу, як і перекладу, зробленого людиною, є укладання галузевих перекладних словників. Це потребує попереднього аналізу специфіки відтворення ключових мовних одиниць текстів оригіналу певної галузі, а саме: з'ясування домінантної стратегії перекладу та способів і засобів, співвіднесення з реалізацією певної стратегічної функції.

У цьому дослідженні для перекладознавчого аналізу обрано тексти, що належать до сфери інформаційних технологій, яка посідає важливе місце в життєдіяльності сучасного суспільства, бурхливо розвивається та викликає інтерес у широкого кола осіб, що поширюється і на зацікавленість у текстах з відповідної тематики.

Актуальність дослідження зумовлюється належністю його проблематики до ключових проблем сучасного перекладознавства – способів та стратегій галузевого перекладу. Значущість тематики вихідних текстів, важливість галузі інформаційних технологій у сучасному суспільстві суттєво підсилює актуальності роботи.

Об'єктом дослідження є ключові мовні одиниці джерельного тексту з тематики інформаційних технологій та їх українські відповідники. **Предметом** аналізу виступають способи перекладу та перекладацькі трансформації, використані для відтворення українською мовою ключових одиниць англійськомовних текстів у галузі інформаційних технологій.

Метою роботи є виявлення особливостей англо-українського перекладу ключових мовних одиниць текстів у галузі інформаційних

технологій, а саме: потенціалу способів їхнього перекладу та продуктивності цих способів, що співвідносить їх з певною стратегією перекладу.

Матеріалом дослідження слугували 289 слів та словосполучень джерельного тексту та така саме кількість їхніх українських відповідників. Кількість реалізацій одиниць аналізу становить 1207 у джерельному тексті. Цей матеріал було отримано з автентичних англійськомовних текстів [5; 7; 8] загальним обсягом 120 тис. знаків, розміщених у мережі Інтернет у вільному доступі.

У ході нашого дослідження ми виходили з думки, що продуктивність способів та засобів перекладу ключових мовних одиниць галузевих текстів вказує на домінантну стратегію перекладу цих текстів. Сучасне перекладознавство орієнтується на культурний підхід, розглядає процес перекладу як процес міжкультурної комунікації, здійснюваний за посередництвом перекладача. За такого підходу значну увагу дослідників привертають стратегії перекладу, основними з яких більшість перекладознавців вважає стратегію одомашнення та стратегію очуження [3].

Хоча слід погодитися з думкою, що стратегії перекладу найбільш виразно проявляють себе в художньому перекладі, але вони притаманні також і галузевому перекладу. Різниця лише у тому, що в художньому перекладі завдання перекладача зазвичай вбачається у збалансуванні одомашнювального та очужувального перекладу, тоді як у галузевому перекладі зафіксовано домінування однієї зі стратегій, зокрема стратегії очуження.

Зростання ролі стратегії очуження в сучасну добу зумовлене глобалізацією світового інформаційного простору, в результаті якої «чуже» стає ближчим, тобто чинники іншої культури або набувають наднаціонального характеру, або, принаймні, стають більш відомими представникам інших культур. Саме про наднаціональний характер термінів та інших ключових мовних одиниць текстів у галузі інформаційних технологій можна стверджувати у наш час.

Поняттєві складники сфери інформаційних технологій охоплюють такі: технічні пристрої; програмне забезпечення, операційні системи; соціальні мережі, сайти; інформаційних продукт; установи, особи; діяльність, соціальні аспекти. Одиниці, що об'єктивують ці поняттєві складники є ключовими в текстах у галузі інформаційних технологій. Ці одиниці розподіляються по тематичних групах відповідно до того, який поняттєвих складник вони вербалізують, а саме:

— технічні пристрої (*computer* (*personal computer/PC*), *iPhone, notebook, tablet, smartphone, etc);*

— програмне забезпечення, операційні системи (*Android, AJAX, Java, Scribe, etc)*;
— соціальні мережі, сайти *(Amazon.com, ARPANET, Facebook, Yahoo!, LiveJournal, etc.)*;
— інформаційний продукт *(account, interface, browser, chat, content, forum, messenger, profile, server, spam, virus, website, etc.)*;
— установи, особи (*Google, Intel, Dell, Microsoft, Harvard University, Stanford, user, blogger, hacker, Mark Zuckerberg, etc);*
— діяльність, соціальні аспекти (*follow blogs, create accounts, embed videos, subscribe to channel, discover friends, launch a site, join a network, etc.).*

За структурним критерієм ці одиниці є переважно однокомпонентними (41,3 % – *login, hosting, vlog)* і двокомпонентними (43,2 % – *post articles*, *social media, Google account),* трикомпонентні менше поширені (10,4 % – *One Social Web, social networking service)*, багатокомпонентні зустрічаються оказіонально (5,1 % – *social network service assessment).*

З точки зору практики перекладу доцільно розподілити одиниці аналізу на однокомпонентні та більш ніж однокомпонентні; однокомпонентні складають 41,3 %, більш ніж однокомпонентні – 58,7 %. Ці відмінності структури природно позначаються на способах перекладу ключових мовних одиниць текстів у галузі інформаційних технологій.

Серед таких способів було зареєстровано:
— нульовий переклад: *Facebook – Facebook, Twitter – Twitter, YouTube – YouTube, etc;*
— транскодування: *account – акаунт, ban – банітu, interface – інтерфейс, like – лайк, etc.*
— пошук відповідника: *forum – форум, profile – профіль, traffic – трафік, user – юзер, etc.*
— калькування: *profile content – контент профілю, social network – соціальна мережа, wall posts – записи на стіні, etc.*

Щодо продуктивності перелічених способів, результати нашого аналізу свідчать, що найбільшу питому вагу мають калькування (32,1 %) та транскодування (29,6 %). Менш продуктивними, але також вживаними є нульовий переклад (19,4 %) та пошук словникового/варіантного відповідника (18,9 %). Звертаючись до розгляду кореляцій між виявленими способами перекладу та домінантною стратегією відтворення досліджуваних одиниць, зосередимо увагу на таких моментах:

— нульовий переклад та транскодування абсолютно очевидно є способами очужувального перекладу, їхня питома вага разом становить 49 % (19,4 %+29,6 %=49 %);
— у процесі калькування та пошуку словникового/варіантного відповідника зареєстровано використання засобів, які є пізніми не асимільованими запозиченнями (сайт знайомств, зареєстрований юзер, *чат, хостинг, провайдер, хакер),* а отже виступають засобами очужувального перекладу. Такі засоби містяться у 23,4 % з загальної частки випадків калькування (32,1 %), а також у 14,8 % з загальної частки випадків пошуку словникового/варіантного відповідника (18,9 %). Отже, питома вага таких засобів разом складає 38,2 % (23,3 %+14,8 %=38,2 %).
— продуктивність способів (49 %) та засобів (38,2 %) очужувального перекладу разом становить 77,2 %.

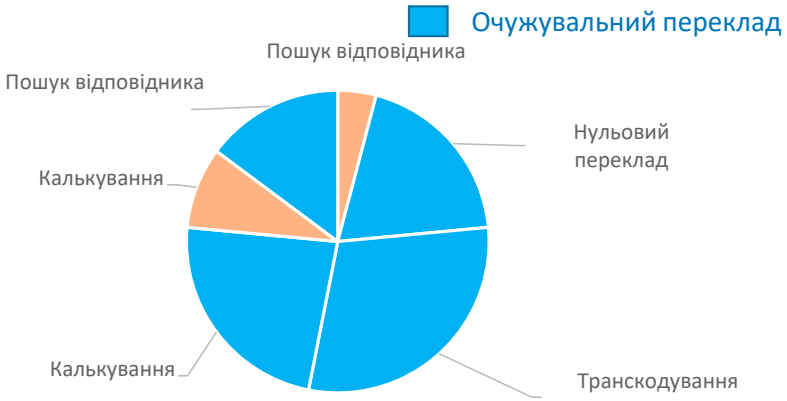

Рис. 1. Кількісні показники способів та засобів перекладу, що реалізують стратегічну функцію очуження

Отже, отриманий результат, як то ілюструє рис. 1, перевищив дві третини, це дає підстави стверджувати, що стратегія очуження є домінантною в англо-українському перекладі ключових мовних одиниць текстів у галузі інформаційних технологій.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз інших галузевих текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Місюта В. В., Ольховська А. С. Вплив використання нейронної системи машинного перекладу на якість перекладів текстів різних стилів. In Statu Nascendi. Актуальні проблеми

перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2021. Вип. 21. С. 106–111. 2. Пімшин Д. В., Фролова І. Є. Проблеми відтворення ключових лексичних одиниць у нехудожньому машинному перекладі. In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; НТМТ, 2021. Вип. 21. С. 138–142. 3. Якимчук А. П. Стратегія відчуження в перекладі та питання етнокультурної приналежності : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Харків, 2013. 223 с. 4. Frolova I. Types of Mistakes in Rendering Terms in Machine Translation. Translation and Power. Studies in Linguistics, Anglophone Literatures and Cultures. Berlin: Peter Lang GmbH, 2020. Vol. 27. P. 221–228. 5. Haythornthwaite C. Social Networks and Internet connectivity effects. Information, Communication and Society. 2008. Vol. 8, Issue 2. P. 125–147. 6. Olkhovska A., Frolova I. Using Machine Translation Engines in the Classroom: a Survey of Translation Students' Performance. Advanced Education / Новітня освіта: науковий журнал. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2020. Вип. 15. С. 47–55. 7. The Internet And The Modern Life. URL: eyerys.com/ articles/news/ internet-and-modern-life. 8. Travis H. The Role of Social Media in Modern Society. URL: linkedin.com/pulse/role-social-media-modern-society-travis-huff?trk -pulse-art.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ПРЕДМЕТНІ ЗНАННЯ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Володькін В. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук),

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(*кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша*)

Подано результати аналізу системи понять, які стосуються технологічного підходу до перекладознавства. Встановлено, що до них відносяться принаймні предметні знання діапазону точок зору на роль інформаційно-комунікаційних технологій у перекладі, стосовно інструментального підходу, співвідношення технології та перекладознавства, а також змісту понять розширеного перекладу та трансгуманістичного підходу до нього.

Ключові слова: *інструментальний підхід, інформаційно-комунікаційна технологія, перекладознавство, предметні знання, розширений переклад, технологічний підхід, трансгуманістичний підхід.*

Volodkin V.S., Chernovaty L.M. Subject knowledge required for rendering English texts related to technology-mediated approach to Translation Studies. *The article presents the results of the analysis of the notional system underlying the technology-mediated approach to Translation Studies. It has been found that the said knowledge includes at least the range of views concerning the role of information and communication technologies in translation, the instrumental approach, the correlation of technology and Translation Studies, as well as the notions of extended translation and the trans-human approach to it.*

Keywords: *extended translation, information and communication technology, instrumental approach, subject knowledge, technology-mediated approach, trans-human approach, Translation Studies.*

У перекладознавчій літературі існує чимало інтерпретацій поняття «фахової компетентності перекладача» (ФКП). В узагальненому вигляді це поняття тлумачиться як сукупність знань, навичок та умінь, якими повинен володіти перекладач для здійснення перекладацької діяльності на фаховому рівні [1]. ФКП, формування якої є метою навчання майбутніх перекладачів, має складну структуру і включає цілу низку компонентів. У нашому дослідженні ми спиратимемося на концепцію дослідницької групи PACTE [10], зокрема, на модифікований варіант робочої моделі ФКП [1], що включає білінгвальну, екстралінгвістичну, перекладацьку, особистісну та стратегічну компетентності, з яких у цій статті ми обмежимося лише екстралінгвістичною. Зміст останньої можна тлумачити як сукупність усіх знань, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих, тобто сюди відносяться будь-які фонові (енциклопедичні, тематичні, соціокультурні тощо) і предметні (інформація щодо поняттєвого складу певної галузі людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язків) знання [1]. В межах цього повідомлення, ми зосередимося на предметних знаннях, які є вкрай важливими для забезпечення якісного перекладу, оскільки для розуміння релевантних семантичних частин денотатів мови оригіналу та їх подальшої передачі в мові перекладу перекладачеві необхідно володіти відповідною поняттєвою базою. Тобто, якість галузевого перекладу безпосередньо залежить саме від наявності відповідних предметних знань у свідомості конкретного перекладача. Відповідно, вивчення складу предметних знань різноманітних сфер людської діяльності є важливим завданням методики

навчання перекладу, розв'язання якого тільки почалося, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Таким чином, **об'єктом** цієї розвідки є визначення предметного змісту англомовних галузевих текстів з метою забезпечення їх розуміння перекладачами, а предметом – склад предметних знань текстів, що стосуються технологічного підходу до перекладознавства. **Матеріалом** дослідження послужила оригінальна англомовна стаття відповідного спрямування [2], обсягом близько 70000 друкованих знаків. **Методи** дослідження включають поняттєвий аналіз тексту, складання поняттєвих схем та узагальнення.

Аналіз згаданої статті [2] дозволив встановити наявність певних розбіжностей між традиційними тлумаченнями деяких понять та працями сучасних перекладознавців. Наприклад, поняття «технологія», яке в традиційних уявленнях вважається допоміжним засобом перекладача, в новітніх працях сучасних певним чином переосмислюється і розглядається як чинник, що знаходиться на одному рівні з перекладачем, тобто розширює можливості перекладача, а з іншого боку, перекладач розширює можливості технологічних засобів, що сприяє підвищенню як швидкості, так і якості перекладу.

Для кращого розуміння цієї тези, ми виокремили певні категорії та підкатегорії, на яких ґрунтується проаналізована нами стаття [2]. До їхнього складу відносяться такі поняття як використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), інструментальний підхід, технологія та перекладознавство, розширений переклад і трансгуманістичний підхід до перекладу. Зміст цих понять розглядається далі.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Глобальний розвиток ІКТ, зокрема винахід Інтернету та подальший його розвиток, мав значний вплив на різні рівні фахового перекладу. Одним із проявів цього явища є епістемологічна трансформація перекладу, тобто трансформація, яку необхідно розглядати не через призму теоретичної зміни парадигм у царині перекладознавства, а через зміст перекладу як діяльності загалом. Результатом поширення використання ІКТ у перекладі є кардинальна зміна змісту останнього, принаймні письмового його різновиду, який на сьогодні важко уявити без таких понять як «технологія» та «технологічні засоби перекладу».

Інструментальний підхід. Ця категорія розпадається на два компоненти: теорія інструментально-опосередкованої діяльності (або теорія інструментального методу) та технологічний сектор. Теорія інструментально-опосередкованої діяльності вважає технологію рушійною силою змін в межах розвитку людської діяльності. Першими

працями стосовно цього питання було вчення конструктивістів [11; 14], які наводили низку тез стосовно взаємодії людини із соціумом та довкіллям загалом, в основі яких знаходяться три поняття, а саме:

— об'єкт – засіб праці, створений людиною, тобто предмет в його ізольованій формі;
— інструмент – засіб, що аналізується в процесі виконання окремої дії, тобто фактор розуміння засобу під час його використання;
— інструментальна діяльність – ставлення людини до об'єктів, з якими вона працює, в аспекті когнітивної інтерпретації та сприймання.

На початку XXI століття теоретична тенденція в перекладознавстві почала змінювати вектор досліджень в бік антропоцентричної моделі, тобто пріоритетом досліджень виступають перекладачі та їхня перекладацька компетентність, на противагу лінгвістичній спрямованості тексту, в межах якої технології виступали лише як окремі допоміжні об'єкти чи матеріальні ресурси (наприклад, словники, програмне забезпечення чи джерела Інтернету). На підтвердження думки стосовно взаємозв'язку перекладацької діяльності (що включає перекладача і переклад загалом) та технологій можна навести тезу Дж. Бірна [3] стосовно того, що в реаліях розвитку технологічної галузі, існування технологій без перекладу та перекладу без технологій є неможливим, оскільки кожне важливе технологічне дослідження супроводжується перекладом для подальшого розповсюдження серед фахівців певної галузі. Наприклад, поява друкарства призвела до того, що сьогодні оригінал тексту є повсюдним, а перекладені праці є більш впорядкованими. Саме факт винайдення та застосування технології друкарства в минулому вплинув на сьогоднішній розвиток професійної діяльності перекладачів і переосмислення загальних концепцій та парадигм перекладознавства.

На думку дослідника [3], головною метою технологічного сектору є перегляд традиційних концепцій перекладу, що обумовлюється процесом адаптації технологічних продуктів до потреб носіїв мови перекладу (тобто знову простежується зв'язок розвиток технології та еволюції перекладу).

Отже, в межах сьогодення, перекладачі, матеріали перекладу та технології становлять єдину взаємозв'язану нерозривну систему, тобто немає потреби відокремлювати технології, залучені до перекладу, як окремий об'єкт, їх доцільно досліджувати як елемент, що ініціює опосередковану інструментальну діяльність.

Технологія та наука перекладознавства. Більшість традиційних теорій та досліджень ґрунтуються безпосередньо на результаті

перекладу, проте впродовж останніх десятиліть можна простежити тенденцію до появи досліджень екосистем та середовищ, в яких переклад зароджується. В сучасному перекладознавстві, чимало авторів зосереджуються саме на перебігу технологічного повороту та його впливу на перегляд існуючих парадигм перекладу [4; 6; 9; 13]. Якщо розглядати взаємозв'язок технології та перекладу, то в процесі розвитку перекладознавства вектор тлумачення технології як другорядного чи запобіжного засобу змінився, тобто сьогодні технологія визначається як аспект перекладознавства, що має безпосередній вплив на всі етапи процесу перекладацької діяльності. Дослідники [2] висувають тезу стосовно того, що усталені поняття та тенденції необхідно переосмислити з новітнім розумінням та сприйняттям технологічного аспекту в реаліях сучасного перекладознавства (наприклад, ініціювання появи нових теоретичних моделей). Варто звернути увагу на певні найбільш впливові теорії, подані далі.

Функціоналістські теорії. Аналізуючи функціоналізм, автор [3] висловлює думки стосовно теорії Скопос, описуючи взаємозв'язки між перекладознавством та професійною практикою перекладу. Дослідник вважає, що функціоналістські теорії перекладу відходять від фактичної перекладацької практики, тобто перекладач працює не з поняттям «скопос» (вимогами конкретного проєкту перекладу), а з поняттям «суперскопос» (детальними завданнями конкретного перекладацького проєкту). Таким чином спостерігається перетворення перекладу на більш технологічно-орієнтовану професію, що ускладнює поняття «скопос».

Когнітивні теорії. Основою досліджень когнітивного аспекту перекладу є антропоцентричний підхід, де об'єктом дослідження виступає свідомість особи-перекладача. Деякі дослідники [7] вважають, що сучасні технології розширюють людські можливості, зокрема виокремлюються інструменти, які стосуються перекладацької пам'яті. На основі психологічних досліджень [14] можна зробити висновки, що елементи пов'язані з інформаційними технологіями мають найбільшу психологічну вагомість й ініціюють найбільш складні взаємозв'язки, оскільки вважаються розумними (тобто самостійними), динамічними та оптимізованими елементами. Найбільш вдало цю тенденцію можна пояснити словами Е. Піма [12], а саме: чим більше такі інструменти використовуються правильним чином, тим якіснішими та правильнішими вони стають в межах виконання наступних проєктів.

Соціологічні теорії. Розглядаючи соціологічні тенденції, варто звернути увагу на праці [15], що включають поняття «габітусу» або бкторно-мережевої теорії. Зміст поняття «габітус» тлумачиться в

термінах Честермана [5], який розглядає «габітус» як посередник між особистим досвідом перекладача та соціальним оточенням. Ця теза дозволяє включити до предметних знань, які тут аналізуються, і «бкторів», які не є людьми, тобто відбувається інтеграція технологій до дослідження процесу перекладу.

Розширений переклад: трансгуманістичний підхід до перекладу. У межах цієї категорії спостерігаються певні розбіжності думок. Одні дослідники висувають тези стосовно розвитку дегуманізації процесів перекладацької діяльності (тобто повної заміни перекладача засобами машинного перекладу), внаслідок чого професія перекладача втрачає будь-яку перспективність [7]. Інші автори [8] вважають, що розвиток автоматизації, тобто використання технологічних засобів в процесі перекладу веде до так званого розширеного (або трансгуманістичного) перекладу, який дозволяє перекладачу, що творчо і гнучко використовує технологічні засоби, зосередитись на розв'язанні когнітивних завдань вищого рівня (зокрема, завдань творчого характеру) та контролювати автоматизовані процеси, які забезпечуються технологічними засобами. Основним висновком таких досліджень є зміна вектору уваги перекладача від прямого створення перекладацьких одиниць-еквівалентів до вибору між вже існуючими на основі наявного перекладацького корпусу.

Таким чином, ми розглянули систему головних понять, усвідомлення яких є важливим для перекладача, що працює з текстами, які стосуються технологічного підходу до перекладознавства. Сюди відносяться принаймні предметні знання щодо діапазону точок зору на роль інформаційно-комунікаційних технологій у перекладі, а також стосовно інструментального підходу до вирішення цього питання, співвідношення технології та перекладознавства, і змісту понять розширеного перекладу та трансгуманістичного підходу до нього.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у поняттєвому аналізі інших сфер людської діяльності, результати якого можуть сприяти підвищенню ефективності розробки матеріалів для навчання галузевого перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу. Вінниця : Нова книга, 2013. 376 с. 2. Alonso E., Calvo E. Developing a Blueprint for a Technology-mediated Approach to Translation Studies. Meta. 2015. Vol. 60. № 1. P. 135–157. 3. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explained. Manchester : Saint Jerome Publishing, 2012. 224 p. 4. Chan Sin-wai. A Dictionary of Translation Technology. Hong Kong : The Chinese University of Hong Kong, 2004. 660 p. 5. Chesterman

A. Bridge Concepts in Translation Sociology / eds. M. Wolf, A. Fukari. Constructing a Sociology of Translation. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2007. P. 171-183. 6. Cronin M. The Translation Crowd. Tradumatica. 2010. № 8. P. 1-7. 7. Gil, J. R. B., Pym A. Technology and Translation / ed. A. Pym, A. Perestrenko, B. Starink. Translation Technology and its Teaching. Tarragona : Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili, 2006. P. 5-19. 8. McLuhan M. Understanding Media. The Extensions of Man. Cambridge and London : The MIT Press, 1994. 389 p. 9. O'Hagan M. The Coming Industry of Teletranslation. Clevendon : Multilingual Matters, 1996. 136 p. 10. PACTE. Acquiring translation competence: Hypotheses and methodological problems in a research project. Investigating Translation: Selected papers from the 4th International Congress on Translation. Amsterdam : John Benjamins, 2000. P. 99-106. 11. Piaget J. Behaviour and Evolution. New York : Random House, 1978. 165 p. 12. Pym A. Translation Skill-sets in a Machine-translation Age. Meta. 2012. Vol. 58. № 3. P. 487-503. 13. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies. New paradigms or shifting viewpoints? The Turns of Translations Studies. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2006. P. 51-56. 14. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge : Harvard University Press. 1978. 159 p. 15. Wolf M. Introduction: The Emergence of a Sociology Translation / ed. M. Wolf, A. Fukari. Constructing a Sociology of Translation. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins. 2007. P. 1-36.

УДК 811.111:811.161.2]'253'373.2:791.221.5-23

ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ "ВТРАЧЕНИЙ СИМВОЛ")

Горішня О. А., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено висвітленню особливостей відтворення власних назв (онімів) в англо-українському аудіовізуальному перекладі телевізійного серіалу «Втрачений символ» за однойменним романом американського письменника Дена Брауна. Відібрані для аналізу оніми поділено на дві групи: прагматично неускладнені та прагматично ускладнені. Для прагматично не ускладнених онімів перекладацькі

труднощі виникають на етапі інтерпретації за рахунок їхньої приналежності до однієї з трьох груп: оніми-історизми/архаїзми, етноспецифічні оніми чи оніми-екзотизми. Для прагматично ускладнених онімів, що використовуються у складі стилістичних прийомів, труднощі пов'язані з відбором чи створенням цільового відповідника.

Ключові слова: *аудіовізуальний переклад, аудіовізуальний текст, власна назва (онім), прагматично неускладнений онім, прагматично ускладнений онім.*

Horishnya O. A., Rebrii O. V. Rendering proper names in audiovisual translation (based on the TV series "The Lost Symbol"). *The article is dedicated to determining specifics of rendering proper names (onyms) in the English-Ukrainian translation of the TV series "The Lost Symbol" based on the eponymous novel by the American writer Dan Brown. The selected onyms were divided into two groups: pragmatically non-complicated and pragmatically complicated. For pragmatically non-complicated onyms, translation difficulties emerge on the interpretation stage due to their reference to one of the three groups: onyms-historisms/archaisms, ethhnospecific onyms or exotic onyms. For pragmatically complicated onyms that are used as part of stylistic devices, translation difficulties are connected with the choice or creation of their target equivalents.*

Key words*: audiovisual text, audiovisual translation, pragmatically complicated onym, pragmatically non-complicated onym, proper name (onym).*

Аудіовізуальний переклад привертає особливу увагу фахівців внаслідок процесів глобалізації, важливою частиною якої є обмін культурними цінностями. Так склалося, що лідерами кіно- і телевиробництва на сьогодні є англомовні країни, передусім США та Великобританія, а отже задля того, аби мати можливість користуватися їхньою продукцією в Україні, необхідно здійснювати переклад відповідних аудіовізуальних текстів.

Актуальність запропонованої розвідки визначається прагненням подальшого вдосконалення аудіовізуального перекладу в англо-українському напрямку. Проведення досліджень у цьому напрямку сприятиме розбудові культурологічних та семіотичних студій перекладу у вітчизняному перекладознавстві.

Об'єктом дослідження виступають власні назви (оніми) з серіалу за однойменним романом популярного американського письменника Дена Брауна (*Dan Brown*) *"The lost symbol"*, а предметом безпосереднього аналізу – стратегії та способи їхнього відтворення в українській версії «Втрачений символ».

Метою дослідження є визначення стратегій і способів відтворення власних назв (онімів) в аудіовізуальному перекладі.

Матеріалом дослідження виступили англомовні оніми з серіалу “The lost symbol” та їхні українські відповідники, відібрані методом суцільної вибірки.

Аудіовізуальний переклад тлумачиться як різновид інтерсеміотичного перекладу, тобто такого, в якому одиниці однієї семіотичної системи (вербальні) замінюються одиницями іншої семіотичної системи (візуальної). Концепцію інтерсеміотичного перекладу розробив американський філолог і семіотик Роман Якобсон, який назвав його трансмутацією, під якою розумів «інтерпретацію мовних знаків за допомогою знаків невербальної системи» [4, p. 233]. Варто додати, що в нашому випадку фактично йдеться про два різних аудіовізуальних переклади.

Оригіналом для першого аудіовізуального перекладу виступає в нашому випадку роман американського письменника Дена Брауна “The lost symbol”, а його результатом є серіал – аудіовізуальний текст, який визначається в роботі як мультимодальне, креолізоване або полікодове семіотичне утворення, до складу якого входять два модуси – візуальний і вербальний [1]. Співіснування двох семіотично відмінних складників має такі наслідки: по-перше, реципієнт має інтерпретувати інформацію, представлену в двох окремих складниках як конвергентну; по-друге, обидва складники мають рівну цінність; по-третє, взятий сам по собі, кожен окремий складник є неповним об’єктом дослідження і не може надати всю необхідну інформацію щодо мультимодального цілого.

Другий аудіовізуальний переклад відбувається при подальшому перенесенні англомовного аудіовізуального тексту в україномовне культурне середовище. Оскільки за цих умов візуальний модус (як правило) залишається незмінним, то фактично тут йдеться про інтерлінгвальний переклад вербального складника аудіовізуального тексту. З іншого боку, як абсолютно слушно вказує Ів Гамб’є, переклад реплік персонажів кінофільму чи телесеріалу є тільки одним з елементів складного технологічного процесу, до якого маємо також віднести «укладку» тексту перекладу (його підлаштування під часові рамки, особливості цільової артикуляції тощо), його редагування, озвучування та різні технологічні процеси [3].

Врешті-решт, враховуючи всі «за» та «проти», ми усвідомлюємо необхідність відмовитися від розуміння аудіовізуального перекладу виключно як від міжмовного трансферу вербального складника, оскільки в цьому випадку інтерлінгвальний переклад зумовлюється потребами відповідності візуальній складовій.

Відносно відтворення онімів в українському варіанті кінотексту, відкритим залишається питання щодо того, чи за основу було взято вже існуючий український варіант роману Брауна, чи виконано власний переклад. Порівняльний аналіз онімів з українського перекладу роману та аудіовізуального перекладу вказує на їхню тотожність.

Оніми, що виступають об'єктом нашого дослідження, визначаються в роботі як лексичні одиниці, що вказують на об'єкт шляхом його називання. Таким чином, вважається, що оніми позбавлені власне лексичного значення крім так званих промовистих власних назв, що виступають засобом характеризації об'єкта. У проаналізованому нами кінотексті до розряду промовистих потрапляють декілька імен головного злодія. Так, після звільнення з в'язниці він взяв собі ім'я Андрос Дарейос, але оскільки воно саме має грецьке походження, його сенс прихований від носіїв англійської мови так само як і української. Тож, спочатку Ден Браун, а потім і сценаристи серіалу вдаються до контекстуального роз'яснення вустами самого персонажа:

*"He chose a Greek name – **Andros Dareios** – **Andros** meaning **'warrior,'** and **Dareios** meaning **'wealthy'"**.*

В українському перекладі застосовано той самий прийом:

«Він взяв собі грецьке ім'я – Андрос Дарейос. "Андрос" означало "воїн", а "Дарейос" – "багатий"».

Оніми виокремлюють як одну з характерних особливостей літературної творчості Дена Брауна. Твори цього письменника мають мультижанровий характер і містять елементи авантюрного роману, трилеру та детективу. В основі сюжету зазвичай перебувають якісь старовинні таємниці, розшифрування яких вимагає спеціальних знань. Звідси й використання великої кількості імен і назв, пов'язаних з різними науками, релігіями, філософськими течіями, історичними подіями. На додачу, саме оніми часто виступають основою для мовних головоломок, на необхідності успішного розв'язання яких і ґрунтується весь сюжет.

В більшості випадків оніми відтворюються за рахунок узуальних відповідників, які створені шляхом транскодування. У випадку онімів-полічленів (тобто таких, що нараховують у складі два або більше компонентів) застосовується напівкалька, що є поєднанням транскодованих складників. Хоча така стратегія і призводить до насичення тексту одиницями іншомовного походження, вона відповідає нормі української мови і традиції, а отже може вважатися проявом одомашнення [2].

Оніми класифікуються за різними ознаками. Найчастіше розподіл власних назв здійснюється на основі приналежності об'єкта найменування до певної лексико-семантичної групи (імена людей, назви географічних об'єктів, назви астрономічних об'єктів тощо). Така класифікація додає дослідженню зручності, але не має перекладознавчого характеру, оскільки майже не пов'язана з особливостями іншомовного відтворення одиниць в її межах.

З огляду на мету та завдання дослідження, ми пропонуємо поділяти оніми на прагматично не ускладнені та прагматично ускладнені. До першої категорії потрапляють оніми, функціонально не пов'язані з виконанням додаткових прагматичних завдань. Хоча їхній переклад зазвичай здійснюється за рахунок узуальних відповідників, одиниці цієї категорії можуть потрапляти до перекладацьких труднощів на етапі перекладацької інтерпретації або читацької чи глядацької рецепції.

На основі проаналізованого матеріалу ми виокремлюємо три ситуації. До першої ситуації відносимо застарілі оніми (оніми-архаїзми та оніми історизми), що потенційно можуть бути невідомими як перекладачеві, так і цільовому реципієнту. Вирішенням цієї проблеми може бути авторський коментар, до якого часто вдається Ден Браун словами своїх персонажів. В аудіовізуальному форматі актуальність та дієвість такого коментарю зберігається. Розглянемо приклад:

В одній із сцен головний антагоніст Малах промовляє таку фразу: "*Remember the Hindenburg"*. Онім, який він згадує, є подвійним. З одного боку, це антропонім – ім'я німецького політичного діяча Пауля фон Гінденбурга, який обіймав посаду Рейхспрезидента з 1925 по 1934 рік. З іншого боку – це назва дирижабля, що був названий його іменем. Оскільки в ситуації активується саме друге розуміння, перекладач додає необхідне уточнення: «Пам'ятай про дирижабль Гінденбурґ». Втім, це пояснення не до кінця виправляє ситуацію, адже для сучасного (тим більше молодого) читача без відповідей залишаються одразу декілька питань.

Що таке дирижабль? – Дирижабль – це наповнене газом повітряне судно у формі еліпса, яким можна керувати. Дирижаблі використовувалися для транспортування людей та вантажів у 20–30 роки XX сторіччя, тож слово очевидно є історизмом.

Чому дирижабль носить ім'я Гінденбурґа? На це питання ми вже частково дали відповідь вище, пояснивши, хто такий Гінденбурґ. Можна хіба що додати, що дирижабль отримав його ім'я вже після смерті діяча як своєрідне увіковічення його пам'яті.

Чому Малах згадує цей онім в ситуації, коли виникає загроза вибуху? Справа в тому, що в 1937 році, дише через рік після запуску,

цей дирижабль згорів, внаслідок чого загинули всі пасажири і члени команди. Тим самим було покладено край ері дирижаблів, оскільки вони були визнані украй ненадійними і небезпечними. Малах потрапляє у ситуацію, коли може загинути через влаштований ним самим вибух музею, тож і згадує про цей випадок, намагаючись діяти обережніше.

До другої ситуації відносимо етноспецифічні оніми (оніми-реалії, які проявляються тільки у бінарному зіставленні двох мов), добре відомі у вихідній культурі, але потенційно не знайомі в цільовій. Вирішенням цієї проблеми може бути додатковий коментар від перекладача або редактора безпосередньо в тексті або за його межами (наприклад, у вигляді виносок наприкінці сторінки або тексту в цілому). В аудіовізуальному форматі використання таких коментарів є можливим, вони можуть додаватися безпосередньо в кінотекст. Розглянемо приклад:

Ще на початку серіалу, мандруючи приміщеннями Капітолію, Роберт Ленгдон пригадує деякі імена та факти, пов'язані з історією цього будинку, що давно перетворився на символ американської влади. Одним із таких імен є імя *Pierre L'Enfant* – П'єра Лянфана, американського військового інженера французького походження, який розробив планування міста Вашингтон, відоме сьогодні як «План Лянфана».

Далі, на думку героя спадає ім'я віце-президента Генрі Вільсона (*Vice President Henry Wilson*), який застудився, прийнявши ванну десь у приміщенні Капітолію, захворів на пневмонію і помер. Ще далі Ленгдон пригадує кумедний (якщо не моторошний) факт, як у 1930 році робочі знайшли у підвалах Капітолію запечатану комору, де було сховано опудало давно померлого коня генерала Джона Лоґана (*John Logan*).

До третьої ситуації відносимо оніми-екзотизми, рідко вживані власні назви, що потенційно відомі досить вузькому колу фахівців, наприклад, з історії чи літератури. Такі власні назви часто використовує Ден Браун, втім він сам їх і пояснює в більшості випадків за допомогою своїх персонажів. В аудіовізуальному форматі цей прийом зберігає свою дієвість.

Розглянемо приклад, в якому, готуючись до одного зі своїх ритуалів, Малах промовляє:

*"**Emanual**, **Massiach**, **Yod**, **He**, **Vaud** . . . please find me worthy."*

«Емануїл, Месія, Йод, Хе, ***Bay**... благаю вас, визнайте мене гідним*».

*"Almighty **Adonai**, **Arathron**, **Ashai**, **Elohim**, **Elohi**, **Elion**, **Asher Eheieh**, **Shaddai** . . . be my aid, so that this blood may have power and efficacy in all wherein I shall wish, and in all that I shall demand."*

«Всемогутні Адонаї, Ашаї, Елохім, Елохі, Еліон, Ашер, Ехейє, Шадаї... *прийдіть мені на допомогу, щоб оця кров мала силу та дієвість у всьому, що я побажаю, і у всьому, що я вимагатиму*».

У цих фразах Малах звертається до різних ангелів і демонів, яких вважає своїми покровителями. Без спеціальних пояснень, на жаль відсутніх ці імена залишаються незрозумілими сучасному україномовному реципієнту.

Другу категорію онімів в нашій класифікації утворюють прагматично ускладнені оніми, тобто такі, що входять до складу стилістичних прийомів (на кшталт каламбуру або гри слів) або головоломок чи загадок. Задля збереження їхнього функціонального навантаження перекладач часто змушений вдаватися до нульового перекладу і коментарю. В аудіовізуальному форматі така стратегія є продуктивною.

Розглянемо приклад, в якому, намагаючись розкрити тайну піраміди, Ленгдон і Кетрін в якийсь момент отримують латинський напис *Jeova Sanctus Unus*, що означає «Єдиний істинний Бог». Перекладач змушений залишити його без перекладу, тому що через деякий час герої усвідомлюють, що цей напис є насправді анаграма імені відомого вченого-масона:

"Who?"

*"One of the world's greatest scientists! He was an alchemist, a member of the Royal Society of London, a Rosicrucian, and he signed some of his most secretive science papers with a pseudonym – '**Jeova Sanctus Unus**'!"*

*"Latin interchanges the letters J for I and the letter V for U, which means Jeova Sanctus Unus can actually be perfectly rearranged to spell this man's name. **Isaacus Neutonuus**."*

Переклад:

«А про кого йде мова?»

«Про одного з найталановитіших науковців світу! Він був алхіміком, членом Лондонського Королівського наукового товариства, розенкрейцером; деякі зі своїх найзагадковіших праць він підписав псевдонімом ***Jeova Sanctus Unus***!»

«Якщо поміняти літеру J на I, а літеру V на U, то цей вираз можна переробити таким чином, що матимемо ім'я цього чоловіка. ***Isaacus Neutonuus***».

Таким чином, порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що перекладацькі труднощі виникають при відтворенні як прагматично ускладнених, так і прагматично не ускладнених онімів, хоча самі ці труднощі мають різну природу. У випадку прагматично не ускладнених власних назв проблема виникає на етапі інтерпретації, тоді як у випадку прагматично ускладнених одиниць – на етапі власне перекладу, тобто підбору або створення цільового відповідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєнко А.А. Креолізований текст: зв'язок мови і культури (лінгводидактичний аспект). Педагогічні науки. 2012. № 61. Том 1. С. 240–243. 2. Ребрій О. В. Системний підхід до вироблення стратегії перекладу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2009. № 848. С. 215–220. 3. Gambier Y. The position of audiovisual translation studies. The Routledge handbook of translation studies. New York : Routledge, 2013. P. 45–59.

4. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. On Translation. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. P. 232–239.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Гур'єва М. В., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття присвячена особливостям перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі методики навчання усного перекладу в залежності від структурних характеристик. У статті розглядаються та аналізуються основні типи лексичних одиниць, що виникли внаслідок різних способів термінотворення та походження, і таким чином, мають різні способи перекладу.

Ключові слова: лексична одиниця, методика навчання перекладу, спосіб перекладу, структура терміну, термін, усний переклад.

Gurieva M. V., Kovalchuk N. M. Peculiarities of translation into Ukrainian English terminology in teaching interpreting. *The article is devoted to the peculiarities of translation into Ukrainian English terminology in teaching interpreting depending on structural characteristics. The article reviews and analyzes the main types of lexical units that have arisen as a result of different ways of the term formation and origin, and thus have different translation methods.*

Key words: *interpreting, lexical unit, methodology of teaching translation, term, term structure, translation method.*

Актуальність. Говорячи про усний переклад, центральною проблемою завжди була і залишається одна – як перекладати якісно. При цьому про якість стосовно перекладу говорять протягом століть, також не припиняються суперечки про переваги того чи іншого способу підбору перекладацьких еквівалентів, синонімів та способів перекладу слів, розробляються технології перекладів тощо. І серед цієї розбіжності є те, що постійно присутнє у всіх точках зору з питань перекладу – переклад має регламентуватися певними нормами, а дотримання цих норм неминуче призведе нас до якісного еквівалентного чи адекватного перекладу.

При навчанні усному перекладу насамперед слід приділяти увагу основним видам усного перекладу (послідовному перекладу та перекладу з аркуша), особливостям даних видів перекладу, їх подібності та відмінності, а також різним прийомам та вправам, що використовуються для формування навичок та умінь послідовного перекладу та перекладу з аркуша.

Перекладач у своїй професійній діяльності розглядається як центральна постать міжнародного спілкування. Відповідно об'єктом нашого дослідження є англомовна термінологічна лексика у галузі методики навчання усного перекладу та їхні відповідники у текстах перекладу українською мовою, а предметом даного дослідження є особливості застосування способів перекладу для передачі українською мовою англомовних термінів у галузі методики навчання усного перекладу.

Метою дослідження є вивчення та аналіз особливостей перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі методики навчання усного перекладу.

Матеріалом дослідження слугували 299 англомовних термінів галузевої літератури, відібраних з оригінального англомовного джерела [5] та їх відповідники українською мовою.

Методи дослідження включали: метод інформаційного пошуку; метод суцільної вибірки метод порівняння текстів оригіналу та перекладу; метод граматичного аналізу; метод етимологічного аналізу; метод кількісного аналізу; метод електронної обробки даних.

Усний переклад пред'являє до перекладача низку особливих вимог, і підготовка студентів до цього виду перекладацької діяльності будується з урахуванням його специфіки, враховуючи, що умови здійснення усного перекладу відрізняються від умов виконання інших видів перекладу. Серед таких особливостей слід назвати неможливість вдаватися у процесі перекладу до допомоги словника. Текст оригіналу надходить до перекладача поступово, частинами, тому немає можливості співставити почутий елемент зі змістом всього

тексту [1]. При цьому час такого перекладу суворо обмежено: немає часу на роздуми, немає можливості перебирання варіантів перекладу, а темп перекладу задається людиною, яка здійснює промову. Особливі вимоги пред'являються пам'яті перекладача, здібності приймати різні форми мовлення, типи і манери вимови, вміння чітко і правильно вимовляти переклад, виступати перед великою аудиторією. При усному перекладі особливого значення набувають умови роботи перекладача, відсутність перешкод, справність технічних засобів. Усе це обумовлює формування за допомогою спеціальних вправ перекладацьких навичок та умінь у майбутніх перекладачів [2].

Підготовка до усного перекладу повинна базуватися на тренінгу окремих тем (галузей), що дозволить у процесі послідовного перекладу прогнозувати певний лексичний склад висловлювання в межах заданого тематичного ряду, обробці та розширенні бази прецизійної інформації, по суті, доведенні до автоматизму впізнавання географічних назв, чисел, дат, у тому числі культурно маркованих для певної сторони учасників переговорного процесу, а також необхідно розвивати вміння «гнучкості» перекладача, тобто вміння знаходити перекладацьку відповідність, еквівалент у процесі перекладу, навіть у тому випадку, якщо немає в запасі відповідного терміну, а перепитування під час виступу оратора неможливе і зволікання веде до неминучого провалу комунікації, не кажучи вже про адекватність перекладу [3].

Тільки інтенсивна практика може відчутно розвинути навички та уміння, необхідні для здійснення якісного усного перекладу. Практика має бути максимально наближена до реальних умов роботи. Навіть інтерактивні відео- та аудіо-тренінги не можуть зрівнятися з «живим» спілкуванням та реальною напругою, яка спричинена почуттям відповідальності за достовірність перекладу [4]. Тим не менш, існують різні підготовчі вправи та способи самонавчання, які можна використовувати для розвитку навичок та умінь перекладача. Також важливо вивчити теоретичні рекомендації щодо техніки усного перекладу, вміле застосування яких допомагає в реальних умовах.

В нашому дослідженні було проаналізовано автентичний англомовний текст «Translation: An advanced resource book» [5], який містить понад 100 000 друкованих знаків. Наступним етапом нашого дослідження було виділення 299 лексичних одиниць із даного тексту та їх структурування.

Структурному аналізу піддалися як терміни, утворені з урахуванням споконвічного мовного матеріалу, і запозичена лексика, яка

бере активну участь у створенні синонімів в досліджуваної термінології. Традиційно виділяють однослівні терміни, які поділяються на прості однокореневі, похідні та складні терміни (їх називають також монолексемними) та терміни-словосполучення (або полілексемні).

Рис. 1. Розподіл лексичних одиниць за структурною ознакою

Як видно з Рис. 1, найбільша кількість лексичних одиниць припадає на похідні терміни (37,5 %), при цьому 20,1 % складають прості терміни, 15,1 % – прості словосполучення, 13,7 % – складні словосполучення, 11,4 % – складні терміни, а 2,3 % – абревіатури.

При цьому походження всіх лексичних одиниць найбільше припадає на англійську (29,6 %), латинську (29,3 %) та французьку (22,8 %) мову.

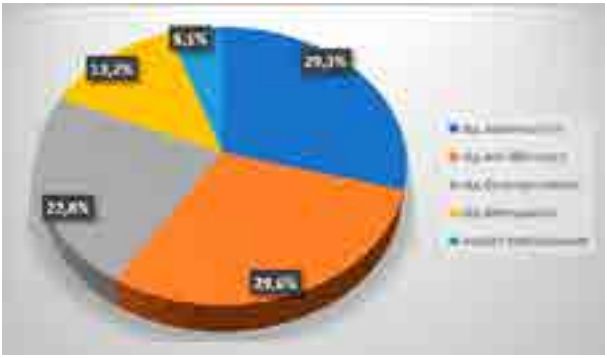

Рис. 2. Розподіл лексичних одиниць за походженням

Лексичні одиниці німецького та іншого походження займають у дослідженому тексті відповідно 13,2 % та 5,1 % (див. Рис. 2)

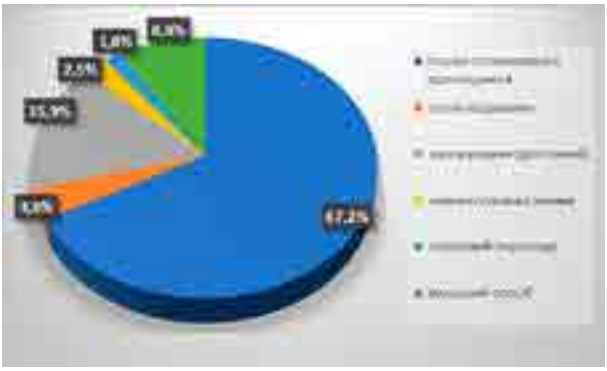

Рис. 3. Способи перекладу лексичних одиниць у галузі методики навчання усного перекладу

Як видно з Рис. 3, найбільша кількість термінів була перекладена способом використання словникового відповідника, а саме 201 термін або 67,2 %. Калькулювання – також доволі популярний спосіб перекладу у нашому дослідженні. Його частка склала 15,9 % або 48 термінів. Змішаний спосіб був менш частотним та склав 8,8 % або 27 термінів. На транскодування, контекстуальну заміну та описовий переклад припало лише 3,8 %, 2,5 % та 1,8 % відповідно або 11, 7 та 5 термінів.

Висновки. При перекладі термінів необхідно враховувати сферу їх застосування та контекст, а також смислові зв'язки між компонентами у термінах-словосполученнях. Основні прийоми перекладу термінів: підбір еквівалента, дослівний переклад (калькування), транскрипція та транслітерація, семантичний еквівалент або функціональний аналог, експлікація, поєднання кількох прийомів перекладу, повне копіювання англомовного словосполучення.

Одержані дані можуть бути використані для виявлення ймовірної залежності способу перекладу від структури англомовного терміну, що є **перспективою подальшого дослідження**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюкова О. Мовна парадигма у перекладознавчому просторі: симетрія та асиметрія. Серія: Літературознавство / За ред. д. ф. н. Ткачука Н. П. Тернопіль: ТНПУ, Вип. 41. 2014. 514 с. 2. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Хомуленко Т. Б., Волкова О. О. Переклад англомовної психологічної літератури: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2012. 232 с. 3. Смужаниця Д. І. Методика навчання основ усного пере-

кладу. Педагогіка, соціальна робота. № 31. 2010. С. 167–168. 4. Morell, R. Toward the development of a metacognitive intercultural communicative competence in the education of students of interpreting: general theoretical/pragmatic foundation. International Journal for Translation & Interpreting Research. 3(1), 2011. P.106-118. 5. Hatim, B., & Munday, J. Translation: An advanced resource book for students. New York: Routledge. 2004. 394 p.

УДК 811.111:811.161.2]'255.4:821.111-21Шек7Гам

«ГАМЛЕТ» ШЕКСПІРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ: СТРАТЕГІЇ ТА ЇХНЄ МОВНОСТИЛІСТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ

Зізюкіна В. О., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено українським перекладам трагедії В. Шекспіра «Гамлет» у виконанні П. Куліша, Ю. Клена та Ю. Андруховича. Особливу увагу приділено стратегіям відтворення ідіостилю В. Шекспіра та їхньому мовностилістичному втіленню в перекладі. Також розглянуто феномен множинності перекладів творів Шекспіра та наведено короткий огляд історії перекладів його творів українською. Визначено, що вибір стратегії перекладу художнього твору залежить від літературної доби, коли він був здійснений. У перекладі П. Куліша переважає стратегія одомашнення, Ю. Клена – нейтралізації, а в Ю. Андруховича – осучаснення.

Ключові слова: *ідіостиль, множинність, нейтралізація, одомашнення, осучаснення, стратегія перекладу.*

Ziziukina V. O., Rebrii O. V. W. Shakespeare's "Hamlet" in Ukrainian translations: Strategies and their linguistic and stylistic embodiment. *The article is dedicated to the translation strategies applied in literary translations of William Shakespeare's tragedy "Hamlet" into Ukrainian by Panteleimon Kulish, Yuri Klen and Yuri Andrukhovych. Special attention was given to the strategies of rendering Shakespeare's individual style and their linguistic and stylistic embodiment. It was determined that the strategy of translation is dependent on the literature epoque when the translation was created. The strategy of domestication prevails in the in translation of Kulish, neutralization – in the translation of Klen, modernization – in the translation of Andrukhovych.*

Key words: domestication, individual style, modernization, multiplicity, neutralization, translation strategy.

Актуальність дослідження обґрунтовано необхідністю порівняльного аналізу стратегій множинних перекладів трагедії В. Шекспіра «Гамлет». **Об'єктом дослідження** виступають стратегії перекладу «Гамлета» українською. **Предметом дослідження** є мовностилістичні засоби втілення стратегій перекладу «Гамлета» В. Шекспіра. **Метою дослідження** є виявлення характерних особливостей стратегій романтичного, неокласичного та постмодерністського перекладів.

Кожен класичний твір може мати декілька інтерпретацій, тому що кожен перекладач вбачає у художньому тексті найбільш явний для себе смисл, який не буде повний, тому що твір зазвичай насичений багатьма сенсами [3]. Також, якщо ми говоримо про фахового перекладача, який не займається власною літературною творчістю, то він буде скоріше за все прагнути якомога точнішого відтворення оригінального тексту. Якщо ж ми говоримо про переклад твору автором-письменником, то тут ми завжди будемо мати співтворчість, домінуючий авторський голос. Хоча якщо розглядати творчий потенціал перекладача-письменника, то тут слід відзначити, що він може бути набагато потужнішим, оскільки в письменника вже є великий напрацьований арсенал художніх засобів. Звідси випливає теза про те, що переклади, здійснені письменниками, матимуть більш цілісну форму, певні характерні рисі із власної творчості. Такі твори посідають чільне місце в ієрархії перекладів, викликають суспільний резонанс, спричиняють хвилю критичних рецензій із обґрунтуванням доцільності чи недоцільності такого підходу. Це звісно, є маркером важливості подібних перекладів. Особливо це стосується такої категорії творів для перекладу, як твори класичної літератури.

Чим можна засвідчити «класичність» твору? На нашу думку, закріплення творів у розділі «класичні» відбувається не тільки за рахунок вічних тем, які обирає автор і які будуть релевантні в кожну епоху, а й за рахунок їхньої ре-інтерпретації в рамках національних культур та, звісно, перекладів сучасними мовами.

Диференціація перекладів одного твору надає можливість відчути, як кожен переклад набуває неповторного художнього смислу із власною специфікою. Отже, феномен множинності перекладів обумовлений не тільки смисловою варіацією тексту, а й суб'єктивністю перекладацької стратегії, яка формується в перекладача на фоні його/її естетичних принципів, психологічних чинників, жанрово-стилістичних особливостей тексту, а також інших характеристик мовних явищ.

Серед практичних проблем перекладу однією з найскладніших є проблема відтворення оригіналу, віддаленого від перекладача у часі і просторі. Українські переклади творів Шекспіра були створені не синхронно із оригіналом, а з проміжком у декілька століть, що певною мірою впливає на вибір певних перекладацьких стратегій. В нашому випадку поняття стратегії можна визначити як усталену ментальну формацію, набір дій поведінки, які розташовані у певній послідовності задля досягнення результату [4, с. 25]. Серед усіх стратегій, які обирають перекладачі, щоб відтворити часово віддалені тексти, виділяємо такі: (1) історизації (створення образу доби, що не відповідає реальному образу оригіналу); (2) нейтралізації (створення позачасового перекладу); (3) модернізації (осучаснення оригіналу).

Переклад П. Куліша був створений із орієнтацією на школу перекладу німецьких романтиків. Прихильник культурництва, він ставив за мету формування та розвиток літературної української мови, яке б спиралося на народну мовну основу. Так, у своєму перекладі «Гамлета» він поєднує архаїчну лексику із колоквіалізмами, що говорить про стратегію одомашнення:

To die: to sleep;
No more; and by a sleep to say we ***end***
The heart-ache and the thousand natural shocks
That flesh is heir to, 'tis a consummation
Devoutly to be wish'd. To die, to sleep;
To sleep: perchance to dream: ay, there's the rub;
For in that sleep of death what dreams may come
When we have shuffled off this mortal coil,

Умерти, се заснути, більш нічого,
І сном своїм сказати: ми кінчаєм
Всі муки серця й тисячу природніх
Тортур, що ми внаслідували тілом.
Сього кінця жадати нам – побожно
Умерти, се заснуть; заснуть! А може,
Сни бачити?.. Отут-то й є перепин.
У сні чи в смерті що то буде снитись,
Як струснемо земні тривоги з себе?

П. Куліш відтворює низову барокову традицію, зберігає контраст низького і високого, цю рису використає потім і Ю. Андрухович у своєму перекладі. Проте як і властиво романтикам, П. Куліш призначав свій переклад для читання, що зробило неможливим його постановку на сцені.

На початку XX ст. з'явилася потреба в новому перекладі «Гамлета» Шекспіра для сцени. Як зазначає В. Ревуцький, переклад Куліша був занадто обтяжений архаїзмами та етнографізмами, не міг відтворити гамлетівських характерів і не мав сценічної стилістичної цілісності. [1]

Принципи збалансованого неокласичного перекладу напрацьовував у своїх перекладознавчих та компаративістських студіях і реалізовував у власних перекладах Ю. Клен. У статті «Леся Українка і Гайне» він сформулював завдання перекладача: «віддати метр і ритм оригіналу, зберегти ту саму кількість рядків, зберегти характер і послідовність рим, і, коли треба, то передати й звукову інструментовку. До того, в ці тісні, заздалегідь поставлені рямці, треба вкласти той самий зміст» [2, с.11].

Ю. Клен тут наголошує, що мова перекладу повинна бути милозвучною і вишуканою, передавати легкість і музичність оригіналу. З однаковою майстерністю сатирика, лірика та філософа перекладає він «Гамлета». Глибинність філософської думки простежується у всьому перекладі. Досягає він такого ефекту завдяки вилученню дієслів у першому рядку, і таким чином створює більш лаконічну строфу:

Where joy most ***revels****, grief doth most* ***lament****;*

Де сміху більш*, там* більше і ридань

В оригіналі «радість буяє», а «горе нарікає», Юрій Клен, по-перше, перекладає "joy" як «сміх», "grief" як «ридання», що робить порівняння більш контрастним, а звідси й експресивним. По-друге, він вилучає дієслова, що робить вислів компактнішим.

Grief joys*,* ***joy grieves****, on slender accident.*

О, де між радістю і горем грань*?*

Тут структуру речення і словогру він також не зберігає. У Шекспіра «радість горює, горе радіє», тож Ю. Клен перефразовує і передає смисл, а не форму, і розуміє цю фразу у контексті стертості кордонів між горем і радістю. До того ж, тут він застосує інший, ніж у першому рядку, переклад цих двох понять – підбирає синоніми до слів «плач» та «ридання».

This world is not for aye, nor 'tis ***not strange***

That even our loves should with our fortunes ***change****;*

Мінливий світ, і хай це не вражає*,*

Що вкупі з щастям і любов щезає

В оригіналі «цей світ» не для «схвалення», ширше – радості, тому й «не дивно, що доля змінює кохання (коханців)». Ю. Клен означує світ як мінливий, беручи значення із другого рядка, із дієслова "*change*" – якщо все змінюється за волею долі, то цей світ дійсно

можна назвати мінливим. У другому рядку перекладач застосовує перестановку та непрямий порядок слів.

Експресивність поетичної форми в Клена близька з експресіонізмом як літературним стилем, на якому він розумівся. Поетичний стиль Юрія Клена постає унікальним поєднанням раціоналістичного і романтичного начал, не вкладаючись повністю у будь-яку із двох головних стратегій – одомашнення чи очуження.

Переклад «Гамлета» Ю. Андруховичем характеризується умисною орієнтацією на масового глядача, він використовує реалії, зрозумілі українцям сучасної доби. Ми можемо побачити в цьому стратегію на осучаснення перекладу, тобто наближення оригіналу до реципієнта. Окрім цього сам Ю. Андрухович окреслює свою задачу перекладу, яка полягає у тому, щоб зняти із Шекспіра маску класицизму, високості та порядності. [1]

Л. Коломієць пише про те, що цей переклад слід розглядати як зразок пересотворення оригіналу, феноменологічної довільності в поводженні з класичним текстом, його інтерпретації з виразною настановою на розмовну культуру живого сучасника [2]. Характерною для Андруховичевого «Гамлета» є ремінісцентність – особлива риса його оригінальної творчості. Розглянемо приклад:

[…] As 'twere with a defeated joy,
/ With an auspicious, and a dropping eye.. –
[…] Обнялися / З журбою радість*, усміх і сльоза…*

Тут ми спостерігаємо очевидний натяк на вірш Олександра Олеся, що починається рядком «З журбою радість обнялась…».

Огрублена лексика, відвертість у позначенні фізіологічних процесів конотації й саркастичність вислову змінюють емоційну забарвленість окремих фрагментів п'єси з піднесеної на трагіфарсову, яку спостерігаємо в таких фрагментах:

Hor.
Such was the very armour he had on
When the ***ambitious*** *Norway combated.*
So frown'd he once when, in an angry parle,
He smote the sledded Polacks on the ice. 'Tis strange.

Гораціо
Так само був озброєний, коли
Ішов побити драного норвежця; подерти впертого
Й так само люто зиркав на полки
Поляків, що з санями йшли під лід.
Дива і страх!

Шекспір називає норвежця “ambitious”, тобто амбіційним; Андрухович використовує додавання емоційно забарвленого прикметника «драний», епітет “ambitious” передає як «впертий». Як бачимо, перекладач умисно змінює конотативний обрис оригіналу.

Ю. Андрухович наскрізно застосовує одомашнювальну стратегію. Ми спостерігаємо це на численних прикладах:

Не встигла навіть збити черевиків...

A little month, or ere those shoes ***were old****…*.

«Збити черевики» – стійкий вираз, вкорінений у мовній свідомості українського читача. Через застосування подібних виразів, Гамлет стає ближчим для українського читача, бо він говорить як і ми, оперує тими самими реаліями.

Коли віє з південного боку, я чудово зможу відрізнити ворону від письмового стола*, а* шило від мила

When the wind is southerly I know a Hawk from a handsaw).

У першому випадку ми бачимо тут перефразовану загадку із «Аліси у країні Див» Л. Керола: «Що спільного у ворони і письмового стола?», який також робить текст «Гамлета» звичним і близьким нам. Щодо другого виразу, то тут Андрухович теж підходить креативно. В українському фольклорі є такий вислів «міняти шило на мило», у перекладі натомість «відрізнити шило від мила».

Цей переклад, виконаний із орієнтацією на постмодерністські принципи, засвідчує новий етап розвитку українського перекладу, який має певну свободу, а навіть і свавільність, ігрову зухвалість для привернення уваги читача до класичного твору.

Підсумовуючи, зазначимо, що три проаналізованих переклади демонструють три різних стратегії, кожна з яких характеризується своїм власним мовностилістичним наповненням. Переклад П. Куліша можна вважати першим фундаментальним і засадничим художнім перекладом XIX ст., оскільки він був виконаний із великою повагою до оригіналу. Вже у XX ст. було створено інші переклади, зорієнтовані на постановку на сцені. Серед них яскраво вирізняється переклад Ю. Клена, який був написаний у традиції неокласичної естетики. Ю. Клен не так охоче застосовує етнографічні вкраплення у мові перекладу. Він виступає проти псевдонародності в перекладі і стоїть на позиціях точного відтворення ритміки і мелодики вірша першотвору, при цьому не втрачаючи змісту. У XXI ст. з’являється постмодерністський переклад Ю. Андруховича, що привертає увагу провокативністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць Л. В. Українські перекладачі «Гамлета» В. Шекспіра: Пантелеймон Куліш, Юрій Клен, Леонід Гребінка, Ми-

хайло Рудницький, Ігор Костецький, Григорій Кочур, Юрій Андрухович. Ренесансні студії: зб. наук. праць. Запоріжжя: Видавництво Класичного приватного університету, 2009. Вип. 12-13. С. 163-188. 2. Коломієць Л.В. Шекспірові драми в перекладах П. Куліша крізь призму романтичної перекладацької школи. Шекспірівський дискурс / гол. ред. Торкут Н.М. Запоріжжя: КПУ, 2010. Вип. 1. С. 103–120. 3.Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2009. С. 190–205. 4. Ребрій, О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В. Н Каразіна, 2016. 113 с. 5. Шекспір В. Гамлет, принц данський: Пер. з англ. Ю. Клена. Клен, Юрій. Твори: В 4 т. Торонто : Фундація імені Юрія Клена, 1960. Т. 4. С. 140. 6. Шекспір В. Гамлет, принц данський: Переклад П. А. Куліша. Виданий з передмовою і поясненнями Др. Ів.Франка. Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1899. С. XIX.

УДК 81’322.4’25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНОГО САДІВНИЦТВА

Карнаух Є. Р., Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті подані результати експериментального дослідження з вивчення впливу використання системи машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. Окреслено основні популярні системи машинного перекладу, організовано та проведено експеримент з дослідження впливу систем машинного перекладу на якість перекладу у галузі декоративного садівництва, проведений аналіз та підрахунок одержаних результатів та зроблено висновок щодо кращої системи машинного перекладу.

Ключові слова: *декоративне садівництво, машинний переклад, нейронна система машинного перекладу, ринок перекладацьких послуг.*

Karnaukh Y., Olkhovska A. The impact of using machine translation engines on the quality of translation of texts in the field of ornamental gardening. *The article presents the results of an experimental study on the impact of*

using machine translation engines on the quality of translation of texts in the field of ornamental gardening. The main popular machine translation engines are outlined, an experiment to study the impact of machine translation engines on the quality of translation in the field of ornamental gardening is organized and conducted, the results are analyzed and calculated, and the best machine translation engine is summarized.

Key words: *machine translation, neural machine translation engine, ornamental gardening, translation services market.*

Актуальність дослідження обумовлюється неухильним зростанням попиту на якісний та швидкий переклад за допомогою систем машинного перекладу. **Метою дослідження** є розгорнуте вивчення нейронних систем машинного перекладу, аналіз результатів отриманих перекладів за їх допомогою, порівняння з еталонним перекладом та підбиття підсумків. **Об'єктом дослідження** виступають дві нейронні системи машинного перекладу – Google Translate та DeepL. **Предметом дослідження** є дослідження впливу використання обраних нейронних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі декоративного садівництва. **Матеріалом дослідження** виступають тексти перекладу статі за темою вирощування декоративних рослин, виконані засобами обраних систем, обсягом у 20 714 знаків та відібрані з неї 131 термінологічні одиниці. Основними використаними **методами** під час проведення експериментального дослідження є оцінювання якості, системний аналіз, синтез інформації та розробка гіпотези дослідження.

На сучасному етапі технологічного розвитку системи машинного перекладу займають особливо важливе місце у арсеналі фахівця-перекладача, адже це значно пришвидшує та полегшує виконання великих обсягів замовлень. Мовна індустрія у грошовому еквіваленті з кожним роком зростає та потребує відповідних засобів виконання й координації роботи, серед яких найкращими видаються системи машинного перекладу [1, с. 61–69].

До початку дослідження нами було сформовану гіпотезу, відповідно до якої, найпопулярніша система машинного перекладу Google Translate покаже дещо гірший результат за кількістю правильно перекладених термінологічних одиниць та помилок різних типів, ніж система DeepL, яка позиціонує себе в якості точнішого перекладача.

Google Translate не дарма вважається одним із лідерів за частотою використання, адже ця безкоштовна, проста у використанні система дозволяє здійснювати переклад на 108 різних мов, має запатентовану технологію перекладу Google Neural Machine Translation (GNMT), широкий функціонал й постійно оновлюється та вдосконалюється [2].

Щодо системи DeepL Translator, розробником якої є компанія DeepL GmbH, вона забезпечує якісний переклад за допомогою технології глибокого навчання з різноманітних лінгвістичних джерел, використовує штучний інтелект при підборі точніших відповідників та аналогів. Хоча ця система машинного перекладу не може похизуватися великою кількістю доступних мов, якість перекладу у вже наявних здобула розробникам гарну й надійну репутацію [3].

Експериментальну частину дослідження було поділено на такі етапи: переклад термінологічних одиниць кожною системою та порівняння результатів, переклад самого тексту оригіналу, кінцевий аналіз та інтерпретація й висновок щодо ефективності впливу обраних систем машинного перекладу. Google Translate показав результат у 70 правильних перекладених лексичних одиниць з термінологічного словника проти 79-ти від системи DeepL. У відсотковому співвідношенні, отримані результати зручно представити у вигляді такого графіка:

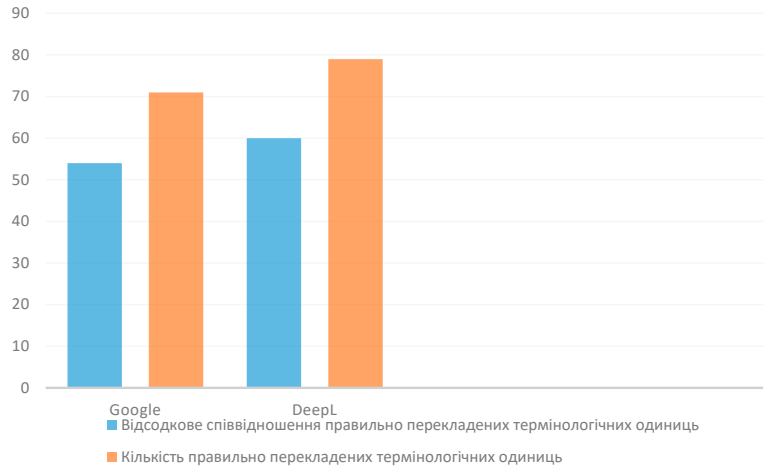

Рис. 1. Відсоткове та кількісне співвідношення правильно перекладених термінологічних одиниць

Тимчасом як така несуттєва різниця не дозволяє зробити об’єктивний висновок про те, яка ж система дійсно є ефективнішою, результати стають помітнішими при перекладі тексту, де вже наявний контекст. Більш наочно, нижче представлено діаграму кількості помилок за трьома типами:

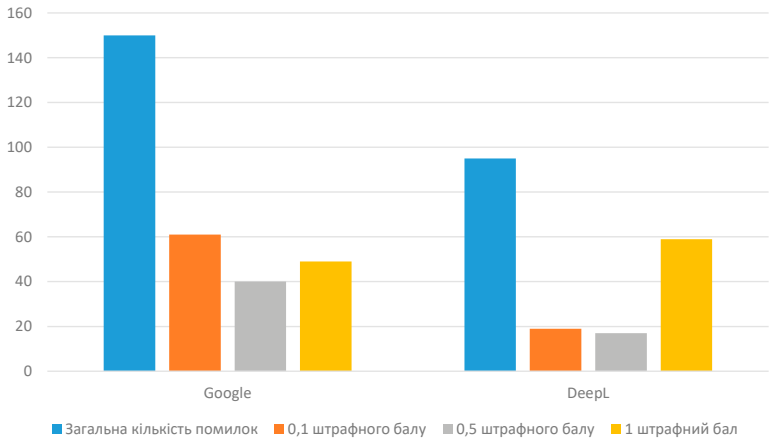

Рис. 2. Загальна кількість помилок кожного типу у перекладах, виконаних засобами систем Google Translate та DeepL

За загальним враженням, система DeepL значно краще узгоджує частини речення, підбирає більш точні відповідники до оригінальних лексичних одиниць, допускає значно менше граматичних, синтаксичних й стилістичних помилок, порівнюючи із перекладом від Google Translate. Водночас, обидві системи вдавалися до калькування та транслітерації латинських назв декоративних рослин, хоча їх існуючі україномовні відповідники значно б покращили сприйняття тексту людиною-читачем носієм української мови.

Таким чином, за результатами нашого експериментального дослідження із впливу систем машинного перекладу на якість перекладу тексту у галузі декоративного садівництва, є підстави підтвердити нашу гіпотезу, згідно з якою, DeepL показала кращий як відсотковий, так і кількісний результат. Як висновок, DeepL впоралася із поставленим завданням перекладу, показавши вищу якість перекладу тексту на відміну від системи Google Translate, яка припустилася більшої кількості помилок на обох етапах дослідження.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні впливу інших систем машинного перекладу у різноманітних вузькоспеціалізованих галузях з метою усунення недоліків та покращення загальної якості перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипчук М. Л. Аналіз ринку перекладацьких послуг як основа професійної підготовки студентів-перекладачів в умовах інноваційної професійної діяльності. Вісник

національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, психологія». 2020. Вип. 17. С. 61–69. 2. The best machine translation you can try in 2022. URL: https://weglot.com/blog/machine-translation-software/ (accessed: 28.10.2022). 3. The 11 best machine (AI) translation tools in 2022. URL: https://greatcontent.com/machine-ai-translation-tools/ (accessed: 28.10.2022).

УДК 811.111'255.4'373.72:821.111-312.4Крісті.08

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ А. КРІСТІ УКРАЇНСЬКИМИ ПЕРЕКЛАДАЧАМИ

Кулакова І. С., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття присвячена дослідженню епітетів, порівнянь та фразеологізмів у творчості А. Крісті в українських перекладах. Проаналізовані підходи до визначення ідіостилю та термінів «ідіолект», «індивідуальний стиль», а також встановлено важливість дослідження цього явища. Виявлено, що при перекладі творів А. Крісті перекладачі використовували різні способи перекладу та перекладацькі лексичні трансформації.

Ключові слова: *детектив, епітет, ідіостиль, порівняння, фразеологізм.*

Kulakova I. S., Voronina K. V. The Specifics of reproducing A. Christie's idiostyle by Ukrainian translators. *The article is dedicated to the study of epithets, similes and phraseological units in A. Christie's works in Ukrainian translations. Approaches to the definition of idiostyle and the terms "idiolect", "individual style" have been analysed, and the importance of the study of this phenomenon has been established. It has been revealed that when translating A. Christie's works, the translators have used different translation methods and lexical transformations.*

Key words: *comparison, detective, epithet, idiostyle, phraseology.*

Сучасні дослідники приділяють значну увагу аналізу характерних рис творчої спадщини авторів, адже на це впливає широкий спектр чинників: філософія мислення митця слова, особливості його характеру, події в особистому житті, рівень освіти тощо. Глибинне

дослідження ідіостилю сприяє деталізованому розумінню сюжетів творів письменника. Саме високий рівень інтересу науковців до визначення поняття «ідіостиль», який би міг охопити якомога більше аспектів цього явища, визначає актуальність дослідження. Важливо також зберігати особливості літературних творів письменника при перекладі.

Метою роботи є визначення особливостей індивідуальних прикмет літературної спадщини А. Крісті українськими перекладачами.

Об'єктом дослідження виступають елементи ідіостилю А. Крісті, а предметом є особливості відтворення характерних рис творчості А. Крісті в українських перекладах.

Матеріалом дослідження слугують 202 приклади епітетів, порівнянь та фразеологізмів з оригінальних творів А. Крісті та їх перекладів: «У готелі Бертрама» *("At Bertram's Hotel")* переклад Є. Левченка; «Таємниця Індіанського острова» *("And then there were none")* переклад В. Хазіна; «Оголошено вбивство» *("A murder is announced")* переклад В. Шовкуна; «П'ятеро поросят» *("Five Little Pigs")* переклад Ю. Лившиці та М. Олійника; «Вбивство у Східному Експресі» *("Murder on the Orient Express")* переклад А. Сметюха; «Убивство Роджера Екройда» *("The Murder of Roger Ackroyd")* переклад Н. Хаєцької.

Серед методів дослідження необхідно виділити метод суцільної вибірки, метод семантичного аналізу, метод порівняльного аналізу.

Проаналізувавши дослідження українських та зарубіжних мовознавців, було виявлено, що вони висували різні підходи до формулювання поняття «ідіостиль». Наприклад, Х. І. Дідух дотримувався думки, що ідіостиль може мати одночасно широке та вузьке значення, тобто з одного боку це поняття є системою прийомів, за допомогою яких створюється новий унікальний художній простір, а з іншого – це композиція мовно-стилістичних засобів певного художника слова [2]. Мовні засоби у роботах письменників також виділяють Е. Є. Мінцис і С. Ладовська, бо лінгвісти вважають, що саме вони роблять творчу спадщину художників слова неповторною [6, с. 196]. Деякі науковці, наприклад, А. В. Шевкун, визнавали значний вплив психологічних, соціальних та культурних чинників на ідіостиль письменника [8, с. 183].

Важливою проблемою також залишається вивчення понять «ідіолект» та «індивідуальний стиль». Наприклад, на думку О. В. Подолянчук, поняття «ідіостиль» та «індивідуальний стиль» є абсолютно синонімічними [7, с. 112]. У протиставлення цієї ідеї зазначимо дефініцію, сформульовану Ф. С. Бацевичем, який вважає, що ідіолект є інструментом для здійснення унікальної комунікації

та є властивим конкретній особистості [1, с. 325]. Подібної думки дотримуються А. Скудрикова та К. Урбан, які впевнені в тому, що ідіолект – це мова, яку використовує індивід, більше того, це його неповторний підхід до вибору певних мовних засобів при спілкуванні [10, с. 50]. Варто також зазначити, що деякі науковці не підтверджують існування ідіолекту в контексті мовознавства. Так, Р. Барт вважає ідіолект ілюзією [9, с. 21].

До того ж, окрема увага приділялася вивченню цього терміну в контексті перекладознавства, адже лінгвісти обговорювали шляхи розкриття індивідуальності перекладачів при перекладів творів. До того ж, фахівець повинен не тільки передати зміст літературної праці, але й відобразити особливі прикмети мовної картини світу художника слова, який створив оригінальний текст. Так, на думку М. Л. Іваницької, особистість перекладача найчастіше знаходить своє відтворення у роботі з літературними працями, що належать до конкретних жанрів та написані конкретними авторами [4, с. 42]. Науковці Т. Р. Кияк, А. М. Науменко та О. Д. Огуй досліджували два напрямки цього явища: унікальний стиль роботи перекладача як особистості, який створює неповторний текст, а також унікальний стиль перекладача як перекладача [5, с. 350].

Особливістю творчого надбання А. Крісті є зображення персонажів творів, адже англійська письменниця відтворює не лише зовнішність героїв, а розкриває їх особистість за допомогою описання поведінки, характеру. Акцентуація уваги читачів на таких деталях створює певні підказки для розгадування головних таємниць її кримінальних оповідань та романів. Важливу роль також відіграє описання локацій, де відбуваються події її детективних історій. Важливо наголосити на тому, що авторка зображує велику кількість важливих елементів, наприклад, інтер'єр будинку, природні пейзажі, звуки, пахощі, смаки, за допомогою чого письменниця досягає створення ефекту напруженості сюжету. Для якісного зображення персонажів її літературних праць та передання атмосфери локацій у її кримінальних творах А. Крісті використовує епітети, порівняння та фразеологізми.

При перекладі стилістичних одиниць, які вживає А. Крісті, українські перекладачі вдавалися до використання різних способів перекладу та перекладацьких лексичних трансформацій. Серед перекладу епітетів для описання персонажів твору можна простежити калькування та контекстуальну заміну:

Miss Marple had ***remarkable eyesight*** *..., taking in everything that was going on round her with* ***keen interest and pleasure****.*

Міс Марпл відзначалася чудовим зором ... *і* з великою увагою і насолодою стежила за всім, що діялося довкола.

У вищезазначеному прикладі А. Крісті застосовує епітет з метою привертання уваги читачів до уважності героїні. Є. Левченко використовує калькування при перекладі фрази «remarkable eyesight», а при подальшому перекладі обирає контекстуальну заміну, бо в українській мові дуже часто використовується вираз «велика увага» на позначення пильності особистості.

Далі розглянемо використання епітетів для описання поведінки героїв:

He had very ***good manners****, and the* ***presence of a Junior Minister****.*

Містер Гамфрі мав вишукані манери та міністерську подобу.

Перекладаючи вислів «good manners», Є. Левченко використав конкретизацію з метою наголошення на витонченості манер дійової особи. Надалі він звертається до генералізації, адже згадка посади, що присутня в тексті оригіналу, скоріш за все невідома українським любителям детективних творів.

У наступному прикладі продемонстровано застосування епітетів для описання локацій:

From here there was no land to be seen anywhere – ***just a vast expanse of blue water*** *rippling in the* ***evening sun****.*

З жодного боку звідси не побачиш суші – самий тільки велетенський блакитний простір водної гладі*, покритої легкими брижами, що яскріються в променях* призахідного сонця.

З метою наголошення на конкретному часу доби В. Хазін перекладає фразу «evening sun» як «призахідне сонце». Ми вважаємо, що в даному випадку використання конкретизації є дуже вдалим, адже епітет, застосований у мові перекладу, є більш експресивним. Більше того, у цьому прикладі було виявлено додавання слова з метою досягнення виразності описання місцевості.

У наступному прикладі розглянемо вилучення слова:

The study was a ***comfortable apartment*** *... The chairs were* ***big*** *and covered in* ***dark blue leather****.*

Кабінет був затишним ... Великі крісла були оббиті синьою шкірою.

У вищезазначеному прикладі Агата Крісті описує колір меблів та використовує таку назву відтінку як «dark blue». В українській мові ця фраза означає синій колір, саме тому майстриня Н. Хаєцька не використовує слово «dark» в мові перекладу. При перекладі виразу «comfortable apartment» було виявлено вживання калькування, бо Н. Хаєцька запропонувала влучний український відповідник «затишний» для описання кабінету.

Далі продемонстровано відтворення порівнянь, використаних у творах А. Крісті українськими перекладачами. Розглянемо приклад для описання характеру дійової особи:

She's ***as obstinate as a mule****, that girl.*

Вона вперта, як мул*, та жінка.*

Проаналізувавши це речення, ми виявили, що в цьому випадку В. Шовкун використав калькування, адже вищенаведене порівняння звучить органічно і в мові оригіналу, і в мові перекладу.

У наступному прикладі було виявлено описання зовнішності героя:

Mr. Justice Ludgrove is a rather noticeable old boy, ***ugly as sin*** *for one thing.*

Містер Джастіс Ладроув — досить примітний хлоп'яга, страшнющий як смертний гріх.

У даному випадку перекладач Є. Левченко вдається до використання калькування з додаванням при перекладі порівняння «ugly as sin» і вживає цілком характерний для української мови вираз «смертний гріх».

При дослідженні літературних праць Агати Крісті було знайдено такі види фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. У нашій роботі ми спираємося на класифікацію українського дослідника М. С. Зарицького, який виокремлює такі способи перекладу фразеологізмів: фразеологічний еквівалент, частковий еквівалент, фразеологічний аналог, контекстуальне відтворення, калькування, описове тлумачення [3, с. 72].

Фразеологічні зрощення є досить складними для перекладу, адже вони вважаються сталими виразами з найвищим ступенем виразності. Завдяки тому, що в українській мові існує велика кількість експресивних лексичних одиниць, перекладачі були успішними у використанні фразеологічних аналогів:

Don't you realize that it is quite ***on the cards*** *the old man will cut me off with a shilling?*

Ти що, не розумієш, що старий, як пити дати*, не залишить мені жодного шилінга?*

Для перекладу фразеологічного зрощення Н. Хаєцька використовує фразеологізм, що є досить поширеним в українській мові, а саме «як пити дати», що вказує на високий ступінь вірогідності здійснення події.

Фразеологічні єдності також не можна розділяти, адже значення кожного окремого слова у виразі впливає на значення усього фразеологізму. Було виявлено, що саме цей вид фразеологічних одиниць

найчастіше вживався в кримінальних історіях англійської письменниці. У наступному прикладі проаналізовано використання фразеологічного еквіваленту:

*... it's so hard to spot which one - **like a needle in a haystack**.*

... то її буває знайти важче, аніж голку в копиці сіна.

Фразеологічна єдність «like a needle in a haystack», використана в творі «Оголошено вбивство», повністю збігається за значення та експресивністю з українським фразеологізмом «як голка в копиці сіна», саме тому еквівалент, використаний перекладачем В. Шовкуном, є абсолютно вдалим.

У деяких моментах українські перекладачі неправильно тлумачили значення фразеологічних єдностей:

*She **poured cold water on** the idea.*

Вона вилила холодний душ на припущення.

Таким чином, у цьому випадку В. Шовкун помилився у тлумаченні значення англійського фразеологізму «*to pour cold water on something*», який означає критику думок іншої людини, через що перекладач не тільки не зміг зберегти експресивність, але й порушив значення виразу.

Фразеологічні сполучення є подільними фразеологічними одиницями, бо лише одно слово з виразу не може бути заміненим При перекладі фразеологічних сполучень українські майстри найчастіше вживали калькування:

*Have **to get at each other's throats**.*

Вони ладні схопити одна одну за горлянку.

У цьому реченні Ю. Лившиця та М. Олійник використали дослівний переклад, але навіть у такому випадку вони змогли зберегти виразність висловлення.

При перекладі фразеологічних одиниць з творів Агати Крісті майстри обирали дуже вдалі вирази через велику кількість стилістично забарвлених одиниць в українській мові, зберігаючи значення та експресивність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ідіостиль Агати Крісті визначається використанням стилістичних засобів для характеристики персонажів та описання місцевостей. При роботі з творчим доробком королеви детективів вітчизняні перекладачі були дуже успішними у більшості випадків, адже вони змогли зробити твори англійської письменниці зрозумілими для українського читача та зберегти характерні риси її творчості в мові перекладу. Перспективою подальших досліджень є аналізу ідіостилю Агати Крісті на прикладах її інших детективних творів за допомогою низки методів, використаних у даному досліджені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с. 2. Дідух Х. І. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. Філологічні науки. Риторика і стилістика. URL: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/ Philologia/ 2_111114.doc.htm (дата звернення: 15.07.2022). 3. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування : навч. посіб. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 120 с. 4. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень. Українське мовознавство. КНУ ім. Тараса Шевченка. 2011. Вип. 41. Ч. 1. С. 97–101. 5. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с. 6. Мінцис Є. С., Ладовська С. Проблема ідіостилю у сучасній лінгвістиці (на матеріалі роману «Великий Гетсбі» Ф. С. Фіцджеральда). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. Вип. 44. С. 195–196. 7. Подолянчук О. В. Гуцульська діалектна лексика прозових творів Гната Хоткевича. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2015. № 6. С. 111–118. 8. Шевкун А. В. Проблемні аспекти відтворення авторського ідіостию під час перекладу (На матеріалі роману І. Мак'юена "Atonement" та його перекладів українською і російською мовами. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2019. Вип. 41. Ч. 2. С. 138–185. 9. Bartes R. Elements of Semiology. Hill and Wang. URL: http://ebookbrowsee.net/barthes-roland-elements-of-semiology-pdf-d180133779 (date of access: 19.09.2022). 10. Skudrzykowa A., Urban K. Mały słownik terminyw z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Krakyw : Tow. Miłośnikyw Jezyka Polskiego, 2000. 169 s.

УДК 811.111:811.161.2]'25'373.46

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ МЕТОДОЛОГІЇ *SCRUM*

Кулішова В. В., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Ця стаття описує особливості перекладу англомовних термінів методології Scrum українською мовою. У статті окреслено основні прин-

ципи методології Scrum та висвітлено особливості її термінології. Розглянуто способи перекладу англомовних термінів українською мовою та надано приклади, а також пояснення перекладацьких рішень. Основним завданням було визначення найчастотніших способів перекладу термінів методології Scrum.

Ключові слова: *переклад, спосіб перекладу, термін, Scrum.*

Kulishova V. V., Lukianova T. H. Specific aspects of English-Ukrainian translation of Scrum methodology terms. *The article focuses on the translation particularities of English Scrum terms into the Ukrainian languages. The article describes the main principles of Scrum and the terminology specifics. The translation methods applied to the English terms are considered and illustrated with examples and translation explanations. The principal task was to determine the most frequently used translation methods of the Scrum terms.*

Key words*: Scrum, term, translation, translation method.*

Останнім часом, методологія Scrum, яку раніше застосовували лише для розробки програмного забезпечення, почали використовувати і в інших сферах життя, що дозволяє значно підвищити продуктивність. Scrum ще не розповсюджений в Україні, тому ще не має термінологічної бази українською мовою. Через це постає проблема перекладу термінів цієї методології у методичній та практичній літератури, що становить актуальність дослідження.

Метою дослідження є створення термінологічної бази українською мовою та аналіз способів перекладу цих термінів. **Об'єктом** дослідження є терміни методології Scrum, а **предметом** дослідження – способи перекладу та лексичні трансформації, застосовані для відтворення англомовних термінів методології Scrum українською мовою.

Дослідження проводилось на матеріалі 126 лексичних одиниць англійською мовою, обраних із методичного посібника «*Scrum: The Art of Doing Twice the Work in Half the Time*», написаного Джеффом Сазерлендом [12], та їхні відповідники із перекладу посібника українською мовою [5].

Методи, які застосовували у ході дослідження, включають в себе метод відбіркового добору для визначення термінів методології Scrum, метод порівняльного перекладацького аналізу оригіналу тексту та перекладу для визначення відповідників українською мовою, загальнонаукові методи аналізу, синтезу та опису для визначення способів перекладу та лексичних трансформацій термінів та метод кількісного аналізу для визначення питомої ваги способів перекладу термінів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до А. П. Коваля, термін – це слово або словосполучення, яке має спеціальне значення певного поняття в окремій галузі науки, мистецтва, техніки або іншої сфери діяльності. Терміни, зазвичай, відрізняють за точним семантичним значенням. Саме тому при перекладі необхідно як найточніше передавати значення терміну [4]. Н. В. Романенко та О. М. Говера, що досліджували переклад текстів у галузі IT-технологій, вважають, що лексичні трансформації підвищують еквівалентність відповідників та адаптують їх до норм мови перекладу [2].

Методологія Scrum значним чином перетинається із IT-сферою, оскільки керує проєктами розробки програмного забезпечення. Scrum забезпечує більш ефективне виконання завдань командами завдяки емпіризму та ощадливому мисленню [6, с. 5]. Scrum Команда – це група людей, яка складається з Розробників, що пишуть код та тестують систему, Власника Продукту, що несе відповідальність за якість продукту, та Scrum Майстра, що допомагає команді усувати перешкоди [9 с. 23; 8, с. 19-27]. Згідно з методологією Scrum, весь проєкт поділено на Спринти, або проміжки часу за які треба виконати певні завдання [7, 54]. Крім того, Scrum має свої артефакти, що допомагають відслідковувати кількість зробленої роботи, якість продукту та адаптуватися до змін [11, с. 67-89]. Така інформація залучає в себе Беклог Продукту (перелік завдань на весь проєкт), Беклог Спринту (перелік завдань на Спринт) та Інкремент (вже готовий елемент роботи, який можна представити замовнику) [10, с. 15-21].

Першим кроком дослідження було визначення англомовних термінів методології Scrum на основі посібника [12], а також встановити їхні українські еквіваленти із тексту перекладу [5]. Для самого аналізу було обрано кваліфікацію способів перекладу та лексичних трансформацій В. І. Карабана [3, с. 279–314].

Англомовні терміни було порівняно з їхніми відповідниками та визначено такі способи перекладу та лексичні трансформації: вилучення слова, генералізація значення, додавання слова, калькування, контекстуальна заміна, описовий переклад, перенесення терміну у текст перекладу без змін, словниковий відповідник, смисловий розвиток, створення нового відповідника та транскодування.

Словниковий відповідник – це еквівалент лексичної одиниці у мові перекладу, закріплений у словнику [3, с. 279]. Таким способом було відтворено 36 термінів. Високу частку термінів, перекладених словниковим відповідником, можна пояснити загальновживаністю цих лексичних одиниць, наприклад: *budget – бюджет, approach –* підхід, *product* – продукт, *team* – команда.

Транскодування передбачає відтворення звукової або графічної форми слова за допомогою абетки цільової мови [3, с. 282-286]. Цим способом було перекладено 4 терміни, які ще стали англіцизмами в українській мові: *backlog – беклог, deadline – дедлайн, management – менеджмент, sprint – спринт.*

Калькування – це буквальний переклад лексичної одиниці, що складається з кількох компонентів (це можуть бути слова або морфеми) [3, с. 286]. За допомогою калькування було утворено значну кількість еквівалентів англомовних термінів методології Scrum [49]. Це можна пояснити тим, що калькування є дуже продуктивним способом поповнення цільової мови запозиченнями, оскільки такі лексичні одиниці не потребують лексичних трансформацій і є дуже зрозумілими аудиторії. Наприклад, *unity of purpose* було перекладено як єдність мети, окремо переклавши кожне слово словниковим відповідником. Прикладом морфемного перекладу може бути термін *self-optimize*. Перекладач окремо переклав префікс *self,* що має значення виконання дії над самим собою, та слово *optimize,* використовуючи його словниковий відповідник оптимізувати. У результаті калькування, був утворений термін самооптимізуватись в українській мові. Також калькуванням було перекладено такі терміни: *business case* – підприємницьке завдання, core team – основна команда, *idea of «flow»* – ідея «потоку».

Описовий переклад – це використання пояснення для поняття замість його відповідника, якщо такого поняття в цільовій мові не існує, або переклад у результаті калькування не відповідає нормам цільової мови [3, с. 297]. Описово було перекладено 12 термінів, Наприклад, термін *scoping phase* було відтворено іншими словосполученнями, більшими за кількістю компонентів *(фаза визначення масштабу робіт)*, для того щоб підвищити адекватність та еквівалентність україномовного відповідника, а також щоб повністю передати значення поняття. Описовий переклад краще розкриває значення таких понять: *framework* – система управління проектами, demos – демонстрація результатів, OODA loop – принцип ООВД (оглядати – орієнтуватись – вирішувати – діяти).

Контекстуальна заміна дозволяє використати слово, яке за контекстом більш адекватно передає значення поняття, замість словникового відповідника [3, с. 287]. Цю лексичну трансформацію застосували до 9 термінів, які в певному контексті не можуть бути відтворені словниковим відповідником. Наприклад, згідно з словником [1], слово *practice* має такі значення: 1. Практика; 2. Звичка; 3. Ритуал; 4. Вправа; 5. Махінації. Проте із контексту в тексті оригіналу (*Nicola Dourambeis is in charge of Agile* ***practices*** *at Salesforce.com.)*

випливає інше значення цього поняття. Саме тому перекладач використав слово, схоже за значенням, але яке точніше передає те значення, яке хотів висловити автор: У компанії Salesforce.com за гнучку інфраструктуру релізів відповідає Нікола Дурамбе.

Генералізація значення розширює значення терміну, якщо це випливає із контексту [3, с. 306]. В цій роботі за допомогою генералізації було перекладено лише один термін *sub-team,* словниковим відповідником якого є підгрупа, проте перекладач вжив слово група: *So we ran the entire small company as one team split up into* ***sub-teams****. – І ми створили цілу невеличку компанію у формі єдиної команди, поділеної на* групи. Розширення значення у цьому випадку дозволяє уникнути тавтології.

Додавання слова – це лексична трансформація, яка адаптує лексичну одиницю до норм цільової мови за допомогою додавання компонентів у словосполучення, що точніше та адекватно передає значення поняття [3, с. 308]. Таким способом було перекладено 6 термінів. Наприклад, термін *framework for team performance* було перекладено як система підвищення ефективності команд, проте у тексті оригіналу не вказано, що така система сприяє саме підвищенню ефективності: *For reasons I'll get into further in future chapters, I called this* ***framework for team performance*** *"Scrum."* – З певних причин, про які я детальніше розповім у наступних розділах, ця система підвищення ефективності команд отримала назву Scrum. Таке перекладацьке рішення можна пояснити семантичними та стилістичними особливостями української мови.

Вилучення слова – це лексична трансформація, протилежна до генералізації, що звужує значення поняття [3, с. 311]. Цю лексичну трансформацію було застосовано до 2 термінів. Наприклад, *bar-graphed plan* було перекладено як гістограми, що дозволяє адаптувати переклад до української мови, а також уникнути перевантаження у перекладі: *Look, it's in the color-coded, time-stamped,* ***bar-graphed plan****. – Дивіться, тут вам і різнокольорові позначки, і розмітка часу, і гістограми.*

Смисловий розвиток – це лексична трансформація, яка має на меті заміну певних слів у тексті перекладу іншими, які логічно розкривають значення слова для того, щоб досягти максимальної адекватності та еквівалентності [3, с. 289]. смисловим розвитком було перекладено 3 терміни. Наприклад, *"Agile" principles* було передано як «Маніфесту гнучкої розробки», що розширює та пояснює значення для україномовної аудиторії: *There's a poster-size copy of the* ***"Agile" principles*** *on the wall—principles I helped write and have devoted my life to implementing around the world.* – На стіні висить плакат із текстом

«Маніфесту гнучкої розробки» – принципів, які я допомагав писати та впровадженню яких в усьому світі присвятив життя.

Особливі труднощі виникли при перекладі термінів, які не мають відповідників, які закріплені у словнику. У такому випадку перекладач створював новий відповідник, тобто неологізм в українській мові. Таким чином було створено 1 неологізм – взаємозаохочення. Одним із них є неологізм. Наприклад, для перекладу терміну *cross-fertilization* перекладач застосував морфемний переклад для префіксу *cross-,* відтворивши його за допомогою префіксу в українській мові зі схожим значенням. Компонент *fertilization* було перекладено за допомогою контекстуальної заміни.

Іншим шляхом вирішення проблеми перекладу лексичних одиниць, які не мають словникових відповідників є перенесення терміну у тексту оригіналу а текст перекладу без змін. Саме таким способом було перекладено термін *Scrum*. В українській мові ще не має такого поняття або неологізму, тому автор залишає його без змін.

У результаті дослідження був зроблений такий **висновок**, що найбільшу кількість термінів (37 %) було перекладено за допомогою такого способу перекладу як калькування. Також значну кількість термінів було перекладено за допомогою словникового відповідника (29 %). Описовий переклад також є досить продуктивним, оскільки такий спосіб перекладу було застосовано до 11 % термінів. Найменш частотними та продуктивними способами перекладу та лексичними трансформаціями, які було вжито при перекладі термінів методології Scrum, є контекстуальна заміна (8 %), додавання слова (4 %), смисловий розвиток (4 %), транскодування (3 %), вилучення слова (2 %), створення нового відповідника (0,66 %), генералізація (0,66 %) та перенесення терміну із тексту оригіналу до тексту перекладу без змін (0,66 %).

Перспективою цього дослідження є детальніший аналіз англомовних та україномовних термінів методології Scrum, що забезпечить розповсюдження цієї методології серед україномовної аудиторії, а також створить підґрунтя для подальшого перекладу методичної літератури у англійської українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англійсько-українські словники. URL: https://e2u.org.ua/ (дата звернення: 19.09.2022). 2. Говера О. М., Н. В. Романенко. Трансформації як ключовий метод перекладу текстів ІТ-сфери. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія». 2018. Т. 29(68), № 4. 116–120 с. 3. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську. [укр./

англ.] : навч. посіб. для ВНЗ. Вінниця : Нова Книга, 2003. 605 с. 4. Коваль А. П. Синонімія в термінології. Дослідження з лексикології та лексикографії. Київ : Наукова думка, 1965. 157–169 с. 5. Сазерленд. Д. Scrum. Навчись робити вдвічі більше за менший час. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 280 с. 6. Beedle M., Scrum: An Extension Pattern Language for Hyperproductive Software Development. Pattern Languages of Program Design 4. Great Burlington : North River Press, 2000, pp. 637–651. 7. Cohn, Mike. Agile Estimation and Planning. Prentice Hall : Pearson, 2005. 368 p. 8. Hoda, R., Noble, J., Marshall, S. Organizing self-organizing teams. Proceedings of the ACM/IEEE International Conference on Software Engineering. (Cape Town, may 2-8, 2010). New York : Association for Computing Machinery, 2010. 285-294 pp. 9. Schwaber K. Scrum Development Process in OOPSLA Business Object Design and Implementation Workshop. London: Springer, 1997. 264 pp. 10. Scrum Guides. URL: https://scrumguides.org/index.html (last addressed: 27.11.2021). 11. Serrador P., Pinto J. K., Does agile work? A quantitative analysis of agile project success. International Journal Project Management 33 (5), New York : Elsevier, 2015. 1040–1051 pp. 12. Sutherland J. Scrum : The Art of Doing Twice the Work in Half the Time. New York : Crown Business, 2014. 204 с.

УДК 811.161.2’25’373.46:159.9

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТЕКСТАХ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ

Кускова Д. О., Лук’янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню особливостей англо-українського перекладу термінологічних одиниць у текстах у галузі психології. У роботі розглянуто поняття «термін», висвітлено особливості термінології у галузі психології, окреслено поняття перекладацької компетентності та проаналізовано предметні знання, необхідні перекладачеві для перекладу психологічних термінів, з’ясовано структурні характеристики термінів у сфері психології, які вживалися при перекладі термінів. Основним завданням стало визначення питомої ваги та співвідношення перекладацьких способів та трансформацій.

Ключові слова: *калькування, предметні знання, спосіб перекладу, термін, трансформація, фахова компетентність.*

Kuskova D. O., Lukianova T. H. Ukrainian translation of terms in the texts in the field of psychology. *The article is dedicated to the translation specifics of the English-Ukrainian translation of terms in the texts in the field of psychology. The paper considers the concept of «term», and the features of psychological terminology; it outlines the concept of professional competence and the subject knowledge necessary for a translator to translate psychological terms. The structural characteristics of the terms used in the translation of terms have been clarified. The main task is to determine the proportion and ratio of translation methods and transformations.*

Key words: *calque, method of translation, professional competence, subject knowledge, term, transformation.*

Актуальність дослідження обґрунтована тим, що, у зв'язку з особливим місцем термінології у структурі наукового пізнання, проблеми перекладу термінів є одними із найважливіших питань філології. Дослідження в галузі перекладу термінології – важливе та актуальне завдання, спрямоване на досягнення максимальної адекватності та точності перекладів, що сприяє вирішенню багатьох завдань, прискорює поширення інформації в галузі новітніх досягнень науки серед фахівців та науковців різних країн. Переклад текстів психологічної тематики стає дедалі актуальнішим, зважаючи на активний розвиток дисципліни психології у нашій країні та інтересу до неї. Щороку вченими-психологами випускається велика кількість статей, посібників, літератури різними мовами.

Метою дослідження є дослідження термінів у галузі психології, проблеми та способи їх перекладу українською мовою. **Об'єктом** дослідження виступають сто одиниць термінології, а предметом дослідження є особливості та способи перекладу термінів психологічної тематики. **Матеріалом** дослідження виступають англомовні публіцистичні статті психологічної тематики під назвою «Language learning anxiety from EFL learners' perspective», «General Foreign Language Anxiety among EFL Learners: A Survey Study» та терміни, вилучені методом суцільної вибірки.

Методи дослідження: 1) дефініційний аналіз, який дозволив встановити понятійно-обумовлені зв'язки між англійськими та українськими термінами; 2) метод контекстуального аналізу, оскільки дефініція не завжди дозволяє отримати повне уявлення про значення терміну та потрібен аналіз вузького чи широкого контексту, метод суцільної вибірки, кількісний аналіз.

Сьогодні у суспільстві спостерігається зростаюча потреба у вивченні психічних і психологічних механізмів, внаслідок чого з'являється велика кількість науково-популярних статей та видань з психології.

Науково-популярний стиль має ряд загальних рис, що виявляються незалежно від характеру наук (природничих, точних, гуманітарних) і жанрів висловлювання (наукова стаття, доповідь, енциклопедія тощо), що дозволяє говорити про специфіку стилю загалом. Його характеризують логічна послідовність викладу матеріалу, упорядкована система зв'язків між частинами висловлювання, прагнення авторів до точності, стиснення, однозначності вираження та збереження насиченості змісту [1, с. 24].

Для досягнення якісного та адекватного перекладу літератури перекладач має володіти знаннями у даній науковій реальності, прийомами перекладу. В іншому випадку, незнання елементарних основ і специфіки матеріалу може супроводжуватися низкою складнощів при перекладі з вихідної мови українською, що в кінцевому підсумку призводить до неточного та неякісного перекладу.

Під психологічним терміном розуміється слово чи словосполучення, призначене для позначення понять та предметів психології, а також її галузей. На думку О. Пашун, психологічні терміни складають основний зміст психологічних текстів. Більшість понять психологічної терміносистеми походить від латинської та грецької мови. Сьогодні нові терміни, здебільшого виникають у британській та американській англійській мовах [3].

У ході дослідження близько ста термінологічних одиниць, у якості лексичних перекладацьких способів та трансформацій, було виділено транскрипцію, транслітерацію, калькування та деякі лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

Транслітерація

Оригінал	*Переклад*
contact	контакт
factor	фактор

Адаптивне транскодування

Оригінал	*Переклад*
stimulus	стимул
traumatic	травматичний

Калькування

Оригінал	*Переклад*
affective filter	афективний фільтр
psychological phenomena	психологічні явища

Конкретизація термінів

Оригінал	*Переклад*
state anxiety	ситуативна тривога
trait anxiety	особистісна тривога

«Broadly speaking, anxiety can be divided into two types: ***trait*** *anxiety and* ***state*** *anxiety»* – «У широкому значенні, тривожність поділяється на особистісну та ситуативну».

«*Trait*» складний термін, що має кілька близьких за змістом значень (характеристика, ознака, характерна риса, властивість), цей термін в психологічний оборот був введений Ч. Д. Спілбергером при описі тривожності. Цей вид тривожності у психології українською мовою позначається терміном «особистісний», тобто характерний даному індивіду.

«*State*» також складний термін, у словнику даються різні трактування даного терміну, серед яких найбільш підходящі за змістом – стан, становище. У психології в українській мові цим терміном позначають ситуативну тривожність.

Генералізація та модуляція становили меншу питому вагу.

З метою наглядної демонстрації особливостей лексичних перекладацьких способів та трансформацій, які було використано при перекладі було розроблено діаграму:

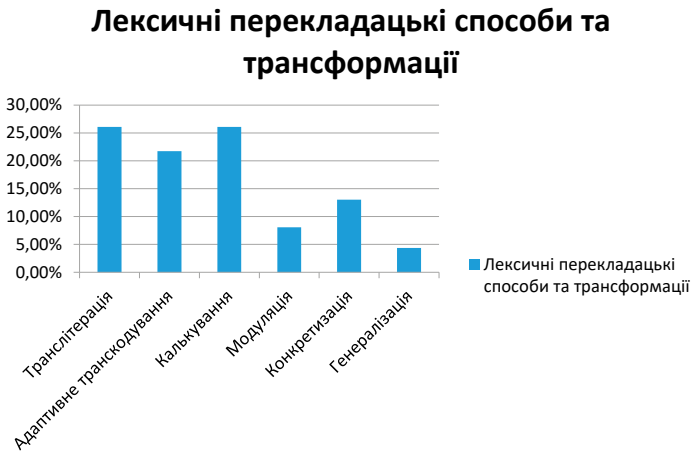

У ході проведеного аналізу граматичних трансформацій психологічної лексики з англійської на українську мову було виявлено два граматичні прийоми, а саме: граматична заміна та дослівний пере-

клад. Для наочності співвідношення кількості термінів, перекладених за допомогою цих двох прийомів, розроблено діаграму:

Слід зазначити, що у перекладі аналізованих статей переважають лексичні способи, які склали 82,14 %, тоді як граматичні перекладацькі способи у загальній кількості склали усього 17,86 % вибірки перекладу психологічних термінів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отриманні результати дослідження показали, що для перекладу психологічних статей, перекладач має володіти предметними знаннями психологічної спрямованості, оскільки термінологічна система даної області постійно поповнюється, і виникає необхідність постійного розвитку перекладача.

Часто українські відповідники для англійських слів відсутні, і перекладачу необхідно створювати свій варіант перекладу. Маючи справу з науковими текстами, перекладачу необхідно вивчити спеціальну лексику цієї галузі знання, труднощі, які можуть виникнути у процесі перекладу, знати перекладацькі трансформації.

Розвиток психології набирає обертів, тож вивчення термінології у галузі психології є перспективною темою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с. 2. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та аме-

риканської поезії): монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с. 3. Пашун О. В. Перекладацькі трансформації психологічних термінів новогрецької мови українською як механізм досягнення адекватності. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2017. Вип. 34. С. 253–258. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_34_42 (дата звернення: 18.11.22).

УДК 811.111:811.161.2]'25'373.46:81'23

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛІНГВІСТИКИ

Лагута А. Ф., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття присвячена проблемі перекладу українською мовою англомовних термінів у галузі психолінгвістики. В роботі аналізуються такі поняття як компетентність перекладача та фонові знання, наводяться способи перекладу та перекладацькі трансформації, за допомогою яких можна передати значення англомовного терміну.

Ключові слова: компетентність перекладача, перекладацька трансформація, психолінгвістика, спосіб перекладу, структура терміну, термін, фонові знання.

Laguta A. F., Kovalchuk N. M. Peculiarities of translation of English texts in the field of psycholinguistics into the Ukrainian language. *The article is devoted to the problem of translation of English terms in the field of psycholinguistics into Ukrainian. The paper analyzes such concepts as translator's competence and background knowledge, provides methods of translation and translation transformations that can be used to convey the meaning of the English term.*

Keywords: *background knowledge, psycholinguistics, term, term structure, translation method, translation transformation, translator's competence.*

Актуальність дослідження зумовлена появою багатьох підручників з психолінгвістики на англомовних ринках. Багато дослідників

проявляють інтерес до психолінгвістичних термінів, їх структурних особливостей та способів передачі українською мовою.

Об'єктом дослідження є переклад українською мовою англомовної термінології у галузі психолінгвістики, а предметом дослідження є способи відтворення психолінгвістичних термінів при перекладі з англійської мови на українську мову.

Метою дослідження є встановлення частотності використання способів перекладу українською мовою англомовних термінів у галузі психолінгвістики.

Матеріалом дослідження слугувала книга Traxler M., Gernsbacher A. Handbook of Psycholinguistics [8]. З даного джерела було відібрано та проаналізовано 200 термінів у галузі психолінгвістики.

Методи дослідження. У нашій роботі ми використали такі методи: метод інформаційної обробки даних, для набуття фонових знань про матеріал дослідження; метод порівняльного аналізу; метод етимологічного аналізу; метод контекстуального аналізу.

Психолінгвістика — це дисципліна, яка досліджує та описує психологічні процеси, які дозволяють людям оволодівати мовою та використовувати її. Психолінгвісти проводять дослідження розвитку мовлення та мови, а також того, як люди різного віку розуміють і продукують мовлення. Психолінгвістика також допомагає пояснити помилки, які роблять учні під час вивчення мови. Крім того, психолінгвістика також визначає деякі види розладів мозку, які впливають на ефективність вивчення мови, такі як аграфія та афазія, які необхідно лікувати належним чином [8].

Основні чотири гілки психолінгвістики продовжували діяти в двадцятому столітті, але в досить різних рамках. Існувала німецька психологія свідомості та мислення, швейцарсько-французький і празько-віденський структуралізм, американський біхевіоризм і майже агресивний холізм в афазіології [8]. Когнітивна психологія вивчає те, як інформація обробляється та зберігається в мозку, тоді як психолінгвістика зосереджується на тому, як мозок обробляє мову. Ці області дослідження допомагають нам зрозуміти збереження пам'яті, проблеми з навчанням і чому певні методи навчання ефективніші за інші. Згідно з гіпотезою лінгвістичної відносності, мова, якою ми розмовляємо, змінює наше сприйняття світу та формує наші концепції. Згідно з цією точкою зору, люди, які розмовляють різними мовами, мають різні погляди на світ [8].

Дослідження галузі психолінгвістики поділяються на шість сфер: обробка мови, зберігання та доступ до мови, теорія розуміння, мова і мозок, мова за виняткових обставин та оволодіння першою мовою [8].

Коли перекладач розпочинає роботу над перекладом, перед ним постає проблема в відмінностях між двома культурами. Він мусить провести інформаційний збір та здобути фонові знання, аби перекласти матеріал належним чином.

Фонові знання — це інформація чи знання, якими людина володіє із певної теми. Фонові знання набуваються через досвід, який людина має в житті, або через знання, які вона зберегла під час читання чи слухання [6]. Це додаткова інформація, яку ваш читач повинен знати, щоб зрозуміти вашу роботу. Він може включати такі речі, як визначення, історичний контекст, поточні події, які мають відношення до ваших творів, або іншу інформацію. За своєю структурою вони неоднорідні [6].

У нашій роботі ми наводимо таку класифікацію фонових знань: соціально – групові, загальнолюдські, країнознавчі та регіональні. Перекладач повинен дослідити усі види, аби відтворити текст перекладу з усіма деталями, які містить текст оригіналу. Це надасть змогу іншим дослідникам чи звичайним читачам зануритись у реалії, культуру та свідомість іншої країни [6].

Компетентність перекладача – це макрокомпетентність, яка включає різні здібності, навички, знання та навіть ставлення, якими володіють професійні перекладачі та які залучені до перекладу як експертної діяльності [6]. Ця компетенція дозволяє планувати процес, оцінювати його результати, активувати різні знання та навички, щоб компенсувати прогалини, визначати проблеми перекладу та застосовувати методи їх вирішення. Компетентність перекладача потребує постійного покращення, так як світ не стоїть на місці, а розвивається дуже стрімко, а перекладач, в свою чергу, має володіти такими видами компетентностей: фахова, інтелектуальна, мовна, мовленнєва, семантична, текстотвірна, інтерпретаційна та міжкультурна компетентності [3].

У нашій роботі ми переклали 200 відібраних одиниць та розподілили терміни за їх структурно – семантичними ознаками на такі групи: прості непохідні, прості похідні, складні та складені.

З нашої вибірки серед 65 простих термінів 40 є непохідними і 25 похідними термінами. За допомогою суфіксального словотвору було отримано – 8 термінів, префіксального – 12 слів, префіксально-суфіксального – 5 термінів. Таким чином, у нашій вибірці серед простих термінів у галузі психолінгвістики переважають непохідні терміни. 24 термінологічних одиниць належать до складних термінів, і 105 термінологічних одиниць до складених термінів.

Для перекладу простих непохідних термінів найчастотнішим способом став спосіб калькування – 32,5 %. Другим місце посів пошук

словникового відповідника – 22,5 %. Усі інші способи та прийоми вживались рідше.

Серед простих похідних термінів, найбільш уживаним способом став підбор варіативного відповідника. Прості похідні суфіксальні терміни – 75 %, прості похідні префіксально-суфіксальні терміни – 60 %, прості похідні префіксальні – 25 %. Ще одним популярним способом який ми вживали дуже часто при перекладі простих похідних термінів став спосіб калькування. Прості похідні суфіксальні терміни – 12, 5 % , прості похідні префіксально-суфіксальні терміни – 40 %, прості похідні префіксальні – 8,5 %. Усі інші перекладацькі способи вживались рідше.

Серед складних термінів значно переважає спосіб калькування. Він становить 56 %. Друге місце займає змішане транскодування 32 %. Усі інші способи використовувались рідко. Підбір варіативного відповідника 8 % та додавання слова 4 %.

При перекладі складених термінів було задіяно значно більше перекладацьких способів та трансформацій. Самим вагомим способом є синтаксичне уподібнення – 43,6 %. Далі підбір варіативного відповідника – 21,8 %, за ним йде перестановка слів – 19,1 %, вилучення – 7,3 %, додавання слова – 4,5 % та найменш уживаним є пошук словникового відповідника, за допомогою якого було перекладено лише 3,6 %.

Висновки. Ми визначили, що складені терміни мають перевагу за кількістю над складними термінами та усіма простими термінами. Найпоширенішими способами перекладу для складених термінів є підбір варіативного відповідника та синтаксичне уподібнення. Підбор варіативного відповідника також є найбільш популярним серед усіх простих термінів. При перекладі складних термінів переважає калькування.

Частотність вживання способів перекладу за всіма групами виглядає наступним чином: синтаксичне уподібнення – 24 %, підбор варіативного відповідника – 19 %, калькування – 15,5 %, перестановка слів – 10,5 %, пошук словникового відповідника – 6,5 %, адаптивне транскодування – 5 %, транскрибування – 4,5 %, вилучення – 4 %, змішане транскодування – 4 %, додавання слова – 3,5 %, транслітерація – 2,5 %, напівкалькування – 1 %.

Отримані результати можуть бути використані для виявлення ймовірної залежності способу перекладу від структури англомовного терміну, що є перспективою подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусленко І. Ю. Методика навчання іноземних мов: конспект лекцій з дисципліни. Харків : НУА, 2018. 64 с. 2. Жуй-

кова М. В. Лінгвістичні задачі: Навчально-методичний посібник. Львів : ТзОВ «Простір-М», 2020. 40 с. 3. Кузенко Г. М. Перекладацька компетентність у професійній діяльності. Київ : Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2016. 172 с. 4. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 208 с. 5. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. 6. Чернієнко Г. З досвіду перекладача французької художньої прози. Іноземна філологія. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2009. 150 с. 7. Baker, M. and Malmkjaer K. Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London : Routledge Taylor and Francis Group, 2001. 654 p. 8. Traxler M., Gernsbacher A. Handbook of Psycholinguistics. Madison, USA : Elsevier : 2d edition, 2006. 1197 p. 9. Zainurrahman Five Translation Competencies. Zainurrahman's Personal Journal. Available online at: https://zainurrahmans.wordpress.com/ 2010/06/06/ five-translation-competencies/ , 2010. 19 p.

УДК 81'373.46:[811.111]

СПІВВІДНОШЕННЯ РІЗНОСТРУКТУРНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ З ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Левенко А.О., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

За результатами аналізу, 221 англомовне перекладознавче термінологічне словосполучення вибірки за своєю структурою розподілилися так: двослівні терміни – 75 %, трислівні терміни – 22 %, інші категорії – 3 %. Серед двослівних термінів найпоширенішими є словосполучення моделі «прикметник – іменник» (55 %) та «іменник – іменник» (31 %), а серед трислівних – моделі «прикметник – прикметник – іменник» (27 %), «іменник – іменник – іменник» (21 %) та «прикметник –іменник – іменник» (16,5 %),

Ключові слова: англійська мова, двослівний термін, перекладознавчий термін, модель термінологічного словосполучення, структура терміну, трислівний термін.

Levenko A. O., Chernovaty L. M. Correlation of multi-structural terms in English texts on translation of terminology. *Basing on the analysis of 221*

English terminological collocations in the field of terminology translation, their structural composition turned out to be as follows: two-word terms – 75 % the three-word terms – 22 % and other categories – 3 %. The "adjective – noun" (55 %) and "noun – noun" (31 %) models are the most frequent ones among the two-word terms, while the «adjective – adjective – noun» (27 %), «noun – noun – noun» (21 %) and «adjective – noun – noun» (16,5 %) models predominate among the three-word terms.

Key words: *English language, term structure, terminological word combination model, three-word term, Translation Studies term, two-word term.*

Спеціалізований переклад, питома вага якого, завдяки процесам глобалізації, невпинно зростає, займає чільне місце, як в індустрії перекладу так і в його навчанні. Ефективне здійснення перекладу чи його навчання вимагає від перекладача наявності у його свідомості відповідних предметних знань, а також термінів для їх позначення в обох мовах. Якщо стосовно переважної більшості однослівних термінів їхні відповідники можна знайти у двомовних словниках, то значення термінологічних словосполучень нечасто фіксуються у довідкових джерелах, а тому перекладач має володіти головними принципами їх перекладу, способи якого можуть залежати від низки чинників, зокрема і структури словосполучення. Вивчення залежності способів перекладу від такої структури потребує відповідних досліджень, на першому етапі яких важливо встановити загальне співвідношення термінів у кожній галузі людської діяльності. На сьогодні таки досліджень помітно бракує, що й пояснює актуальність нашої роботи.

Об'єктом дослідження є переклад українською мовою англомовної термінології у галузі перекладознавства, а предметом – аналіз співвідношення різноструктурної англомовної термінології у текстах, що відносяться до сфери взаємозв'язків термінознавства і перекладознавства

Метою дослідження було вивчення співвідношення англомовних термінологічних словосполучень у сфери взаємозв'язків термінознавства і перекладознавства. Для досягнення цієї мети необхідно було розв'язати певні завдання: відібрати термінологічні словосполучення; проаналізувати їхнє структурне співвідношення; запропонувати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження були 221 термінологічне словосполучення, відібране з оригінального англомовного тексту, обраного джерелом для матеріалу дослідження [5] та 221 їхній український відповідник, відібраний з перекладу згаданого тексту [1]. Після цього відібрані термінологічні словосполучення вивчалися за структурою, ґрунтуючись на існуючих класифікаціях [2-4].

Методом дослідження було обрано структурний аналіз, результати якого показано в табл. 1

Таблиця 1

Розподіл термінів вибірки за структурою

Групи термінів	кількість	% (від 221)	Примітки
Двослівні	**167**	**75**	
Adj + N	93		55 % (від 167)
N1 + N2	52		31 % (від 167)
Part. II + N	21		13,5 % (від 167)
Part. I + N	1		0,5 % (від 167)
Трислівні	48	22	
Adj1 + Adj2 + N	13		27 % (від 48)
N1 + N2 + N3	10		21 % (від 48)
Adj + N1 + N2	8		16,5 % (від 48)
N1 + preposition + N2	8		16,5 % (від 48)
Part. II + N1 + N2	7		15 % (від 48)
Part. I + N1 + N2	1		2 % (від 48)
Adj + N + Ger	1		2 % (від 48)
Чотирислівні	7	3	
N1 + preposition + PII + N2	2		29 % (від 7)
Adj + N1 + N2 + N3	1		14 % (від 7)
PII+N1+ N2+N3	1		14 % (від 7)
N1 + preposition + Adj + N2	1		14 % (від 7)
Adj1 + Adj2 + N1 + N2	1		14 % (від 7)
N1-PII+N1+N2	1		14 % (від 7)
Усього	**221**	**100**	

Як випливає з табл. 1, двослівні терміни мають найбільшу частку – 167 одиниць, 75 % від загальної кількості термінів у вибірці. Друге місце посідають трислівні терміни – 48 одиниць або 22 %, а за ними йдуть, з великим відставанням, та знаходяться на останньому місті чотирислівні терміни – 7 одиниць або 3 %.

На рис. 1 наведено гістограму, що показує співвідношення різних груп двослівних термінів.

Як чітко очевидно з табл. 1 та рис. 1, найбільшу частку мають терміни моделі «прикметник – іменник» (*Adj + N)*. Їх налічується 93 одиниці, що складає 55 % від кількості всіх двослівних термінів-словосполучень. Для прикладу, можна навести такі терміни: *adequate*

text – адекватний текст, asymmetrical relationship – асиметричний зв'язок, cognitive perspective – когнітивна точка зору, conceptual node – концептуальний вузол, denominative gap – деномінативна прогалина, fractographic database – фактографічна база даних, holistic description – цілісний опис, linguistic basis – лінгвістичне підґрунтя, metacognitive function – метакогнітивна функція, neological proposal – неологічна пропозиція, pragmatic diversity – прагматична різноманітність, prototypical term – терміни-прототипи, supralexical unit – надлексична одиниця, terminological density – термінологічна щільність, terminological source – термінологічне джерело.

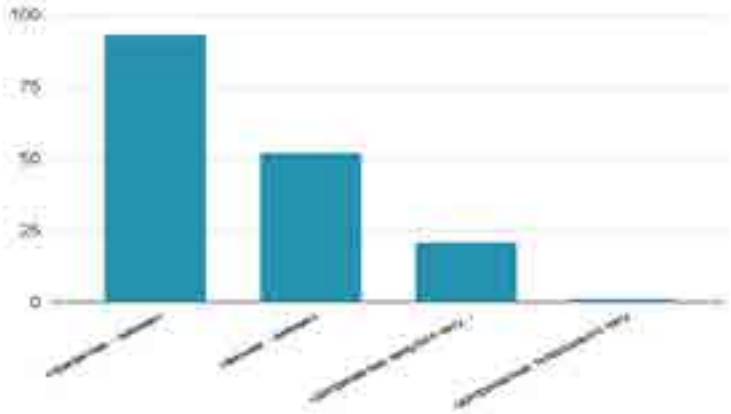

Рис.1. Співвідношення структурних типів двослівних термінів

На другому місці за їхньою чисельністю знаходяться терміни моделі «іменник - іменник» (*N1 + N2)*. Їхній корпус складається з 52 одиниць, що становить 31 % від загальної кількості термінів-словосполучень. Прикладами можуть бути такі терміни, як: *comprehension problem – проблема з розумінням, domain interdisciplinarity – ступінь галузевої міждисциплінарності, minority language – мова національних меншин, standardization purpose – стандартизаційна мета, terminology involvement – залучення до термінологічних проблем, translation phase – фаза перекладу.*

Ще меншу частку складають терміни моделі «дієприкметник минулого часу – іменник» (*Part II + N)*. Сюди входить 21 одиниця, тобто 13,5 % від загальної кількості двослівних термінів-словосполучень. Їхньою ілюстрацією можуть слугувати такі терміни: *applied side – прикладний аспект, fixed sequence – сталий вислів, specialized discourse – спеціалізований дискурс.*

Останньою структурою, яка трапляється серед двослівних термінів-словосполучень, є модель «дієприкметник теперішнього часу - іменник» (*Part I + N),* що репрезентована усього одним терміном, тобто близько 0,5 *%: underlying idea - головна ідея.*

Трислівні терміни. Кількість трислівних термінів-словосполучень у нашій вибірці становить 48 одиниць (див. табл. 1). Співвідношення різних груп трислівних термінів показано на рис. 2.

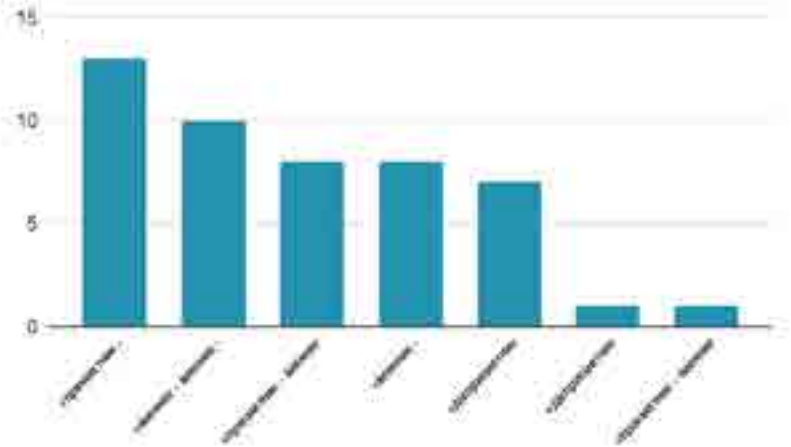

Рис. 2. Співвідношення трислівних термінів.

Найчисельнішими є структури, що ґрунтуються на моделях «іменник – іменник – іменник», «прикметник – іменник – іменник», «прикметник – прикметник – іменник» та «іменник – прийменник – іменник». Інші моделі зустрічалися не так часто (див. далі).

Кількість термінів моделі «прикметник — прикметник – іменник» складає 13 одиниць, а їхня частка становить 27 %: наприклад: *ad hoc terminologist – термінолог для окремого випадку, anterior-posterior relationship – попередньо-наступний зв'язок, bilingual terminological database – двомовна термінологічна база даних, generic-specific relationship – родово-видовий зв'язок, multilingual terminological database – багатомовна термінологічна база даних, monolingual specialized dictionary – одномовний спеціалізований словник, semantic-pragmatic structure – семантико-прагматична структура, parallel comparable corpus – паралельний порівняльний корпус.*

Кількість термінів наступної моделі, «іменник – іменник – іменник», складає 12 одиниць, тобто майже стільки ж, як і у випадку з попередньою моделлю, та має частку у 21 %: *cause-effect relationship –*

причинно-наслідковий зв'язок, function-instrument relationship – зв'язок функція-інструмент, terminology consultation service – термінологічна консультаційна послуга, knowledge acquisition means – засіб здобуття знань, term designation form – призначення терміну, part-whole relationship — зв'язок частина-ціле.

Дещо меншу частку мають 8 термінів моделі «прикметник – іменник – іменник», що складає 16,5 % від усього обсягу трислівних термінів-словосполучень: *intelligent search engine – інтелектуальна пошукова система, monolingual terminology search – одномовний пошук термінології, terminological documentation resource – ресурс термінологічної документації, terminological unit collection – відбір термінологічної одиниці.*

Таку ж частку (16,5 %) складають і терміни моделі «іменник – прийменник – іменник»: *characteristics of participants – характеристики учасників, pattern of term-formation – закономірність термінотворення, process of elaboration – процес розробки, series of coincidences – низка схожих ознак.*

Трохи меншу питому вагу (15 %) мають 7 термінів моделі «дієприкметник минулого часу – іменник – іменник», наприклад: *consolidated reference terminology – усталена довідкова термінологія, specialized information bank – спеціалізована база інформації.*

Структури двох інших моделей, «дієприкметник теперішнього часу – іменник – іменник» та «прикметник – іменник – герундій», мають частки лише по 2 % відповідно, оскільки в цих моделях виявилося лише по одному терміну: *extracting terms source – джерело отримання термінів, terminological unit standardizing – стандартизація термінологічної одиниці.*

Чотирислівні терміни. Кількість (сім одиниць) та частка чотирислівних термінів є набагато меншою ніж попередніх структур. Хоча варіативність моделей в межах цієї групи не поступається трислівним словосполучення – по сім моделей в кожній – однак кожна модель у групі чотирислівних словосполучень представлена лише 1-2 термінами, розподіл яких показано на рис. 3.

Серед моделей цих словосполучень бачимо такі як «іменник – прийменник – дієприкметник минулого часу – іменник» *(representation of specialized knowledge – репрезентація спеціалізованого знання, transfer of specialized knowledge – передача спеціалізованого знання*), репрезентовані двома одиницями (29 %); «прикметник – іменник – іменник – іменник» (*current terminology data bank – поточна термінологічна база*) – 14 %, «дієприкметник минулого часу – «іменник – іменник – іменник» (*specialized area term system – терміносистема спеціалізованої сфери*) – 14 %, «іменник – прийменник –

прикметник – іменник» (*level of geographical variation – рівень геолектної варіативності*) –14 %, «прикметник – прикметник – іменник – іменник» (*monolingual textual documentation resource – одномовний текстовий ресурс документації*) – 14 % та «іменник – дієприкметник минулого часу – іменник – іменник» (*translation –oriented terminology bank – термінологічна база даних, орієнтована на переклад*) – 14 %.

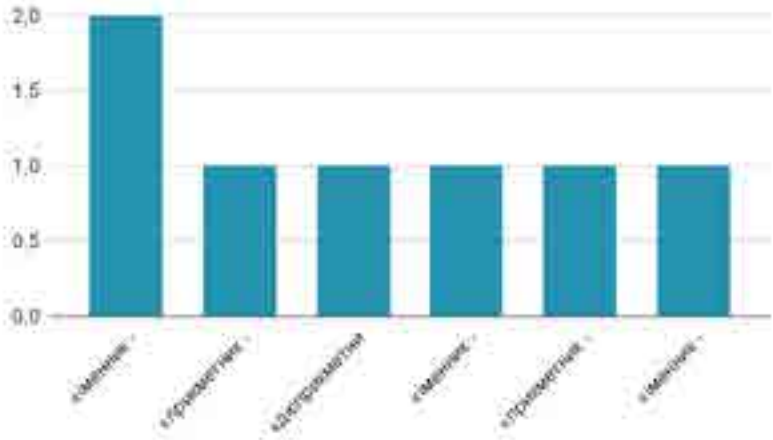

Рис. 3. Співвідношення чотирислівних термінів-словосполучень

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що найбільшу питому вагу серед усіх термінів-словосполучень нашої вибірки мають двослівні терміни, частка яких складає 75 %, тоді як трислівні моделі трапляються значно рідше, а чотирислівні взагалі мають дуже незначну частку. Останні дві групи складають 22 % та 3 % від усієї кількості термінів відповідно. Найчисельнішими серед двослівних структур є словосполучення моделі «прикметник - іменник» (55 %) та «іменник – іменник» (30 %). Найчастотнішими серед трислівних термінів є моделі «прикметник – прикметник – іменник» (26 %), «іменник – іменник – іменник» (24 %), а також «прикметник – іменник – іменник» (16 %) «іменник – прийменник – іменник» (16 %) та «дієприкметник минулого часу – іменник – іменник» (14 %). Словосполучення, що складаються з чотирьох слів, налічують усього сім одиниць, що може свідчити про випадковий характер їх утворення.

Перспективу подальшої розвідки вбачаємо у дослідження можливої залежності вибору способу перекладу термінологічного словосполучень від його структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабре М. Т. Термінознавство і перекладознавство. Енциклопедія перекладознавства / пер. з англ. Ірини Одрехівської ; за ред. О.А.Кальниченка та Л.М.Черноватого. Том 1. Вінниця : Нова книга, 2020. С. 475-486. 2. Михайлевич О. М. Інтерпретація понять «термін», «економічний термін», «економічна терміносистема» в сучасному мовознавстві. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: філологічні науки. Мовознавство. 2010. № 2. С. 86-89. 3. Михальчук Н. О. Морфологічні способи словотвору в сучасній англійській мові. Наукові записки. Серія «Філологічна». Рівненський державний гуманітарний університет. 2013. №39. С. 69-73. 4. Михальчук Н. О. Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. Наукові записки. Серія «Філологічна». Рівненський державний гуманітарний університет. 2013. №38. С. 94-98. 5. Cabrй M. T. Terminology and translation. Handbook of Translation Studies / ed. Gambier, Y., Doorslaer, L. van. Vol. 1. Amsterdam : Benjamins, 2010. P. 356-365.

УДК 811.161.2:811.112.2

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ БОТАНІКИ

Ліу Тхао Ли, Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню особливостей впливу гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу ботанічних текстів. Матеріалом дослідження виступив уривок тексту у галузі ботаніки, перекладений засобами гібридних систем машинного перекладу PROMT та DeepL. Зроблено висновок, що застосування систем машинного перекладу у процесі перекладу текстів у галузі ботаніки неможливе без постредагування перекладачем, оскільки наявність великої кількості ботанічних термінів значно ускладнює роботу системи машинного перекладу та призводить до суттєвої кількості помилок.

Ключові слова: *ботаніка, машинний переклад, перекладознавство.*

Liu T., Olkhovska A. The impact of using hybrid machine translation engines on the quality of translation of the texts in the field of botany. *The*

article is devoted to the study of the peculiarities of the impact of hybrid machine translation engines on the quality of translation of botanical texts. The material of the study was a text excerpt in the field of botany, translated by means of hybrid machine translation systems PROMT and DeepL. We came to the conclusion that the use of machine translation systems in the process of translating texts in the field of botany is impossible without postediting by the translator, since the presence of a large number of botanical terms significantly complicates the work of the machine translation engine and leads to a significant number of errors.

Key words: *botany, machine translation, translation studies.*

Актуальність дослідження обґрунтована тим, що в умовах безперервного збільшення обсягу інформації у різних спеціалізованих галузях, проблема її обробки стає дедалі очевиднішою. Активний розвиток міжнародного співробітництва стає причиною підвищення навантаження на співробітників, які займаються перекладом іноземної наукової літератури.

Наука ботаніка у цьому випадку не є винятком, у зв'язку з цим використання систем машинного перекладу (СМП) для роботи з науковими текстами іноземними мовами стає дедалі більш нагальною проблемою. Прагнення скоротити час на редагування перекладу, а також підвищити його якість є основними причинами для пошуку оптимального сервісу, що надає онлайн-послуги перекладу текстів наукової спрямованості. **Мета дослідження** – виявлення особливостей впливу використання систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі ботаніки. **Об'єктом** дослідження є системи машинного перекладу, а **предметом** – якість перекладу тексту ботанічного напрямку, виконаного за допомогою різних систем машинного перекладу та вплив використання систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі ботаніки. **Матеріалом дослідження** послугували переклади тексту ботанічної тематики, виконані засобами систем машинного перекладу.

Ботаніка – це наука про рослини, їх будову, життєдіяльність, поширення і походження. Світ рослини, що оточує людину, є найважливішою умовою її існування. З давніх часів люди збирали і передавали один одному інформацію про рослини, їх цілющі властивості, місця зростання, способи їх використання в побуті та в господарстві. Протягом багатьох століть складається досвід взаємодії людини зі світом флори який цікавить як українських науковців так і зарубіжних дослідників [1, с. 69–73]. Таким чином, лексичний корпус, що відноситься до галузі ботанічної лексики, становить значну частину лексики кожної мови. Ботанічна лексика – цікавий матеріал у

межах лінгвістичних досліджень мовної системи, яка потребує предметних знань при перекладі даної лексики.

У ході дослідження ми здійснили переклади текстів у галузі ботаніки, засобами систем машинного перекладу PROMT та DeepL. Аналіз якості перекладу було здійснено методом універсального підходу, результати якого надано на рис. 1.

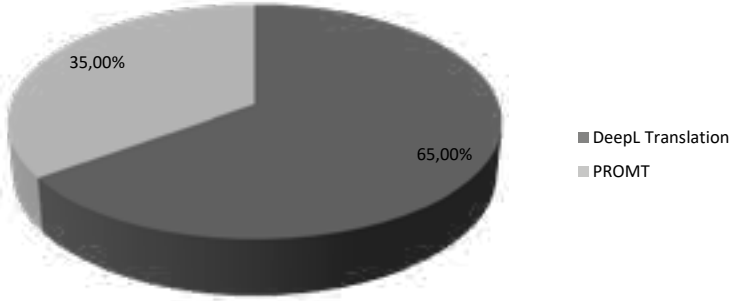

Рис. 1. Порівняльна характеристика результатів оцінки якості перекладу текстів у галузі ботаніки, виконаного засобами PROMT та DeepL

Порівнюючи дві гібридні системи машинного перекладу PROMT та DeepL, побачимо, що друга система має кращу якість перекладу ніж перша, через те, що вона має функцію знаходження за змістом. Функція дозволяє машині зчитувати інформацію та на основі даних знайти найефективніший за змістом переклад. Обидві системі мають автоматизований словник, що дозволяє знаходити якісний переклад термінів. Окрім словника, що є у обох системах, DeepL ще має функцію редагування. Система сама редагує переклад, що допомагає перекладачу швидше та ефективніше закінчити свою роботу.

Однак, варто розуміти, що практичні навички людського інтелекту, як і раніше мають велике значення для точного перекладу текстів, що містять спеціальну лексику та терміни, властиві тій чи іншій сфері діяльності. Навіть складні системи машинного перекладу продукують «сирий» переклад, який потребує обробки, перевірки та редагування професіоналом, людиною-перекладачем.

Створення СМП, що здійснює переклад, якість якого відповідає професійним потребам фахівців та перекладачів, залишається поки що недосяжним з низки причин: технічних, кібернетичних, лінгвістичних. Розробки, створені задля поліпшення якості роботи СМП, ведуться постійно: здійснюються спроби злиття систем машинного перекладу та систем перекладацької пам'яті, обмежується тематична область, розширюються автоматичні словники. Тим не менш, пе-

реклади, що виконуються сучасними системами МП, вимагають редагування, при цьому для вирішення складних випадків редактору необхідне знання мови перекладу, і вихідної мови, оскільки аналіз вихідного тексту доводиться проводити заново [2].

Таким чином, особливою проблемою, що виникає при реальному використанні комп'ютерних систем у практиці перекладу, є встановлення принципів та прийомів редагування результатів машинного перекладу, виявлення діагностичних ознак, за якими редактор повинен звертатися до вихідного тексту та перевіряти синтаксичну та семантичну коректність перекладного тексту. Встановлення таких «контрольних точок» можливе лише з урахуванням порівняльно-статистичного вивчення великого обсягу текстів вихідною мовою та його машинних перекладів [3, с. 98]. Такий підхід дозволяє виділити складні у порівняльному аспекті синтаксичні явища і конструкції, моделі їх перекладу, намітити можливі зміни алгоритмів перекладу, що діють, виявити ті проблемні конструкції, на переклад яких необхідно звертати увагу при редагуванні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отриманні результати у ході дослідження показали, що використання гібридних систем машинного перекладу мають високий рівень правильності передачі тексту оригіналу у галузі ботаніки. Однак, ці тексти все ще потребують детальної перевірки та виправлень з боку перекладача. З урахуванням постійного термінологічного поповнення бази СМП, а також зростаючого інтересу до добровільної участі користувачів подібних сервісів у програмі підвищення точності перекладу даних систем, ресурси, що надають послуги машинного перекладу, напевно, будуть користуватися популярністю, а якість машинного перекладу постійно підвищуватиметься. Перспективою у подальшому дослідженні може стати аналіз інших програм машинного перекладу з метою виявлення найбільш якісної для використання при перекладі текстів у галузі ботаніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко С.П. Біологічна термінологія і номенклатура в Україні. Europejska nauka XXI powieka. 2009. Vol. 10. С. 69–73. 2. Машинний переклад тексту: переваги та недоліки. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/journalism/25750/ (дата звернення: 10.09.2022). 3. Ольховська А. С. Експериментальна перевірка ефективності навчання майбутніх перекладачів письмового перекладу із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Педагогіка та психологія. 2017. Вип. 27. С. 98.

УДК 811.161.2:811.112.2

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПРОМОВ TED НЕВЕРБАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Лукашенко Т. О., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню стратегій англо-українського перекладу промов TED невербальної тематики. Було визначено основні рівні та способи перекладу промов TED невербальної тематики на українську мову, а також відповідні стратегії перекладу. Зроблено висновок, що ставлення перекладача до збереження або порушення звичних для культури-реципієнта канонів (вибір стратегії форенізації чи доместикації), впливає на вибір перекладацьких прийомів.

Ключові слова: *невербаліка, промова TED, спосіб перекладу, стратегія перекладу.*

Lukashenko T. O., Martynyuk A. P. Strategies for translating English TED talks on nonverbal behaviour into Ukrainian. *The article studies English-Ukrainian translation of TED talks on nonverbal communication. It reveals translation techniques of different language levels and corresponding translation strategies of TED talks on nonverbal communication. It concludes that the attitude of the translator to the preservation or violation of the recipient culture canons (that is, the choice between the strategies of foreignization or domestication) affects the choice of translation techniques at all levels of translation.*

Key words: *kinesics, TED talk, translation strategy, translation technique.*

Актуальність дослідження обґрунтована недостатньою вивченістю такого нового формату популяризації наукової думки, як промови на конференціях TED, присвячені особливостям невербальної комунікації (кінесики), з погляду стратегій їх перекладу. Серед значної кількості досліджень, присвячених опису та інтерпретації різних дискурсивних жанрів, на даний момент практично не існує робіт з проблем перекладу науково-популярних промов на тему невербальної комунікації, тоді як ця тема має особливий інтерес для психологів та звичайних людей і є актуальною для лінгвістичного дослідження. Оскільки переклад у сфері психології нині є затребуваним, аналіз сучасного мовного матеріалу у перекладацькій перспективі має практичне значення. Об'єктом дослідження є англо-

українські переклади різнорівневих мовних засобів на позначення різних аспектів невербальної комунікації. **Предметом** дослідження є способи та стратегії відтворення англомовних промов TED в українському перекладі. **Наукова новизна** дослідження полягає у встановленні стратегій англо-українського перекладу промов TED на тему невербальної комунікації. **Метою** дослідження є вивчення перекладацьких трансформацій, застосованих в англо-українських перекладах промов TED на тему невербальної комунікації, що корелюють зі стратегіями очуження і одомашнення. **Завдання** роботи полягає в тому, щоб виявити перекладацькі трансформації фонетико-графічного, лексичного, лексико-граматичного та синтаксичного рівнів і встановити кореляції між трансформаціями і стратегіями англо-українського перекладу промов TED на тему невербальної комунікації.

Матеріалом дослідження є 284 приклади, відібрані з чотирьох англомовних відео-виступів та їх українських перекладів, а саме: виступу Памели Мейер «How to spot a liar», Емі Кадді «Your body language may shape who you are», Рона Гутмана «The hidden power of smiling» і виступ Канґ «Can you really tell if a kid is lying?». Переклади цих виступів були здійснені штатними перекладачами TED: Русланом Савчуком, Анастасією Глівінською, Андрієм Дроздом та Ганною Лелів.

Термінологічна система української мови активно розвивається, постійно збагачуючись новими лексичними одиницями, зокрема і завдяки запозиченням з інших мов. В цих умовах особливу актуальність набуває проблема перекладу лекцій-промов, що репрезентують нові наукові поняття (у тому числі і пов'язані з кінесикою). Однак перекладацький аспект взаємодії англійських та українських термінологічних систем у галузі невербаліки не отримав належного висвітлення у науковій літературі. Завдяки відкриттю кордонів та інтенсивному науковому взаємообміну вітчизняна наука активно освоює нові наукові системи знань, до яких також належить кінесика. Кінесика вивчає засоби невербальної комунікації між людьми, такі як: жести, пози, міміка, тембр голосу. Кінесика у психології є окремою дисципліною, присвячена вивченню мови невербальної комунікації.

Люди завжди використовують невербальні сигнали, наприклад, міміку та жести, у спілкуванні. Такі сигнали можуть стати більш інформативним джерелом даних ніж мова: якщо людина знає кінесику, то співрозмовник може розповісти набагато більше, ніж планував [2, с. 125].

Одне з перших досліджень кінесики було проведено ще у XVIII столітті. У 1792 році пастор із Цюріха Джон Каспар Лафатер опублікував «Есе з фізіогноміки», в якому описав, як пов'язані вирази обличчя та конфігурації тіла з особистісними характеристиками людини. Невербальне спілкування продовжив вивчати Чарльз Дарвін, автор теорії еволюції. Безпосередньо термін «кінесика» виник лише у XX столітті.

Англомовний науково-популярний дискурс, до якого відносяться промови TED, має риси наукового і масмедійного дискурсу, являючи собою своєрідне «злиття» цих двох дискурсивних стилів. Поєднання типових лінгвістичних та прагматичних особливостей наукового та масмедійного стилів викликає труднощі при перекладі, які потребують адекватного вирішення.

Науковий стиль призначений для повідомлення точних даних, та має ряд особливостей: логічність та аксіоматичність, об'єктивність висловлювань. Тексти масмедійного стилю адресовані широкому колу, через що авторам доводиться вдаватися до різних мовних засобів, що дозволяють підтримувати інтерес глядачів і переконувати їх у вірності тієї чи іншої точки зору [3, с. 43-47].

Проблеми перекладу науково-популярних текстів викликані їхніми специфічними характеристиками та мають місце на різних рівнях мови [1, с. 416-420]. В результаті структурно-семантичного аналізу англо-українських перекладів промов TED-конференцій на тему невербальної комунікації встановлено способи і трансформації перекладу чотирьох рівнів: фонетико-графічного, лексичного, лексико-граматичного та синтаксичного.

На фонетико-графічному рівні основними способами перекладу є нульовий переклад (9,3 %) і транскодування (90,7 %). Нульовий переклад передбачає передавання форми англійського слова латинськими літерами без змін в його первісному написанні. Наприклад:

*Using **3D** ultrasound technology, we can now see that developing babies appear to smile, even in the womb* [8] – Використовуючи ***3D*** ультразвукову технологію, тепер ми можемо бачити, що діти, які ще тільки розвиваються, посміхаються в утробі матері [8].

Якщо нульовий переклад передбачає передачу лексичних одиниць мовою оригіналу, транскодування передає іншомовне слово українськими літерами. Наприклад:

*I look at **hormones*** [6] – Я маю справу з гормонами [6].

Способом транскрипції в рамках транскодування було перекладено 34,88 % аналізованих лексичних одиниць. Наприклад:

*...we discovered a Pinocchio **effect*** [5] – ... ми відкрили ефект Піноккіо [5].

У той же час, транслітерація склала 60,47 % та була використана з метою передачі власних назв, географічних назв, найменувань предметів побуту та біологічних найменувань.

На лексичному рівні мови особливістю промов TED кінесичного напрямку є спеціальна наукова термінологія, а також абревіатури та спеціальні «модні» слова, що пожвавлюють науковий стиль і роблять його більш експресивним. На лексичному рівні перекладу англійські багатозначні слова було переважно перекладено за допомогою множинного відповідника. З них дієслова склали 65 % та іменники – 35 %. Наприклад:

...and then we ***take*** *another saliva sample* [8] – ...беремо ще один зразок слини [8];

To get *your testosterone up* [7] – Збільшіть рівень тестостерону у вашому організмі [7];

Now this brings us to our next ***pattern****, which is body language* [6] – Це підвело нас до наступної схеми – мови тіла [6].

На лексико-граматичному рівні, аналізу перекладацьких стратегій, використаних у промовах TED кінесичного напрямку, найбільшу кількість (30 %) склало калькування (напр.: ***a deception epidemic****...* [7] – епідемія обману [5]). Якщо буквально перекласти дане словосполучення, отримаємо незрозумілий для українського споживача інформації вираз «обман епідемія». Саме тому, у даному прикладі калькування застосовується у поєднанні з перестановкою.

Експлікація склала 15 % (напр.: *...how* ***you can become a liespotter****...* [5] – ...як ви можете виявити брехню... [5]). У цьому прикладі лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, що дає пояснення або визначення її значення на мові перекладу.

Способом додавання перекладено 12 % лексичних одиниць (напр.: *We think liars* ***won't look you in the eyes*** [8] – Ми гадаємо, що брехуни не дивляться <u>прямо</u> у вічі [8]. При перекладі перекладач додав фразу «прямо».

Перефразування склало 8 % (напр.: *They will take barrier objects and put them between themselves and* ***the person that is interviewing them*** [5] – Вони візьмуть якусь річ і поставлять її як перешкоду між собою та своїм співрозмовником [5]). У цьому випадку спостерігаємо перефразування зі зміною граматичної структури речення

На синтаксичному рівні перекладу найбільшу кількість трансформацій промов TED кінесичного напрямку склали спрощення синтаксичної конструкції задля уникання повтору (напр.: *So* ***what I'm going to do is I'm going to show*** *you two patterns of deception* [5] – Отож зараз я покажу вам дві схеми обману [5]). З метою уникнення повтору конструкції *I'm going to*, автор перекладу вдався до прийому вилучення.

Виявлені різнорівневі перекладацькі рішення втілюють різні перекладацькі стратегії – одомашнення і очуження. Відповідно до Л. Венуті, який впровадив ці поняття в перекладознавчий аналіз, одомашнення передбачає максимальну адаптацію мови перекладу до реципієнта. Очуження ж навпаки навмисно порушує звичні для культури-реципієнта канони і привносить елементи іноземних реалій, що відображаються в тексті оригіналу [4, с. 15].

Відповідно, аналізуючи особливості перекладу промов TED кінесичної тематики на українську мову, ми встановили що найчастотніше перекладачі використовують саме стратегію одомашнення, що склала 68 %. Стратегія очуження становила, відповідно, 32 %.

Способи перекладу фонетико-графічного рівня реалізують стратегію форенізації, оскільки вони орієнтовані на збереження іншомовної форми за рахунок змісту і слова, передані в такий спосіб, можуть бути незрозумілими українській аудиторії. У той же час, лексичні, лексико-граматичні та синтаксичні трансформації реалізують стратегію одомашнення, оскільки вони орієнтовані на адаптування змісту оригіналу задля поліпшення його сприйняття українською аудиторією.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Слід визнати, що промови TED кінесичної тематики потребують особливої уваги та компетентності для виконання якісного перекладу. Необхідно враховувати всі потенційно проблемні мовні засоби, стилістичні прийоми та стратегії з метою надання адекватної відповідності у тексті перекладу.

Перспектива подальших досліджень виявляється в перенесенні алгоритму аналізу прикладів на інші жанрові форми, які з'являються сьогодні і стрімко розвиваються в інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

Абабілова Н.М. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності текстів. Мова і культура. 2012. Вип. 15, Т. 6. С. 416–420. 2. Ділові контакти з іноземними партнерами: Навч.-практ. посібник для бізнесменів / Уклад.: Ю.І. Палеха, за заг. ред. І.І. Тимошенка. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 284 с. 3. Запольських С. П.; Запольських А. Ю. Особливості перекладу англомовних публічних промов (на матеріалах доповідей конференції Technology Entertainment Design talks (TED-talks)). Київ: Нова філологія. 2018. С. 43-47. 4. Venuti L. The translator's invisibility. London, New York : Routledge, 1995. 43 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. TED: Can you really tell if a kid is lying? URL: https://www.ted.com/talks/kang_lee_can_you_really_tell_if_a_kid_is_lying/

transcript. 6. TED: How to spot a liar. URL: https://www.ted.com/talks/pamela_meyer_how_to_spot_a_liar. 7. TED: The hidden power of smiling. URL: https://www.ted.com/talks/ ron_gutman_the_hidden_power_of_smiling. 8. TED: Your body language may shape who you are. URL: https://www.ted.com/talks/amy_cuddy_your_body_language_may_shape_who_you_are

УДК 81'25'373.46:159.9:82-91

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ТЕРМІНІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ

Мізяк Ю. О., Івахненко А. О., (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Роботу присвячено вивченню способів передачі термінів при англо-українському перекладі науково-популярного тексту із психології. У дослідженні виявлено особливості науково-популярних текстів психологічної тематики з точки зору перекладознавства, розглянуто труднощі передачі термінів та їх класифікації. Визначено найпоширеніші способи перекладу та перекладацькі трансформації, обрані для відтворення термінів. Додатково в роботі виокремлено найпопулярніші серед використаних комплексні трансформації.

Ключові слова: *науково-популярний текст, переклад, перекладацька трансформація, психологія, спосіб перекладу, термін, труднощі передачі термінів*

Miziak Y. O., Ivakhnenko A. O. Ways of transferring terms when translating popular scientific texts on psychology. *The work is dedicated to the study of the ways of transferring terms in the English-Ukrainian translation of a popular scientific text on psychology. The peculiarities of popular science texts on psychological topics are analyzed from the Translation Studies perspective, the difficulties of transferring terms are considered, and their classification is suggested. The most common translation methods and transformations chosen to reproduce the terms are determined. Additionally, the most popular among the complex transformations used are determined.*

Key words*: difficulties in transferring terms. popular science texts, psychology, term, translation, translation method, translation transformation*

Психологія стає дедалі поширенішою у сучасному світі, і особливо це проявляється в широкій представленості науково-популярної

літератури цієї тематики на книжковому ринку. Щоб люди могли отримувати актуальну інформацію із закордонних джерел, необхідно пропонувати їм якісний переклад таких текстів. **Актуальність** даного дослідження полягає в аналізі шляхів відтворення наукової термінології як складової забезпечення якості перекладу науково-популярної літератури.

Об'єктом дослідження є особливості науково-популярних текстів із психології, а його **предметом** – способи передачі термінів при здійсненні перекладу таких текстів.

Мета цієї роботи являє собою виокремлення шляхів передачі термінів, застосованих при здійсненні перекладу науково-популярного тексту із психології.

В якості **матеріалу** дослідження було обрано 200 термінів із книги Філіпа Зімбардо «The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil», а також їх передача в українському перекладі, що його виконав Любомир Шерстюк («ЕФЕКТ ЛЮЦИФЕРА. Чому хороші люди чинять зло»).

Методами дослідження виступають метод суцільної вибірки, який ми використали при виокремленні термінів із тексту оригіналу та перекладу; порівняльний перекладознавчий аналіз, що його було застосовано для порівняння термінів оригіналу та перекладу; а також метод класифікації, який застосовано при розподілі лексичних одиниць за способами перекладу та перекладацькими трансформаціями.

Чимало дослідників, такі, як І.Г. Козубська [5], В.В. Коптілов [6, с. 156], О.Р. Четверікова [10] розглядали складові явища «науково-популярний підстиль» чи надавали визначення цьому поняттю. Загалом, він є одним із різновидів наукового стилю, і його призначення полягає в ознайомленні читачів, які не є фахівцями, з результатами чи процесом наукових досліджень у певній галузі.

Науково-популярному підстилю властива розмовна лексика, образність, риторичні питання, прямі звертання, висока емоційність, оцінні мовні засоби, фразеологізми, а також елементи обманутого очікування [9]. Зазвичай він зустрічається у неспеціальних журналах, книжках, викладах наукових робіт для нефахівців, – тобто в літературі, що призначена для широкого кола читачів [5].

Психологія є однією із наук про людину, а саме — про її «душу». Вона вивчає психічні факти, закономірності, механізми, явища, що існують в житті людини [8].

Письмові роботи психологічної тематики мають певні відмінності та окремі правила, яких зазвичай дотримуються автори. Наприклад, такі тексти у більшості випадків написані простою та зрозумілою

мовою, водночас інформація подається чітко та стисло, а міркування здійснюється, спираючись на докази [16].

З'ясувавши, що являють собою тексти науково-популярного підстилю та тексти психологічної галузі, можна вважати, що у науково-популярних текстах із психології дослідження науковців у цій галузі викладено стисло та зрозуміло. Науково-популярні тексти цієї тематики, як і тексти цього підстилю, загалом, містять терміни, значення яких розкрито якомога доступніше [10].

Існує багато варіацій визначень поняття «переклад». Розглянувши ті, що їх запропонували О. А. Кальниченко [2], Д. К. Кетфорд [12], А. Лефевер [14] та П. Ньюмарк [15], можемо вважати його передачею лексичних одиниць чи тексту однієї мови засобами іншої мови.

Основним завданням перекладу є якісна передача тексту оригіналу. При перекладі тексту науково-популярного підстилю, як різновиду наукового стилю, слід врахувати такі особливості, як чіткість синтаксису та недвозначність зв'язків, необхідність передати матеріал у простій для розуміння формі, підкреслює В.В. Коптілов [6, с. 155], а також наявність метафор, як зазначає М. Готті [13, с. 148].

Оскільки в науково-популярних текстах присутні терміни, розглянемо, чим вони є. Термін у загальному значенні являє собою елемент певної термінологічної системи [7, с. 11]. Це – слово чи словосполученням, яке застосовують щодо того чи іншого предмета, часто ним позначають щось офіційне чи технічне [4]. Термінознавство є наукою, що їх вивчає [1].

Ми розглянули три класифікації термінів. Дві з них, розроблені В.І. Карабаном [3], пропонують розрізняти терміни за їхньою структурою. У першій класифікації В.І, Карабана терміни поділяються на прості (наприклад, *shame – ганьба*), складні (*outlook – світогляд*), суфіксальні (*aggressor – агресор*), префіксальні (*immoral – аморальний*), суфіксально-префіксальні (*co-instructor – співінструктор*), та терміни-словосполучення (*moral imperative – моральні зобов'язання*). У другій класифікації В.І. Карабана вони поділяються на однокомпонентні (*morality – мораль*) та багатокомпонентні (*interpersonal violence – міжособистісне насильство*). Третьою є класифікація термінів за походженням Л.П. Білозерської [1, с. 34-38], згідно з якою, терміни можуть бути питомі (*harassment – утиски*) чи запозичені (*cynicism – цинізм*).

Існують такі труднощі передачі термінів, як відсутність відповідників, неоднозначність, а також національна варіативність. При перекладі текстів у галузі психології з англійської мови українською перекладачеві слід приділяти увагу спеціальній лексиці, загалом та функційно-семантичним особливостям термінів аналізованої тема-

тики, зокрема. Зазвичай труднощі виникають із передачею авторських термінів-оказіоналізмів, у тому числі тих, що вжито з іронічною метою, а також іноді складно перекласти метафоричні терміни [3]. Таким чином, можна казати про стилістичну функцію термінів і проблеми саме з її збереженням.

Для аналізу ми обрали 200 термінів з науково-популярного тексту «The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil» Філіпа Зімбардо [17], а також їх відповідники в українському перекладі Любомира Шерстюка – «ЕФЕКТ ЛЮЦИФЕРА. Чому хороші люди чинять зло» [11]. Серед них є багато термінів, що описують емоції (*boredom – нудьга*, *aggression – агресія*), а також характеризують людей (*rebel – бунтар, naive – наївний*).

Через відмінність мов є очевидним, що цільовий твір не може повністю відтворювати твір джерельний, бути його точною копією. Тому для якісного перекладу зазвичай застосовують різні способи перекладу та перекладацькі трансформації.

Проаналізувавши відповідники обраних термінів, ми встановили, що найчастіше використовувався такий спосіб перекладу, як пошук словникових відповідників (у 30 % випадків). Наприклад, таким способом було передано термін *anger – гнів*. Чималу питому вагу має калькування – 27 % (*public disorder – громадський безлад*) та комплексні трансформації – 12 % (*empirical evidence - емпіричний доказ*). Варіантні відповідники складають 7,5 % (assertive – напористий), вилучення – 6 % (*true inner feelings – справжні емоції*), додавання – 3 % (*brutal – надміру жорстокий*), заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови – 4 % (*internally focuse – замкнутися в собі*), контекстуальна заміна – 4 % (*riotous actions – бунтівна поведінка*), а перестановка – 2,5 % (*complimance strategies – стратегія підкоряння*). Лише у 2 % випадків фахівець використав описовий переклад (*counterproductive – той, що не дає результатів*) та транскодування (*masculinity – маскулінність*), що є найменшим показником.

Проведене наукове дослідження показало, що перекладач використав чимало комплексних трансформацій, тож було прийнято рішення провести додатковий аналіз саме комплексних трансформацій, щоб дізнатися, яка з них використовувалася частіше. Ми встановили, що найпоширенішою є поєднання контекстуальної заміни та калькування: на її долю припадає 59 % випадків (наприклад, *excessive fear – забобонний страх*), а найрідше, у 4 % випадків, перекладач використав такі трансформації: поєднання контекстуальної заміни та перестановки (*effects of the time distortion – викривлення сприйняття часу*), контекстуальної заміни та додавання (*resurgence – сплеск духу*), а також заміну слова однієї частини мови на слово

іншої частини мови у поєднанні із додаванням (*discipline – дисциплінарні заходи*). Наведемо приклади інших комплексних трансформацій, розмістивши їх за збільшенням частотності. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови + перестановка (*confirmation in writing – письмове підтвердження*) зустрічається у 8 % випадків, контекстуальна заміна + заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови (*inhale confidence moment by moment – ставати дедалі впевненішим*) – теж у 8 %. На поєднання транскодування та калькування (*retrospective diarie –ретроспективні щоденники*) припадає 13 %.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні **висновки**. Згідно з результатами аналізу, при здійсненні передачі термінів переважають такі способи, як словникові відповідники та калькування, а серед комплексних трансформацій найчастіше використовувалося поєднання контекстуальної заміни та калькування.

Перспектива подальшого дослідження, на наш погляд, може полягати в аналізі шляхів передачі термінів у перекладі текстів конкретних піджанрів науково-популярної психологічної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с. 2. Кальниченко О. А. Теорія перекладу. Харків : Видавництво НУА, 2020. 126 с. 3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 276 с. 4. Кембридзський онлайн словник. URL : https://dictionary.cambridge.org/ru/ (дата звернення: 02.09.2022). 5. Козубська І. Г. Мовленнєві жанри наукового стилю в англійській мові. URL: http://interconf.fl.kpi.ua/node/1265 (дата звернення: 15.09.2022). 6. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1982. 165 с. 7. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль : Навчальна Книга – Богдан, 2000. 250 с. 8. Рибалка В. В. Психологія та педагогіка праці особистості: від обдарованості дитини до майстерності дорослого: посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 220 с. 9. Романюха М. В. Жанрово-стилістичні виклики у відтворенні англомовного наукового тексту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. №49. С. 174–177. 10. Четверікова О. Р. Комунікативні та лінгвокультурологічні передумови дослідження науково-популярного тексту. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2016. №35. С. 179. 11. Шерстюк Л. Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло. Київ : Yakaboo Publishing, 2017. 372 с. 12. Catford J.

C. A linguistic theory of translation: An essay in applied linguistics. Oxford : Oxford University Press, 1965. 110 p. 13. Gotti M. La riscrittura del testo da specialistico a divulgativo. URL: http://riviste.unimi.it/index.php/AMonline/article/view/2468/2693 (дата звернення: 17.09.2022). 14. Lefevere A. Translation/history/culture. London : Routledge, 2002. 199 p. 15. Newmark P. A textbook of translation. URL: https://www.academia.edu/download/45828515/ A_Textbook_of_Translation_by_Peter_Newmark.pdf (дата звернення: 23.09.2022). 16. Writing in Psychology: Overview. URL: https://owl.purdue.edu/owl/subject_specific_writing/ writing_in_the_social_sciences/writing_in_psychology_experimental_report_writing/index.html (дата звернення: 18.09.2022). 17. Zimbardo P. The Lucifer Effect. Understanding How Good People Turn Evil. New York : Random House, 2007. 561 p.

УДК 81’373.46:[811.111]

СПІВВІДНОШЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ТЕКСТАХ , ЩО СТОСУЮТЬСЯ СФЕРИ ПРОЄКТНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Мосьпан О.П., Черноватий Л.М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

За даними дослідження 281 англомовного термінологічного словосполучення у сфері проєктно-орієнтованої підготовки майбутніх перекладачів, згадані терміни за своєю структурою розподілилися так: двослівні терміни – 64 %, трислівні – 26 %, інші категорії – 14 %. Серед двослівних термінів найпоширенішими є словосполучення моделі «прикметник – іменник» (52 %) та «іменник – іменник» (30 %), а серед трислівних – моделі «прикметник –іменник – іменник» (23 %), «іменник – іменник – іменник» (22 %) та «прикметник – прикметник – іменник» (15 %).

Ключові слова: *англійська мова, двослівний термін, термін у сфері проєктно-орієнтованої підготовки перекладачів, модель термінологічного словосполучення, структура терміну, трислівний термін.*

Mospan O.P., Chernovaty L. M. Structural correlation of English language terminology related to the project-oriented training of future

translators. *According to the study of 281 English-language terminology phrases in the field of project-based training of future translators, the items are distributed in terms of their structure as follows: two-word terms - 64 %, three-word terms - 26 %, other categories - 14 %. Among the two-word terms, the most common are the adjective-noun (52 %) and noun-noun (30 %) models, and among the three-word terms, the adjective-noun-noun (23 %), noun-noun-noun (22 %), and adjective-adjective-noun (15 %) models.*

Key words: *English language, terminological phrase model, term related to project-oriented training of future translators, term structure, three-word term, two-word term.*

Частка галузевого перекладу в структурі глобального перекладу постійно зростає і так само зростає потреба в підготовці відповідно підготовлених перекладачів. Особливу роль у будь-якому спеціалізованому перекладі відіграє відповідна термінологія, яка власне і є носієм головної інформації у подібних текстах. Звідси логічно випливає висновок про важливість оволодіння майбутніми перекладачами термінологією у найголовніших сферах людської діяльності [1-4]. Досягнення цієї мети вимагає проведення спеціальних досліджень, зокрема, щодо порівняльних особливостей згаданої термінології в різних галузях. Згадана потреба і визначає актуальність нашого дослідження.

Об'єктом нашої розвідки є переклад українською мовою англомовної наукової термінології, а **предметом** – аналіз співвідношення різноструктурної термінології в англомовних текстах, що стосуються сфери проєктно-орієнтованої підготовки майбутніх перекладачів.

Метою розвідки є встановлення співвідношення різноструктурних англомовних термінологічних словосполучень у сфери проєктно-орієнтованої підготовки майбутніх перекладачів. Реалізація згаданої мети вимагала розв'язання кількох завдань: відбору різноструктурних термінологічних словосполучення; аналізу їхнього структурного співвідношення та формулювання висновків дослідження.

Матеріалом дослідження, відповідно до поставленої мети, методом суцільної вибірки було відібрано 281 термін-словосполучення з оригінальної статті [5], присвяченої сучасній методиці навчання перекладачів, а саме проєктно-орієнтованому методу Дона Кіралі. Відібраний матеріал було згруповано в залежності від кількості складових елементів у термінах-словосполученнях та від частиномовної належності цих компонентів. Далі до отриманих даних було застосовано метод кількісного аналізу. Результати викладено далі.

Як показало дослідження відібраного матеріалу, у ньому переважають двокомпонентні структури, які складають 63 % від загального масиву вибірки. Трикомпонентних номінацій значно менше – 26 %, а частка чотирикомпонентних дорівнює 7 %. Відсоток термінів-словосполучень, що мають п'ять, шість і сім елементів загалом не перевищує 5 %. Процентне співвідношення термінів різних структур показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Процентне співвідношення термінів різних структур у вибірці

Структура	Кількість	%
Двокомпонентні терміни	178	64 %
Трикомпонентні терміни	74	25 %
Чотирикомпонентні терміни	18	7 %
П'ятикомпонентні терміни	5	2 %
Шестикомпонентні терміни	4	1,5 %
Семикомпонентні терміни	2	0.5 %
Загалом	281	100 %

Як випливає з таблиці 1, переважну частину термінів-словосполучень, а саме 178 одиниць із 281, або 64 % від загальної кількості, складають двокомпонентні номінації.

На другому місці – одиниці, до структур яких входять три складові компоненти. Зафіксовано 74 такі словосполучення, або 25 % від усього досліджуваного масиву. Третє місце складають терміни з чотирма структурними елементами – 18 одиниць, або 7 % від загальної кількості. Решта багатокомпонентних термінів мають чотири, п'ять, шість і – максимально – сім складових компонентів. Загалом зафіксовано 11 таких одиниць: 5 – п'ятислівних номінацій, 4 – шестислівні та 2 – семислівні.

Двокомпонентні терміни-словосполучення. Як було зазначено вище, двокомпонентні терміни-словосполучення – це найбільша група термінів, відібраних для аналізу. Їх значно більше половини від загальної кількості – 64 %, або 178 одиниць. Використання критерію частиномовної належності їхніх елементів дало змогу зафіксувати 4 структурних моделі.

Найчастотнішою виявилася модель *Adjective + Noun*, за якою побудовано більше половини одиниць із цієї групи – 94 терміни, що складає 52 %. Це такі словосполучення, як *arbitrary authority – абсолютний авторитет; basic knowledge – базові знання; basic unit – головна складова; collaborative approach – колаборативний підхід; conceptual*

roots – концептуальні корені; cultural studies – культурологія; educational institution – навчальний заклад; enactive process – активна взаємодія з середовищем; fractal perspective – фрактальна перспектива; pedagogical praxis – практична реалізація пропонованої концепції та багато інших.

Другою за частотністю є модель *Noun+Noun*, яку репрезентують 53 одиниці, або 30 % двослівних словосполучень, прикладами яких є: *classroom interaction – взаємодія на заняттях; complexivist worldview – комплексивістський світогляд;curriculum design – розробка навчального плану; information seeker – шукач інформації; knowledge research – пошук предметних знань; language mediator – міжмовний посередник; learner autonomy – автономія студента; modernist teacher – педагог-модернізатор; translation competence – перекладацька компетентність; translation praxis – практика перекладу etc.*

На третьому місці – модель *V-ing +Noun*. За нею побудовано 21 одиниця. Для ілюстрації наведемо такі номінації, як *empowering perspective – теорія розширення можливостей*; *facilitating role – сприяюча функція*; *translating community – перекладацька спільнота*; *guiding role – керуюча функції*; *learning assessment – оцінювання результатів учіння*; *scaffolding role – підтримуюча функція*; *subtitling class – заняття із субтитрування*; *subtitling course – курс субтитрування*; *supporting discipline – допоміжна дисципліна*; *working environments – робочі обставини.*

Четверте місце в групі двокомпонентних термінів-словосполучень – за моделлю *Participle II + Noun*, яка стала основою для 10 одиниць, що дорівнює 5,6 % від усіх номінацій цієї групи: *advanced skills – уміння вищого рівня*; *assigned task – призначене завдання*; *assisted bootstrapping – налагодження зворотного зв'язку для саморегулювання*; *contrived approach – штучний підхід*; *embodied action – втілена дія(льність)*; *embodied cognition – втілене пізнання*; *situated cognition – ситуативне пізнання*;*specialized competence – компетентність перекладу спеціалізованих текстів*; *undertaken project – обраний проект*; *проект, що є у розробці*; *re-empowered student – студент, що поступово набуває впевненості.*

Трикомпонентні терміни-словосполучення. Трикомпонентні терміни-словосполучення в дискурсі, присвяченому методиці підготовки викладачів є другою за кількістю після двослівних: до неї входять 74 номінації, утворені за 15 моделями, із яких лише 4 є частотними або відносно частотними.

Перше місце в цій підгрупі посідає модель *Adjective + Noun 1 + Noun 2.* За нею побудовано 17 номінацій, тобто майже чверть, точніше 23 % усіх одиниць групи. Це такі словосполучення, як *collaborative translation project – колаборативний перекла-*

дацький проект; conceptual root system – концептуальна коренева система; conventional translation class – традиційне заняття з перекладу; foreign language classroom – навчання іноземної мови в класі; pedagogical development tree – дерево педагогічного розвитку; procedural translator competence – процедурна фахова компетентність перекладача; authentic project work – автентична проєктна робота; real-world client – реальний замовник; social-constructivist view – соціально-конструктивістська теорія; underlying root system – базова коренева система та інші.

Майже таку ж частотність демонструє друга за кількістю утворених за нею одиниць модель *Noun 1 + Noun 2 + Noun 3*, репрезентована 16 словосполученнями, такими, як *project management process – процес керування проектом; source language clause – просте речення мовою оригіналу; source language phrase – фраза мовою оригіналу; source language sentence – складне речення мовою оригіналу; translator education institution– навчальний заклад для підготовки перекладачів; translator education methodology– методологія підготовки перекладачів; transmissionist "conduit" model – модель навчання, орієнтована на викладача-«провідника»; pedagogy-cultivation system – система розвитку методики навчання; project team-member – член проєктної групи; project-work domain – галузь, до якої належить проектна робота etc.*

Третє місце серед базових структур трислівних словосполучень належить моделі *Adjective 1 + Adjective 2 + Noun*, за якою утворено 11 номінацій, наприклад, *autonomous collaborative learning – автономне колаборативне учіння; enactive cognitive science – теорія активного пізнання; enactive instructional design – енактивний метод навчання ; transformational educational theory – трансформаційна теорія навчання;Euclidean flowchart-like sequence – послідовність, подібна до Евклідової блок-схеми;potential multi-disciplinary links – потенційні мультидисциплінарні зв'язки; synergistic inter-subjective process – синергічний міжсуб'єктний процес; holistic-experiential approach – холістично-емпіричний підхід;holistic-experiential learning – холістично-емпіричне учіння; underlying pedagogical epistemology – базова педагогічна епістемологія.*

Четверту, досить частотну модель *Noun 1 + Participle II +Noun 2* репрезентують такі 8 терміносполучень, як *learner-centered instruction – навчання, орієнтоване на учня; project-based approach – проєктно-орієнтований підхід; theory-based practice – теоретично-орієнтована практика; university assigned instructor – призначений університетом інструктор; project-based learning – проєктно-орієнтоване учіння; teacher-centered teaching – орієнтований на викладача підхід; learning-centered approach – підхід, орієнтований на учіння; teaching-oriented approach – підхід, орієнтований на викладача*

Ще 11 моделей мають низьку частотність: за ними утворено від чотирьох до однієї номінації в кожній. Так, по чотири терміни-словосполучення з відібраного масиву побудовані за двома моделями.

Модель *Noun 1+Adjective+Noun 2* ілюструють чотири номінації, а саме: *enactivist cognitive science – теорія активного пізнання; group's overall structure – загальна структура робочої групи; life-long learner – людина, яка навчається протягом усього життя; translator-specific factor – фактори, притаманні процесу перекладу.* Це — 5 %.

Таку саму частотність демонструє і структура з прийменником *Noun + of + Noun*. За нею побудовані також чотири багатокомпонентних терміни: *community of practice – професійна спільнота; community of translation – професійна перекладацька спільнота; complexities of translation – складнощі перекладу; perspective of sources – мережа джерел.*

По три номінації, які складають 4 % від загальної кількості термінів групи, утворено від двох моделей. Одна з них – *Noun 1+ Gerund +Noun 2*: *interpreter training program – програма підготовки фахівців з усного перекладу;translator training program – програма підготовки фахівців із письмового перекладу; team-learning processes – процес командного учіння.*

Друга структура – це *Adverb + Participle II + Noun*: *gradually re-empowered learner – студент, що поступово набуває впевненості; well-founded system – обґрунтована система; well-ordered machine – добре впорядкована машина.*

Два терміни-словосполучення відповідають моделі *Ordinal Number +Noun 1+ Noun 2*: *first-hand experience – власний досвід; second-order derivative – похідна другого порядку.* У відсотках це – 2,7 %.

Решту двокомпонентних терміносполучень побудовано за моделями, які більше не повторяються в аналізованому дискурсі: для кожної з них зафіксовано лише одну номінацію. Це такі шість моделей:

– *Adverb + Noun 1+ Noun 2*: *eminently enactivist learning– учіння з інтенсивною взаємодією із середовищем;*

– *Participle II + Noun 1 + Noun 2*: *enacted translator competence – практично спрямована фахова компетентність перекладача;*

Participle I + Adjective + Noun: *emerging professional skill – емерджентне професійне* вміння (професійне вміння процесі його формування);

– *Adverb + Adjective + Noun*: *naturally recursive nature – природно-рекурсивний характер;*

– *Verb + Adverb + Noun*: *think-aloud study – методика «Міркуй вголос»;*

– *Noun + prep + Gerund*: *act of becoming – акт саморозвитку.*

Чотирикомпонентні терміни-словосполучення, яких було зафіксовано 18 одиниць із 281, складають лише 7 % від загальної кількості матеріалу дослідження. Вони утворені за 14 моделями. Лише чотири з цих моделей репрезентовані двома номінаціями; решті моделей відповідає лише одне словосполучення. Тобто виділити за термінотворчою активністю першу, другу, третю тощо групу неможливо, так само як і немає необхідності – через незначну кількість зафіксованих випадків.

Серед номінацій, що входять до цієї групи, представлено словосполучення з прийменниками (5 моделей з «of», по одному – з «in» та «to») та одне – із сполучником «and».

В абсолютній більшості ці словосполучення було утворено від двослівних термінів: *project-based translation pedagogy ← translation pedagogy; computer-based learning assessment ← learning assessment; teacher-designed learning activities ← learning activities; zone of proximal development ← proximal development; introduction to translation studies ← translation studies.* Але є й винятки. Від трислівної конструкції походять *computer-like problem-solving device ← problem-solving device, holistic piece of work ← piece of work , real piece of work ← piece of work*. А терміносполучення *one-to-one equivalence* походить від одного слова – *equivalence.*

П'яти-, шести- та семикомпонентні словосполучення траплялися рідко, а тому можуть бути випадковими.

Отже, відповідно до проведеної розвідки, варто запропонувати попередній **висновок** про те, що найчастотнішими в текстах з проблематики проєктної методики навчання майбутніх перекладачів є двослівні термінологічні словосполучення, процент яких складає 64 %. Трислівні словосполучення йдуть другими, складаючи 26,6 %. Частка термінологічних словосполучень, що мають чотири і більше компонентів, сумарно не перевищує 5 %, тобто така кількість не дозволяє сформулювати надійні висновки.

Серед двослівних термінологічних словосполучень переважає модель «прикметник – іменник» (52 %), «іменник – іменник» (30 %) та моделі з *ing*-овими формами (12 %), а серед трислівних – моделі «прикметник – іменник – іменник» (23 %), та «іменник – іменник – іменник» (22 %), «прикметник – прикметник – іменник» (15 %) та «іменник – дієприкметник минулого часу – іменник» (11 %). Словосполучення з більшою кількістю складових зустрічаються рідко і характеризуються широким діапазоном моделей, що не дозволяє сформулювати будь-які припущення.

Перспектива подальшого аналізу полягає у розширенні обсягу матеріалу дослідження та порівняння його з термінами інших сфер людської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с. 2. Бондар Л. А. Механізми перекладу англійських термінів-новоутворень українською мовою. Структура і семантика мовних одиниць. 2011. № 6 (13). С. 81–87. 3. Борисевич І. П., Ратомська Л. В. Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. 2012. № 2 (4). С. 224–228. 4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. 5. Kiraly D. Growing a Project-Based Translation Pedagogy: A Fractal Perspective. Meta. 2012. Vol. 57. N 1. P. 82–95. https://doi.org/10.7202/1012742ar

УДК 811.161.2’25:004.946:794

МОВНА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ВІДЕОІГОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Оверко Д. Ю., Лук’янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено особливостям мовної локалізації відеоігор «The Elder Scrolls V: Skyrim» (укр. «Стародавні сувої V: Скайрим») та «Half-life 2» («Період напіврозпаду 2»). Особливу увагу приділено прийомам та стратегіям перекладу власних назв та інтерфейсу, особливостям аудіовізуального перекладу, культурно-специфічним вимогам до локалізації.

Ключові слова: *відеогра, компенсація, локалізація, нейтралізація, стратегія.*

Overko D.Y., Lukianova T.H. Video games language localization. *The article analyzes the language localization of the video games «The Elder Scrolls V: Skyrim» and «Half-life 2». The article specifically looks into techniques and strategies of proper names and interface translation, specific features of AVT translation, as well as culture-specific localization requirements.*

Key words*: compensation, localization, neutralization, strategy, video game.*

Локалізація відеоігор має за мету відтворення ігрового всесвіту мовою перекладу завдяки адаптації тексту для цільової аудиторії

з урахуванням культури, чим займаються спеціалізовані агенції. Це явище є відносно новим та недостатньо вивченим вітчизняними дослідниками, що спричиняє **актуальність** даного дослідження.

Об'єктом нашого дослідження став внутрішньоігровий текст відеогри «The Elder Scrolls V: Skyrim» (укр. «Стародавні сувої V: Скайрим») та «Half-life 2» («Період напіврозпаду 2»); предметом дослідження є стратегії локалізацій, що використовуються для локалізації відеоігри українською мовою.

Метою роботи є дослідження стратегій мовної локалізації відеоігор.

Для досягнення поставлених завдань ми використовували наступні **методи**: 1) порівняльний аналіз вихідного тексту та текстів перекладу; 2) лексико-семантичний аналіз; 3) контекстуальний аналіз; 4) стилістичний аналіз; 5) метод лінгвостилістичної інтерпретації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні створення відеоігор є однією із найбільших світових індустрій розваг, яка за темпами розвитку випереджає кіноіндустрію за останні роки [1].

Структура сучасної ігрової промисловості має такі рівні: платформа, ігровий движок, розробка відеоігри, видання і оперування, популяризація і споживання.

Використання ігрових движків дозволяє суттєво спростити розробку нових ігор, зробити дешевшим їх виробництво та скоротити час до запуску. До найбільш розвинених двигунів належать: Unity 3D, Unreal Development Kit, CryENGINE 3 Free SDK [2].

Аудіовізуальний переклад стосується вербальної складової відео. Він синхронізує вербальні і невербальні компоненти. Займаючись перекладом аудіовізуального продукту, перекладачі та локалізатори мають справу з діалогами / коментарями, звуковими ефектами, зображенням і атмосферою відео. Г. Готліб описує основні канали інформації, які варто враховувати при перекладі:

— вербальний аудіоканал (діалоги, закадрові голоси, пісні);
— невербальний аудіоканал (музика, звукові ефекти, закадрові звуки);
— вербально-візуальний канал (субтитри, знаки, примітки, написи, що з'являються на екрані);
— невербальний візуальний канал (картинка на екрані) [2].

Культуралізація – це поняття ширше за локалізацію, яке робить більш фундаментальний аналіз припущень і виборів гри, а потім оцінює життєздатність цих творчих виборів як на глобальному мультикультурному ринку, так і в конкретних місцях. У той час як локалізація допомагає гравцям просто зрозуміти вміст гри за допомогою перекладу, культуралізація дозволяє їм взаємодіяти з вмістом гри на

потенційно вищому рівні. Або навпаки, культуралізація гарантує, що гравці не будуть відволікатися від змісту, який вважається невідповідним або навіть образливим у ігровому середовищі, а порушення культурних вимог може принести шкоду репутації розробників та заборону гри [3].

Культуралізація відбувається на різних етапах розробки відеоігор і є координацією різних завдань та пріоритетів, які виконуються протягом усього процесу розробки [4, 5].

Регулярні вирази та теги. Однією з важливих відмінностей відеоігор від інших аудіовізуальних творів є їх технічна сторона. Гра має такі складові, як код, скрипт, візуальні та аудіо компоненти. Тому, для того, щоб полегшити роботу перекладача, використовуються певні регулярні вирази, або Regex.

Ця програма ідентифікує, які складові не потрібно перекладати, та блокує їх таким чином, щоб тільки текст підлягав редагуванню, а неперекладний текст відображається у вигляді тега.

Такий підхід зменшує можливі помилки до мінімуму.

Окрім програмування, переклад є одним із способів, за допомогою якого люди в усьому світі можуть зробити свій внесок і взяти участь у проектах з відкритим вихідним кодом [6].

CAT-інструменти є важливими продуктами індустрії лінгвістичних послуг. Вони допомагають перекладачам виконувати завдання перекладу, двомовного та одномовного рецензування швидко та з максимальною послідовністю за допомогою повторного використання перекладеного контенту (пам'ять перекладів). Основними функціями CAT-інструментів є пам'ять перекладів, у якій зберігаються всі раніше виконані переклади та база термінів, яка допомагає підібрати найкращі відповідники для певного напряму перекладу та стилю.

Переклад власних назв. В цілях нашого дослідження ми порівняли дві гри, локалізовані українською – Half-Life 2 та The Elder Scrolls V: Skyrim. Із власних назв ми проаналізувати 150 внутрішньоігрових топонімів, 79 назв видів істот та 183 імен персонажів.

Ми помітили, що більшість внутрішньоігрових топонімів утворена методом словоскладання. Наприклад, локація *Darkwater Pass*, була перекладена як Чорний прохід, таким чином поєднавши прийоми словоскладання та вилучення.

А ім'я гризуна *Skeever*, що походить від англ. *skeevy (мерзенний)* перекладено українською мовою Злокрис. Цей переклад є прикладом використання словоскладання у випадку, коли цей метод не був використаний в оригіналі, і ілюструє стратегію доместикації або одомашнення, яка дозволяє гравцям зрозуміти, з ким вони мають справу.

Українські локалізатори використали стратегію форенізації або відчуження для перекладу назви слуги вампірів (*Vampire's Thrall*), використовуючи калькування (трел вампірів). Трелл – давньоскандинавський термін, існуючий в мові як запозичення і є досить рідко вживаним. Ми вважаємо, що вибір стратегії форенізації було використано для занурення гравця в північний світ Скайріму.

Отже, ми прийшли до висновку, що у локалізації власних назв стратегії форенізації та доместикації використовуються однаково часто і для них українські локалізатори найчастіше використовують поєднання калькування та транскрипції, а також у певних випадках вилучення.

Переклад інтерфейса користувача. Метою локалізації програмного забезпечення є мовна нейтральність та зрозумілість інтерфейсу користувача. Локалізатор також повинен дотримуватися принципу компактності, адже довжина тексту оригіналу та перекладу не повинна помітно відрізнятися.

З однаковим успіхом обидва локалізатори використовувалися стратегії калькування, вилучення, структурні зміни фрази та зміну структури речення.

Це отриманню лаконічного, дещо нейтрального тексту, який відповідає усім нормам та правилам.

Отже, ми розглянули 189 реплік і 36 назв ігрових квестів у відеогрі The Elder Scrolls V: Skyrim на предмет використання стратегії нейтралізації і навели найчастіші випадки, у яких використання цієї стратегії є необхідним.

Першою необхідністю використання такої стратегії є лаконічність, яка передає тільки дійсно необхідну інформацію:

— *You are hereby* ***dishonorably dismissed*** *and removed from the rolls of the Imperial Legion.*

— *Ми з* ганьбою виганяємо тебе з лав Імперського легіону.

Однак найчастіше нейтралізацію використовують для цензури.

Так, наприклад, словосполучення *traitorous bitch* було передано українськими локалізаторами як віроломна погань.

Загалом ми виділили такі основні випадки використання стратегії нейтралізації перекладачами: скорочення часу звучання фрази; для вилучення інформації, незрозумілої гравцеві; для дотримання цензури; для скорочення реплік.

Висновки. Проаналізувавши стратегії, використані під час локалізації ми визначили, що найчастіше вживаними і дієвими стратегіями виявились: стратегія нейтралізації, форенізації і доместикації, прийом компенсації.

За допомогою стратегій доместикації та форенізації, які спрямовані на переклад внутрішньоігрового тексту з урахуванням специ-

фіки культур, були перекладені топоніми, антропоніми, зооніми та назви істот. Отже, у локалізації 74 % даних мовних одиниць було перекладено за допомогою стратегії доместикації, а решта 26 % за допомогою форенізації.

Стратегія компенсації полягає у відтворенні складноперекладних смислових елементів іншими мовними засобами для повнішого відтворення. За допомогою компенсації було перекладено гру слів, «пасхалки» та жарти, а також були передані характерні стилі мови та було забезпечено імерсивность внутрішньоігрового тексту. За допомогою цієї стратегії було перекладено 56 % від загальної кількості проаналізованих реплік у локалізації.

Стратегія нейтралізації дозволяє скоротити час звучання фрази, усунути незрозумілі іншомовному реципієнту посилання та здійснити цензуру. За допомогою цієї стратегії було перекладено 39 % від загальної кількості реплік.

Перспектива подальших наукових досліджень. Оскільки сектор розваг є одним із найбільших у сфері IT, локалізація відеоігор є і буде актуальною для досліджень, адже це відносно нове явище, інформація про яке міститься переважно англійською.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матузкова О. П., Ємець М. А. Ігрова локалізація: лексичні й контекстуальнограматичні труднощі та стратегії їх подолання. Записки з романо-германської філології, (2 (47)), Одеса: ОНУ. 2021. С. 81–91. 2. Процишин Т. Локалізація відеоігор в контексті аудіовізуального перекладу. Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Вип. 35. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 33–34. 3. Arango-Lypez, J., Gutiürrez Vela, F. L., Collazos, C. A., Gallardo, J., & Moreira, F. GeoPGD: methodology for the design and development of geolocated pervasive games. Universal Access in the Information Society, 20(3), 2021. P. 465-477. 4. Basu, A. The retreat of the data localization brigade: India, Indonesia and Vietnam. The Diplomat. URL: https://thediplomat.com/2020/01/the-retreat-of-the-data-localization-brigade-india-indonesia-and-vietnam/ (дата звернення: 20.11.22.). 5. Berger, R. Keeping Localization in Mind: When Game Narrative Travels Abroad. In Professional Techniques for Video Game Writing. London: CRC Press. 2020. P. 153–164. 6. Esqueda, M. D. Training Translators for Video Game Localization: In Search of a Pedagogical Approach. Revista Brasileira de Linguistica Aplicada, 20, 2020. P. 703–731.

УДК 81'255'373.46:[811.161.2+811.111]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ НАВЧАННЯ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Перегудов О. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

З'ясовано, що спосіб перекладу англомовних термінологічних словосполучень у сфері навчання юридичного перекладу українською мовою певною мірою залежить від їхньої структури. Переклад двослівних словосполучень переважно здійснюється за допомогою калькування англомовного терміна, тоді як трислівні словосполучення передаються переважно за допомогою переставляння слів.

Ключові слова: *англійська мова, калькування, навчання юридичного перекладу, переставляння слів, спосіб перекладу, термін-словосполучення, українська мова.*

Perehudov O.V., Chernovaty L. M. Specifics of rendering English terms related to teaching legal translation into Ukrainian. *It has been found that the technique of translating into Ukrainian of English-language terminology in the field of teaching legal translation may depend on their structure. Translation of two-word phrases is mainly carried out by means of calquing the English term, while three-word phrases are rendered mainly by means of word transposition.*

Keywords: *calquing, English language, teaching legal translation, terminological phrase, translation technique, Ukrainian language, word transposition.*

Переклад спеціалізованих англомовних текстів є важливою сферою сьогодення. Суттєвою умовою успішного здійснення цієї діяльності є володіння двомовною термінологією у відповідній сфері. Відповідно, вивчення специфіки передачі згаданих лексичних одиниць є актуальним, беручи до уваги недостатній обсяг досліджень у цій галузі, зокрема, у сфері навчання юридичного перекладу, особливо стосовно такого навчання у парі «англійська – українська мови».

Отже, **об'єктом** нашої розвідки є переклад англомовної спеціалізованої термінології українською мовою, а **предметом** – дослідження зв'язку між методом перекладу англомовних термінологічних словосполучень у галузі навчання юридичного перекладу.

Метою дослідження було визначення співвідношення прийомів, що застосовуються для перекладу згаданих термінологічних словосполучень, а також вивчення можливого зв'язку між структурою англомовних термінологічних словосполучень та вибором згаданих прийомів. Реалізація такої мети вимагала розв'язання ряду завдань: відбір англомовних термінологічних словосполучень з метою їх аналізу; перевірка наявності чи відсутності зв'язку між прийомом перекладу та структурою згаданих словосполучень; формулювання висновків.

Матеріалом розвідки були 116 термінологічних словосполучень, відібраних з оригінального англомовного тексту [3] та 116 їхніх відповідників в українській мові, вибраних із тексту перекладу згаданого твору. Переклад здійснено авторами пропонованої вашій увазі статті

Методами розвідки послужили структурний аналіз вибірки та компаративний перекладознавчий аналіз двомовних термінологічних словосполучень. Згаданий аналіз використовував узагальнені дані сучасних класифікацій прийомів перекладу [1; 2; 4; 5].

Далі наводяться висновки, зроблені за результатами аналізу англомовних термінологічних словосполучень для визначення переліку та співвідношення прийомів їх перекладу. За структурою, наша вибірка у 116 одиниць (термінологічних словосполучень) розподілилась наступним чином: двослівні – 65 %, трислівні – 25 %, чотирислівні – 6 %, п'ятислівні та шестислівні – по 2 %. Отже, головними у вибірці є двослівні і трислівні терміни, сукупна частка яких становить 90 %, в той час, як сукупна частка інших термінів відносно невелика і складає всього 10 %. Це дозволяє припустити, що саме двослівні і трислівні терміни є найбільш характерними для даного тексту, тоді як складніші за структурою терміни є менш притаманними йому, а отже можуть бути випадковими.

Що стосується співвідношення способів перекладу, то найпоширенішим виявилося калькування – 47 %. Другим за частотністю стала пермутація (переставляння слів) – цим способом було перекладено 23 % термінів. Третю й четверту позицію поділили вилучення слів та одночасне їх переставляння і додавання – ці прийоми застосовувалися до 14 % термінологічних словосполучень. кожен. Наступні способи перекладу – чисте додавання слів і додавання слів з одночасним їх вилученням слів майже не застосовувалися – на ці два способи припадає лише по 1 % термінів.

Однак слід зауважити, що співвідношення способів перекладу може варіюватися стосовно різних моделей термінологічних словосполучень. Так, 84 % калькування припадають на двослівні терміни,

і лише 16 % – на трислівні, в той час як жоден термін, що складається з чотирьох слів і більше слів, не перекладався шляхом калькування. Це можна побачити і на прикладі способу переставляння слів, хоча тут частка за відсотками трохи менша – 54 % термінів, які було перекладено за допомогою переставляння слів, відносяться до двослівних, 31 % – до трислівних і 15 % – до чотирислівних. Відносно термінів, що складаються з п'яти і шести слів, переставляння слів не застосовувалося. Що стосується їх вилучення, то тут статистика дещо інша. Майже 55 % випадків застосування вилучення слів, відноситься до трислівних термінів, 15 % – до двослівних, і ще по 10 % – до чотирислівних, п'ятислівних і шестислівних. Шляхом додавання і переставляння слів перекладалися перш за все двослівні терміни – 86 % випадків, тоді як на трислівні і чотирислівні припадає по 7 %. Додавання слів без паралельного застосування інших способів трапляється рідко. Таким чином було перекладено тільки одне шестислівне словосполучення. Одночасне додавання, переставляння і вилучення слів також застосовувалося лише до одного двослівного словосполучення.

Далі розглянемо кожен спосіб перекладу у межах категорій термінологічних словосполучень за кількістю слів.

Двослівні терміни. Словосполучення моделі "прикметник – іменник", за якою було створено 30 термінів, у 90 % випадків перекладалися шляхом калькування, наприклад, *authentic text – автентичний текст, boilerplate clause – шаблонне положення, conceptual network – концептуальна мережа, extralinguistic factor – екстралінгвістичний фактор, professional environment – професійне середовищ*). Лише окремі словосполучення цієї моделі перекладалися іншими способами. Так, 6 % термінів було перекладено шляхом переставляння слів (наприклад, *native speaker – носій мови, prototypical text – текст-прототип*), 2 % – способом вилучення слів (*translation studies – перекладознавство*) і 2 % – шляхом комбінації вилучення слів і додавання слів (*non-native speaker – людина, що не є носієм мови*).

Словосполучення моделі «іменник – іменник» перекладалися переважно двома способами. Способом калькування перекладено 39 % термінів *(*наприклад*, consumer contract – споживацький контракт, employment law – трудове право, multicompetence assignment – мультикомпетентне завдання, source text – вихідний текст, tort law – деліктне право*) і майже стільки ж (35 %) припадає на переставляння слів в (наприклад, *deverbalization algorithm – алгоритм девербалізації, freelance practice – практика фрілансу, insurance contract – договір страхування, property law – право власності, tenancy agreement – договір оренди)*. У 20 % випадків при перекладі даної моделі комбінува-

лися переставляння і додавання слів (наприклад, *adoption document – документ про усиновлення, death certificate – свідоцтво про смерть, marriage certificate – свідоцтво про шлюб, paternity suit – позов про встановлення батьківства, translation fee – плата за переклад)*. У 6 % випадків застосовувалося вилучення слова.

Що стосується словосполучень моделі "дієприкметник теперішнього часу – іменник", то вона зустрічається в вибірці досить не часто, але і при її перекладі можна простежити певну закономірність – здебільшого вона перекладається шляхом комбінації переставляння і додавання слів. Цей спосіб було використано в 60 % випадків (*drafting skills – навички складання тексту, editing fee – плата за редагування, motoring law – правила дорожнього руху*). По одному разу (20 %) застосовувались калькування (*teaching approach – навчальний підхід*) і вилучення слів (*living will – заповіт*).

Словосполучення моделі «дієприкметник минулого часу – іменник» у 75 % перекладалися шляхом калькування (*certified translation – сертифікований переклад, corpus-based translation – корпусний переклад, student-centred approach – студенто-орієнтований підхід*) і один раз (25 %) комбінацією додавання і переставляння слів (*teacher-centered approach – підхід, орієнтований на вчителя*).

Словосполучення моделі «прикметник-герундій» двічі (67 %) перекладалися шляхом калькування (*cooperative learning – кооперативне навчання*) і один раз (33 %) – шляхом комбінації додавання і переставляння слів (*legal reasoning – юридична аргументація*).

Словосполучення моделі "дієприкметник минулого часу – герундій" зустрічалися лише двічі і в обох випадках перекладалися шляхом калькування (*project-based learning* – проєктне навчання).

Словосполучення моделі "іменник – герундій" трапилося лише одного разу і перекладено шляхом переставляння слів (*money laundering – відмивання грошей*).

Вищевикладений аналіз дає змогу констатувати, що структура двослівних термінів суттєво впливає на спосіб їх перекладу – переважну більшість з них перекладено способами калькування (39 %), переставляння слів (35 %) а також комбінації переставляння слів з їх додаванням (20 %). Частка інших способів незначна і сумарно становить 6 %.

Трислівні терміни. Модель «іменник – іменник – іменник» зустрічається всього тричі. Одного разу (33 %) її перекладено переставлянням слів (*Harvey's communication approach – комунікативний підхід Гарві*) і двічі (67 %) – шляхом комбінації переставляння і додавання слів *(road traffic act – закон про дорожній рух, victim rights brochure – брошура про права жертв)*.

Модель «прикметник – прикметник – іменник» також трапилася тричі. Двічі (67 %) її було перекладено калькуванням (*introductory legal translation – ознайомлювальний юридичний переклад, inverse legal translation – зворотній юридичний переклад)*.

Модель «прикметник – іменник – іменник» перекладалася двома способами – калькування (50 %) (*American Translators Association – Американська Перекладацька Асоціація, bilingual terminological test – білінгвальний термінологічний тест, contrastive text competence – контрастивна текстова компетенція, English legal system – англійська правова система, translational language competence – перекладацька мовна компетенція*) і переставлянням слів (50 %) *(alternative dispute resolution – альтернативне врегулювання спорів, general translation skills – загальні навички перекладу, language translational skills – мовні навички перекладу, personal injury law – право особистої шкоди, translational knowledge structures – структури перекладацьких знань*).

Наступна трислівна структура – «іменник – прийменник – іменник», у 91 % перекладалася шляхом вилучення прийменника (наприклад, *certificate of incorporation – реєстраційне свідоцтво, contract of employment – договір найму, degree of incongruity – ступінь несумісності, letter of credit – аккредитив, macrofield of Law – макрогалузь права*), і лише в одному випадку, що становить 9 % – шляхом калькування (*articles of association – статті про асоціацію*).

Трислівна структура «іменник – прийменник – герундій» трапилася лише одного разу і перекладалася шляхом вилучення слів (*professionalization of training – професіоналізація навчання*).

Структура “дієприкметник минулого часу – іменник – іменник” зустрілася тільки одного разу і її перекладено способом переставляння слів (*certified translation course – курс сертифікованого перекладу*).

На відміну від перекладу двослівних термінів, способи перекладу трислівних термінів менше залежать від їхньої структури. Трислівні терміни перекладалися чотирма способами, які утворюють дві групи. Перша група включає способи, якими було перекладено переважну більшість трислівних термінів – вилучення слів (38 %), калькування (28 %) і переставляння слів (28 %). Разом ця група становить 94 %. Друга група складається з одного-єдиного способу, яким було перекладено 6 % трислівних словосполучень – додавання одночасно із переставлянням слів.

Чотирислівні терміни. Модель «іменник – іменник – прикметник – іменник» репрезентована двома словосполученнями, і обидва перекладаються шляхом переставляння слів (*source language (SL) legal systems – правові системи вихідної мови, target language (TL) legal systems – правові системи цільової мови)*.

Те ж саме стосується моделі «іменник – прийменник – іменник – іменник», яка також репрезентована двома словосполученнями, що так само перекладаються за допомогою переставляння слів (*expert-to-expert communication – комунікація «експерт-експерт», expert-to-lay communication – комунікація «експерт-початківець»*).

Модель «прикметник – іменник – прийменник – іменник» зустрічається лише одного разу і перекладалася шляхом вилучення прийменника (*European Court of Justice – Європейський Суд Справедливості*).

Модель «іменник – прийменник – прикметник – іменник» також перекладалася за допомогою вилучення прийменника (*certificate of good standing – сертифікат про справність)*.

Модель «іменник – прикметник – прийменник – іменник» передавалася одночасним переставлянням і додаванням слів (*Directorate-General for Translation – Генеральний директорат з питань перекладу*).

З аналізу чотирислівних термінів можна зробити висновок, що їх вибірка занадто мала і розпорошена між різними моделями, аби констатувати факт існування тієї чи іншої закономірності взаємозв'язку способу перекладу і моделі побудови терміну. Хоча й існує певне тяжіння до перекладу в спосіб переставляння слів (57 % чотирислівних словосполучень вибірки перекладені саме таким способом), що можна пояснити їхньою ускладненою структурою.

Частки п'ятислівних і шестислівних словосполучень у вибірці є занадто малими, аби пропонувати будь-які припущення.

Отже, проведений аналіз свідчить, що калькування є найпоширенішим способом перекладу словосполучень із вибірки і застосовується при перекладі майже половини термінів – 47 %. Це зумовлено тим, що більшість термінів з вибірки є двослівними, а 85 % застосування цього способу перекладу припадає саме на двослівні словосполучення і лише 15 % – на інші. Переставляння слів – другий найпоширеніший спосіб перекладу словосполучень після калькування. Воно використовується у 22 % випадків загалом, причому 54 % використання цього способу припадає на двослівні словосполучення. Вилучення слів є відносно поширеним і застосовується в 17 % випадків загалом. Це – найпоширеніший спосіб перекладу трислівних словосполучень, на нього припадають 38 % випадків перекладу таких словосполучень. Це становить 55 % від загальної кількості термінів вибірки. Ще одним відносно популярним методом перекладу є одночасне додавання слів з їх переставлянням – він застосовується у 12 % випадків, причому 86 % випадків його використання припадає на двослівні терміни.

Ці **висновки** є попередніми і потребують перевірки на корпусі термінів більшого обсягу, в чому і вбачаємо перспективу подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с. 2. Черноватий Л.М. Зміст стратегій калькування і трансформації у перекладознавчому аналізі. Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: зб. матеріалів II Міжнар. наук. конф. Одеса, 2016. С. 30-33. 3. Biel . Professional realism in the legal translation classroom: translation competence and translator competence. Meta. Translators' Journal. 2011. Vol. 56. N1. 162-178. 4. Molina L., Albir H. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functional Approach. Meta. 2002. № 47. P. 498-512. 5. Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparüe du franzais et de l'anglais. Parns : Didier/Georgetown University Press, 1977. 331p.

УДК 811.111'253

ТИПИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ ТА ІСПАНСЬКОЮ МОВАМИ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ ДРАМ, МЕЛОДРАМ ТА КОМЕДІЙ

Рева Н. А., Статівка А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття ілюструє специфіку перекладу кінотворів жанрів драма, мелодрама та комедія українською та іспанською мовами. Особливу увагу приділено аналізу типів та тактик, що були використані при перекладі цих кінотворів. Зроблено висновок, що найбільш уживаним є тип трансформації назви, а саме граматичні трансформації.

Ключові слова: *антропоцентризм, заголовок, кінофільм, переклад назв, тип перекладу.*

Reva N. A., Stativka A. O. Types of translation of titles of English-language dramas, melodramas and comedies into Ukrainian and Spanish. *The article illustrates the specifics of the translation of the films of the genres of drama, melodrama, and comedy into Ukrainian and Spanish. Particular attention is paid to the analysis of types and tactics used in the translation of*

these films. It is concluded that the most used is the type of title transformation, namely grammatical transformations.

Key words: *anthropocentrism, film, title, title translation, translation type.*

Кіномистецтво на сьогоднішній момент є чи не найпоширенішим та найпопулярнішим видом мистецтва, а завдяки сучасним технологіям та, звісно, перекладачам ми маємо змогу дивитися іноземні фільми рідною мовою. При цьому вдалий та влучний переклад назви відіграє чималу роль у привертанні уваги глядача, його заохоченні до перегляду [2].

Таким чином, **актуальність** дослідження виражена відсутністю системно-цілісних досліджень у галузі відтворення заголовків кінотворів в різних лінгвокультурах, а також загальносвітовою популярністю кінотворів жанрів драма, мелодрама та комедія, що перекладаються на безліч мов світу сьогодні.

Об'єктом дослідження виступають 132 англомовні одиниці-реалії та 292 їхні українські та іспанські відповідники.

Предметом дослідження стали типи і тактики перекладу та перекладацькі трансформації.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному розгляді типів перекладу українською та іспанською мовами сучасних англомовних фільмонімів.

Метою дослідження є дослідження особливостей та тонкощів перекладу різними мовами назв кінотворів жанру драма, мелодрама та комедія, а також аналіз перекладацьких трансформацій, що були використані у перекладі назв українською та іспанською мовами.

Матеріалом дослідження слугували 132 назви оригінальних англомовних кінотворів та 292 їхніх українських та іспанських перекладів. У ході нашого дослідження ми використали такі методи:

— методи аналізу синтезу, індукції та дедукції, що були потрібні для виявлення обсягу теоретичного матеріалу, необхідного для виконання перекладу;
— метод вибіркового добору був використаний під час відбору назв кінофільмів;
— метод суцільної вибірки став у нагоді під час вибору перекладів назв фільмів;
— метод порівняння оригіналу та перекладу був застосований на етапі науково-практичного аналізу, коли ми порівнювали всі одиниці оригіналу з їх перекладами іншими мовами;
— метод кількісного аналізу знадобився для підрахування частотності типів перекладу;
— метод графічної презентації був використаний для створення малюнків та задля порівняння типів перекладу різних мов.

Назва фільму, його заголовок – орієнтир для глядача, тому що він виражає зміст усього твору у стислій формі. Будучи першим сигналом, кожна назва покликана привернути увагу глядача, встановити з ним контакт та налаштувати на сприйняття змісту фільму [1]. У вдалій назві фільму відбивається творчий потенціал, прагнення авторів до оновлення мовних засобів, фокусується пошук нових прийомів та способів привернення уваги глядачів [5]. Яскравий, помітний, інтригуючий заголовок кінематографічного твору розцінюється як кульмінація високого майстра продюсера/ режисера/ прокатника [4]. Правильно зрозуміти та перекласти назви фільмів – важка справа, яка вимагає від перекладачів глибокого знання про відповідні галузі науки, культури, літератури, мистецтва, економіки, суспільства та життя [6].

Виділяють такі основні функції заголовку: номінативна (називна) – яка є вихідною функцією, дозволяє вирізнити текст з поміж інших, називає його інформативна або комунікативна – дає уявлення про предмет публікації або зміст фільму, інформує глядача про текст, рекламна чи експресивна – привертає увагу глядача і при цьому заголовок може виявляти авторську позицію, до того ж заголовок може виконувати одразу декілька таких функцій [3]. Також, заголовок налаштовує аудиторію на певну емоційну тональність – виконує емоційну та естетичну функції.

У якості головного методологічного принципу ми визначили антропоцентризм, тобто людський чинник у мові, мислені та комунікації, який дуже виразно проявляє себе у міжкультурній комунікації і саме тому є головним в процесі перекладу. У нашому дослідженні антропоцентризм означає орієнтацію на глядача. Перекладацька творчість є зумовлена дією принципу антропоцентризму, її трактують як універсальну властивість цього явища, яку завжди можна побачити незалежно від чи то мови перекладу чи вихідної мови, чи типу тексту чи будь-яких інших факторів.

У перекладознавчих студіях на сьогодні також доведено, що існують три типи перекладу заголовків: прямий переклад, переклад з трансформаціями та повна заміна. У нашому дослідження ми прийняли їх за основу. Тип прямого перекладу включає нульовий переклад, транскодування та пошук одиничного чи множинного відповідника, калькування, дослівний переклад. Опираючись на це, ми виділили три тактики у межах прямого перекладу: 1 тактика – нульовий переклад, 2 тактика – транскодування (транскрипція, транслітерація), 3 тактика – пошук відповідника, калькування, дослівний переклад.

Прикладом використання нульового перекладу є:

Notting Hill – *Notting Hill*

Прикладом транслітерації є:

Notting Hill – Ноттінг Гілл

Транскрипцію було використано під час перекладу українською у назві:

Norbit – Норбіт

Прикладами використання третьої тактики, а саме, пошуку відповідника, є ці переклади українською та іспанською:

Gifted – Обдарована

Passengers – *Pasajeros*

Прикладом калькування є:

American Pie – Американський пиріг

Дослівний переклад використано при перекладі іспанською:

Love & Other Drugs – *Amor y otras Drogas*

Також в процес аналізу було зафіксовано комплексні тактики, тобто сполучення двох тактик. Наприклад пошук відповідника та транскрипція:

Mr. Church – Містер Черч

(Mr – Містер – пошук відповідника, Church – Черч – транскрипція)

Найбільш продуктивним є тип трансформації назви. Найпростішим різновидом трансформацій є формальні трансформації, з яких найбільш частотною є вилучення. У поданих далі прикладах є назви, де були вилучені займенники чи артиклі:

Front of the Class – Перед класом

The Proposal – Освідчення

Граматичні трансформації є частим явищем у перекладах назв кінофільмів. Наприклад досить поширеною є пермутація:

A Beautiful Mind – *Una mente maravillosa*

Комплексні граматичні трансформації зустрічаються часто, наприклад, перестановка та вилучення:

The Princess Diaries – Щоденники принцеси

Лексичні трансформації також мають чималу частку у перекладах назв кінотворів. Прикладом такої лексичної трансформації як додавання є переклад назви кінофільму:

Gifted – *Un don excepcional*

Смисловий розвиток було використано при перекладі:

Home Team – *Jugar en casa*

Me Before You – До зустрічі з тобою

Під час використання повної заміни, враховується лінгвокультурна специфіка і підбирається стійкий вираз, який десь приблизно те саме функціональне навантаження що і оригінал, наприклад:

A Dog's Purpose – La razyn de estar contigo

Eight Below – *Білий Полон*

Загалом, ми виявили, що прямий переклад має майже однакову вагу в перекладах іспанською і українською мовами, і його частка загалом складає близько п'ятої частини від усіх перекладів. Переклад з трансформаціями має найбільшу вагу в обох досліджуваних мовах перекладу, зокрема в перекладах українською (63.8 %) та іспанською (52.8 %). Повна заміна назви у перекладі зафіксована в перекладах і українською, і іспанською мовами, її частка займає майже 25 % від усіх перекладів, та при цьому частка повної заміни в перекладах іспанською (31.25 %) вдвічі більша, ніж українською. Частка прямого перекладу дещо менша ніж частка повної заміни, але загалом ми спостерігаємо явне превалювання перекладу за допомогою перекладацьких трансформацій. Розглядаючи одиниці перекладу, перекладені за допомогою прямого перекладу, ми помітили, що саме третя тактика (пошук відповідника, калькування, дослівний переклад) займає найбільшу частку – 74 %, а інші тактики мають відносно незначні частки. Серед українських відповідників третя тактика займає 64 %, а комплексні тактики займають 20 %. Серед іспанських відповідників третя тактика займає 82.7 %, при цьому комплексні тактики застосовано не було. Загалом серед усіх відповідників, перекладених за допомогою трансформації назви, відповідники перекладені з використанням граматичних трансформацій становлять 50 %, лексичні трансформації — 42.2 %, а лексико-граматичні трансформації — 7.8 %. Серед українських відповідників, перекладених за допомогою трансформації назви, найбільшу частку складають відповідники, до яких застосували граматичні трансформації – близько 65 %, лексичні трансформації склали 27 %. Серед іспанських відповідників навпаки, найбільшу частку складають відповідники, при перекладі яких використовувалися лексичні трансформації – 54 %, граматичні трансформації займають 38 %. Лексико-граматичні малопродуктивними як серед українських, так і серед іспанських відповідників – лише 7–8 %.

Висновки. Таким чином, дослідження показало важливість професійного перекладу назв кінотворів, що наразі відбувається з використанням трьох типів перекладу (прямий переклад, трансформація назви та повна заміна). Ми встановили, що найбільш продуктивним при перекладі назв кінофільмів жанрів драма, мелодрама та комедія українською та іспанською мовами, є тип трансформації назви – 57 %, а саме граматичні трансформації – 50 % від загальної кількості всіх відповідників, перекладених за допомогою трансформації назви. Повна заміна зайняла друге місце – близько 24.5 %, а прямий пе-

реклад став найменш продуктивним – біля 18.5 %, серед його тактик найбільш продуктивною є третя тактика (пошук відповідника, калькування, дослівний переклад), що займає найбільшу частку – 74 %.

Перспективу роботи становить подальший порівняльний аналіз перекладів назв кінотворів жанрів драма, мелодрама та комедія із залученням більшої кількості мов та ілюстративного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демецька В. До проблеми перекладу кінотекстів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: збірник наукових праць. Розділ IV. Херсон: ХДУ, 2010. С. 239–243. 2. Журавель Н. В., Білецька О. В. Особливості перекладу назв художніх фільмів з німецької мови українською. URL: www.jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/7625/7627 (дата звернення: 05.03.2022). 3. Іванов В. Ф., Мелещенко О. К., Різун В. В. Основи комп'ютерної журналістики. Київ. : ВІПОЛ, 1995. 242 с. 4. Калиновська І. М., Процик М. М. Газетний заголовок як проблема перекладу (на прикладі іменникових фраз типу NNN). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 223–227. 5. Скорина Л. Поетика заголовку віршотворів Михайла Драй-Хмари. URL: eprints.cdu.edu.ua/ (дата звернення: 05.03.2022). 6.Qiao W. Typical translation strategies applied in English movie titles translation. URL: www.srjournal/wp-content/uploads/2018/04/ID111.pdf. (Last accessed: 03.05.2022).

УДК 811.111:811.161.2]'255.4:821.111-311.6Ско7Айв

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІСТОРИЧНОГО РОМАНУ

Рибалко В. А., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено виокремленню лексичних домінант жанру історичного роману та аналізу стратегій та способів їхнього відтворення в англо-українському перекладі. Визначено, що в проаналізованому перекладі роману "Ivanhoe" Вальтера Скотта у виконанні Анатолія Волковича (1929) застосовано стратегію історизації, а більшість історизмів та архаїзмів перекладено за допомогою словникових відповідників – автохтонних або транскодованих.

Ключові слова: *архаїзм, домінанта, жанр, історизм, стратегія історизації, стратегія модернізації.*

Rybalko V. A., Rebrii O. V. Genre and stylistic specifics of translating historical novel. *The article is dedicated to singling out the dominants of the genre of historical novel and analyzing the strategies and methods of their reproduction in English-Ukrainian translation. It was determined that in his translation of Walter Scott's "Ivanhoe" (1929) Anatolii Volkovych gave preference to the strategy of historization and the majority of historisms and archaisms were translated with the help of vocabulary equivalents – either native Ukrainian or transcoded.*

Key words: *archaism, dominant, genre, historism, strategy of historization, strategy of modernization.*

Сучасне перекладознавство є динамічною гуманітарною дисципліною, яка, подібно до більшості інших гуманітарних дисциплін, має синтетичний характер, вбираючи в себе теорії, методи та дослідницькі інструменти інших наук. Водночас теоретики перекладу не забувають і про те, що їхня наукова галузь сформувалася приблизно сто років тому на основі двох інших філологічних «китів» – літературознавства та мовознавства. Саме тому дослідження мовностилістичних особливостей перекладу текстів різних типів та жанрів не втрачають своєї значущості.

Актуальність дослідження визначається, по-перше, розвитком жанрових теорій перекладу, а по-друге, відсутністю розгорнутих досліджень, присвячених відтворенню жанрово-стильових домінант історичного роману в англо-українському напрямку перекладу. **Об'єктом** дослідження є жанрово-стилістичні домінанти текстів, що належать до жанру історичного роману, а предметом безпосереднього аналізу виступають стратегії та способи їхнього відтворення в англо-українському перекладі.

Метою дослідження є визначення стратегій та способів англо-українського перекладу історизмів та архаїзмів як жанрово-стилістичних домінант історичного роману. За матеріал ми використали роман відомого англійського романіста, якого вважають батьком-засновником жанру історичного роману Вальтера Скотта "Ivanhoe", з якого методом суцільної вибірки було взято для аналізу понад двісті контрольних одиниць. Для порівняльного аналізу було взято український переклад Анатолія Волковича «Айвенго», виконаний ще в 1929 році, що, на наш погляд, робить дослідження ще цікавішим, адже з часу перекладу пройшло майже 100 років.

Формування жанру історичного роману відбулося в європейській літературі на рубежі 18 та 19 століть, хоча традиція так званої історичної прози існує ще з часів античності. Головною змістовою характеристикою жанру є поєднання романтичного сюжету з реальними історичними подіями. Саме тому головними героями таких творів рідко виступають реальні історичні фігури, хоча в більшості історичних романів такі фігури представлені у вигляді другорядних персонажів для підсилення ефекту правдоподібності [3, 4, 5].

Вважається, що роман є історичним, якщо він описує віддалені в часі події, тобто такі, що відбулися принаймні за 75 років до змальованих подій (саме такий час приблизно охоплює життя трьох поколінь). На думку літературознавців, трьома провідними жанровими характеристиками історичного роману виступають: мультичасовість (в ньому описується часовий період, який не збігається ані з часом написання роману, ані з часом його прочитання), гібридність (поєднання романтичного сюжету з реальними історичними подіями, вкраплення елементів документальних жанрів, таких як мемуари чи біографія) та міметичність (історична дійсність не на основі реальних фактів, а на основі авторського уявлення про неї) [1].

Оскільки наше дослідження проводилося в царині перекладознавства, нас цікавили передусім домінанти історичного роману на мовному рівні, до яких відносимо два види історично віддалених мовних одиниць – історизми та архаїзми. Між ними існує декілька відмінностей. Одна полягає в тому, що історизми представлені іменниками, а архаїзми – не тільки словами різних частин мови, а й одиницями інших рівнів: від морфеми до синтаксеми. Ще одна відмінність полягає в тому, що історизми позначають денотати, які вийшли з ужитку, тоді як архаїзми є застарілими назвами/формами, що мають як актуальні денотати, так і сучасні синоніми на їхнє позначення [].

Двома стратегіями перекладу історичного роману, які найбільш чітко проявляються при відтворенні його домінант, є історизація (також відома як історична стилізація чи архаїзація) та модернізація. Сутність стратегії історизації полягає в збереженні зв'язку сучасної цільової мови з мовою того періоду, події якого висвітлюються в художньому творі. У зв'язку з імплементацією цієї стратегії постає проблема художнього часу, який не обов'язково має збігатися з історичним у мовному вимірі. Тому доречніше говорити не про реальну, а про умовну історичну стилізацію, сутність якої полягає у використанні будь-яких застарілих елементів, які, на думку перекладача, можуть забезпечити необхідний колорит цільового твору.

Стратегія модернізації полягає в елімінації застарілих елементів на всіх рівнях і заміну їх на сучасні. Оскільки застосування цієї стратегії не відповідає сучасним нормам перекладу, вона має скоріше експериментальний характер і характеризується певною надмірністю (наприклад, за рахунок сленгу, жаргону, різного роду сучасних мовних референцій).

Цілком передбачувано, порівняльний аналіз засвідчив застосування перекладачем стратегії історизації і в нашому випадку. Як ми вже згадували, застарілим є не тільки текст оригіналу, а й сам переклад, але якраз це і робить його цікавим, адже деякі елементи української мови, які могли здаватися Анатолію Волковичу цілком сучасними, для нас виглядають як застарілі, підсилюючи тим самим прагматичний ефект застосованої стратегії.

Задля відтворення історизмів в перекладі використовувалися як узуальні, так і оказіональні відповідники. Під узуальними відповідниками в цьому випадку ми маємо на увазі словникові одиниці автохтонного характеру. Під оказіональними відповідниками ми маємо на увазі контекстуальні заміни (в тих випадках, коли словниковий еквівалент існує, але з певних причин не використовується перекладачем) або запропоновані самим перекладачем варіанти перекладу (в тих випадках, коли словниковий еквівалент не існує і «створюється» перекладачем ad hoc).

Розглянемо деякі приклади.

*"The **knight**, in order to follow so laudable an example, laid aside his **helmet**, his **corslet**, and the greater part of his **armour.**"* (Scott)

«Бажаючи наслідувати цей похвальний приклад, лицар відклав убік шолом, *зняв* панцир і частину обладунків» (Скотт).

У наведеному реченні маємо одразу чотири історизми «лицарської» тематики. Всі вони відтворені узуальними відповідниками. За своїм походженням ці одиниці можуть мати іншомовний характер, але на момент перекладу (а тим більше на момент проведення цього дослідження) вони втратили ефект чужорідності і сприймаються носієм української мови як цілком природні.

Візьмемо до прикладу лексему «шолом», етимологія якої не є чіткою, адже одні дослідники наполягають на її давньослов'янському походженні, тоді як інші надають перевагу запозиченню з германських мов. Однак навіть у цьому випадку трансфер відбувся так давно, що в історичній пам'яті українського народу не відчувається іншомовне походження слова.

Поряд з історизмами, що мають усталені українські відповідники, автор використовує такі, що невідомі українському реципієнтові, а отже й не отримали свого найменування. У таких випадках пере-

кладач змушений створювати відповідник власноруч, керуючись добре відомими нам трьома чинниками: структурним, семантичним та функціональним. Розглянемо приклад:

*"One of these, a stout **well**-set **yeoman**, arrayed in **Lincoln green**, having twelve **arrows** stuck in his belt, with a **baldric** and badge of silver, and a **bow** of six feet length in his hand, turned short round."* (Scott)

«Високий йомен *у* зеленому сукняному костюмі*, з дюжиною* стріл за поясом, зі срібним значком на грудях й величезним луком у руці, різко повернувся» (Скотт).

У цьому невеликому контексті, украй насиченому історизмами, маємо як узуальні, так і оказіональні з позицій української мови одиниці. Наприклад, у словниках та довідкових джерелах не знаходимо інформації про *Lincoln Green*, а от з англомовних дізнаємося, що це позначення вовняної тканини, пофарбованої в зелений колір у Лінкольні – місті суконного виробництва в Англії за часів високого середньовіччя. Саме цей період описується в романі, тож використання цього історизму Вальтером Скоттом можна вважати цілком доречним. Перекладач обирає описовий переклад, який повністю передає денотативний зміст вихідної одиниці і так само повністю втрачає її історичний колорит. Решту історизмів перекладено узуальними відповідниками: автохтонними («лук», «стріли») та транскодованими («йомен»).

Перейдемо до аналізу перекладу архаїзмів, що зафіксовані нами на лексичному, морфологічному та стилістичному рівнях. Розглянемо наступний приклад:

*"... or if they preferred spending a **penitential evening**, they might turn down **yonder** wild **glade**, which would bring them to the **hermitage** of Copmanhurst."* (Scott)

«... якщо ж вони зволять провести вечір у покаянні, то ген ота лісова стежка доведе їх прямісінько до пустельної хатини в урочищі Копменгерст» (Скотт).

У цьому прикладі маємо лексичний архаїзм *yonder*, зі значенням *"that or those (used to refer to something situated at a distance)"*. Використання перекладачем відповідника «ген ота» (стежка), що має почати архаїзований, а почасти розмовний характер, видається цілком адекватним рішенням.

Більшість прикладів архаїзмів у нашій вибірці мають морфологічний характер. Зокрема особливою популярністю у автора користується використання форм другої особи однини (дієслова та займенника), що були нормативними за часів Середньовіччя. Розглянемо приклад:

*"**Ay, mark'st thou that**?" replied the **hermit**; "that shows **thee** a master of the craft."* (Scott)

«Ага, то ти помітив це?» – сказав самітник. – «*Виходить,* ти майстер своєї справи» (Скотт).

Внаслідок того, що в українській мові всі форми другої особи однини є нормативними, паралельний переклад не дозволяє передати архаїчне мовлення персонажу. Зазвичай у таких ситуаціях перекладачі вдаються до прийому компенсації, використавши якусь іншу застарілу граматичну форму, але в нашому випадку ми спостерігаємо повну втрату історичної стилізації.

Ми довго міркували, чи існує стилістична архаїзація. Можливо, вона має місце тоді, коли цілком традиційні стилістичні прийоми характеризуються архаїчним наповненням. Архаїчність цього мовного наповнення може стосуватися як форми, так і змісту. Проаналізуємо приклад:

*"A Saxon heiress of large possessions," replied the **Prior** Aymer; «**a rose of loveliness, and a jewel of wealth; the fairest among a thousand, a bundle of myrrh, and a cluster of camphire**."* (Scott)

«Вона найбагатша спадкоємиця знатного саксонського роду, – відповів абат Еймер, – троянда краси й безцінна перлина, найпрекрасніша з тисячі, запашна мирра, зерно ладану» (Скотт).

В цьому випадку маємо стилістично забарвлений опис персонажа за допомогою метафоричних порівнянь та епітетів, деякі з яких є історизмами, як, наприклад *a bundle of myrrh* та *a cluster of camphire*. Водночас архаїзованим є весь опис, оскільки в сучасному суспільстві подібні характеристики на адресу жінки не тільки не використовуються, а й деінде вважаються неприпустимими.

В цілому, проведений перекладацький аналіз дозволяє дійти висновку, що стратегія, що формується при роботі з творами історичного жанру, має складний характер внаслідок взаємодії двох стратегій. З одного боку, перекладач робить вибір між історичною стилізацією та модернізацією, а з іншого боку – між одомашненням і очуженням. У випадку проаналізованого нами перекладу можна впевнено стверджувати, що перевага надавалася як історичній стилізації, так і використанню питомих українських відповідників. Цей мікс дозволив зберегти історичний колорит, не позбавивши українськомовний варіант природності звучання і плавності сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джугастрянська Ю. Що таке історична проза? ЛітАкцент. URL: http://litakcent.com/2018/01/11/shho-take-istorichna-proza/ (дата звернення: 31.10.22). 2. Скотт В. Програмні твори. Післямова Н. Білик. Київ : Обереги,

2001. 746 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Scott_Walter/Prohramni_tvory_Aivenho_Kventin_Dorvard (дата звернення: 31.10.22). 3. Groot J. De. The Historical Novel. London: Routledge, 2009. 200 p. 4. Lukacs G. The Historical Novel. London: Merlin Press Ltd., 1989. 363 p. 5. Nagy L. Historical Fiction as a Mixture of History and Romance: Towards the Genre Definition. Prague Journal of English Studies. Vol. 3. No. 1, 2014. P. 7–17. 6. Scott W. Ivanhoe. Webster's Thesaurus Edition. URL: https://www.pdfdrive.com/ivanhoe-websters-thesaurus-edition-d185849658.html (дата звернення: 31.10.22).

УДК 811.111:811.161.2]'25'221.4:655.523

ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕРСЕМІОТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Рябушенко О. І, Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Роботу присвячено висвітленню стратегій відтворення ілюстрацій в художніх творах для дітей в англо-українському перекладі. Встановлено основні характеристики ілюстрованої дитячої книги як полікодового (креолізованого або мультимодального) тексту, що визначають особливості його перекладу. Описано ілюстрації як інтерсеміотичний переклад текстової частини твору. Визначено чотири стратегії відтворення ілюстрацій в інтерлінгвальному перекладі.

Ключові слова: *ілюстрація, інтерлінгвальний переклад, інтерсеміотичний переклад, полікодовий (креолізований, мультимодальний) текст, стратегія.*

Riabushenko O I., Rebrii O. V. Illustrations as an object of intersemiotic translation. *The paper is dedicated to exposing the strategies of rendering illustrations in literary works for children in English-Ukrainian translation. Main characteristics of an illustrated book for children as a polycoded (creolized or multimodal) text are determined in relation to specifics of its translation. Illustrations as intersemiotic translations of the book's verbal component are described. Four strategies of rendering illustrations in interlingual translation are described.*

Key words: *illustartion, interlingual translation, intersemiotic translation, polycoded (creolized, multimodal) text, strategy.*

Розвиток сучасної науки про переклад ознаменований двома головними тенденціями. Перша полягає у невпинному розширенні все нових об'єктів дослідження, а друга – в залученні на дослідницьку орбіту різноманітних наукових галузей, течій, теорій тощо. У цьому проявляється дія сучасного наукового принципу міждисциплінарності. Відповідно, актуальність нашої розвідки визначається її міждисциплінарним характером та загальною культурологічною спрямованістю.

Об'єктом дослідження виступають художні ілюстрації як складник полікодового (також креолізованого або мультимодального) тексту, а предметом безпосереднього аналізу – стратегії та способи їхнього відтворення в англо-українському перекладі.

Метою дослідження є всебічна характеризація ілюстрацій в дитячому творі як об'єкта інтерсеміотичного перекладу.

Матеріалом дослідження виступили вербальні фрагменти та ілюстрації з роману Льюїса Керролла *"Alice's Adventures in Wonderland"* та його перекладів українською мовою, надрукованих у видавництвах «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» та «Навчальна книга – Богдан».

Ілюстрації грають важливу роль в дитячій літературі, під якою ми розуміємо сукупність творів – художніх, науково-популярних, навчальних тощо – написаних дорослими з розрахунку на дитячу аудиторію [1, 2, 3]. Дитяча література характеризується не тільки віковою призначеністю, а й сукупністю функцій, необхідність повноцінної реалізації яких в перекладі виступає визначальним чинником перекладацьких рішень на користь тих чи інших відповідників. Провідними функціями дитячої літератури, згідно нашого дослідження, виступають пізнавальна, дидактична (виховна), експресивна та естетична [4].

Вивчення різних аспектів дитячої літератури – літературознавчого, мовознавчого та перекладознавчого – довгі роки залишалося на периферії філологічної науки, що пояснюється її маргінальним статусом, адже вважається, що дитяча література, створена для соціальної групи меншин, перебуває на периферії як літературної, так і культурної полісистеми Зокрема, ця позиція послідовно простежується в багатьох публікаціях відомої ізраїльської фахівчині з питань дитячої літератури Зохар Шавіт. Вона пише про тенденцію оцінювати дитячу літературу з позицій літератури дорослої, і якщо в останній «превалюють норми витонченості та складності», в дитячій літературі вони повністю ігноруються. «Оскільки соціальні норми вимагають, аби твори для дітей відрізнялися від творів для дорослих, набуття дитячими книжками статусу високоякісної літератури стає неможливим» [7, p. 171]. Відповідно, незначним був інтерес до її ви-

вчення. Останнім часом ситуація дещо змінилася за рахунок низки літературознавчих, мовознавчих та перекладознавчих досліджень, присвячених вивченню творів для дітей.

З огляду на їхній семіотичний статус, ілюстровані твори для дітей розглядаються як полікодові, креолізовані або мультимодальні тексти (цими трьома термінами різні дослідники позначають одне й те саме явище). Такий статус означає, що в складі цих текстів сполучаються складники з елементів двох різних семіотичних систем – вербальної та візуальної (ілюстративної). Разом ці два складники утворюють спільний зміст, взаємодоповнюючи один одного. Водночас, ілюстрації можна розглядати як інтерсеміотичний переклад вербального складника, а в процесі їхнього створення спостерігаються маніпуляції з вербальним текстом, подібні до традиційних перекладацьких трансформацій.

Концепцію інтерсеміотичного перекладу розробив американський філолог і семіотик Роман Якобсон, який розумів його як трансмутацію, тобто «інтерпретацію мовних знаків за допомогою знаків невербальної системи» [6, p. 233]. Щось аналогічне знаходимо в працях відомого естонського семіотика й перекладознавця Пеетера Торопа, який пропонує концепцію «тотального перекладу» як перекладу з однієї культури в іншу та концепцію «метатекстового перекладу», який означає «проникнення першотвору в іншу культуру у вигляді всієї продукції метакомунікації: статті про автора в енциклопедіях, підручниках, рецензії на переклад, реклама, радіопередачі, публікації уривків або цитат і т.д. У сумі ці метатексти формують образ першотвору і стають його попереднім, додатковим читанням або перечитуванням» [5, с. 23–24].

Так що ж відбувається з ілюстраціями, коли книга, до складу якої вони входять, надалі стає об’єктом інтерлінгвального перекладу? Аби дати відповідь на це питання, маємо врахувати три важливих моменти. Перший полягає в тому, що перекладач має інтерпретувати інформацію, представлену двома модусами ілюстрованої книги як конвергентну. Другий полягає в тому, що обидва модуси ілюстрованої книги мають рівну вагу і значущість. Третій полягає в тому, що взятий окремо, кожен з цих модусів не може вважатися повноцінним і не може представити всі смисли, що містяться в мультимодальному цілому.

Виходячи з цього, ми сформулювали низку стратегій відтворення ілюстрацій в англо-українському перекладі художньої дитячої літератури. Перша передбачає перенесення візуального складника без змін (нульовий інтерсеміотичний переклад). Друга передбачає повну заміну вихідного візуального складника цільовим. Третя перед-

бачає часткову заміну вихідного візуального складника цільовим. Четверта стратегія передбачає вилучення візуального складника в цільовому тексті.

Візьмемо за приклад переклади роману Льюїса Керролла *“Alice’s Adventures in Wonderland”*, виконані одним і тим самим викладачем Віктором Корнієнком для двох різних видавництв, які застосували різні стратегії щодо ілюстрацій. У видавництві «Навчальна книга – Богдан» зберегли всередині книги відомі ілюстрації Джона Теннієла, створені для першого видання роману, які художник узгоджував із самим Керроллом. Натомість, на палітурку було винесено зображення Аліси невідомого (українського) художника, яке разюче відрізняється від вікторіанського образу Тенієла (див. рис. 1).

Рис. 1. Обкладинка видавництва «Навчальна книга – Богдан» і зображення Аліси Джоном Теннієлом

У видавництві ж «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» здійснили повну заміну всіх зображень на власні авторства Владислава Єрко (див. рис. 2).

Важливо розуміти, що переклад вербальної частини твору може спричинити необхідність вдатися і до змін візуального характеру або навпаки. Розглянемо такий приклад. У Розділі V Аліса зустрічає Гусінь, зображену на ілюстрації у вигляді антропоморфної фігури з чіткими чоловічими рисами (див. рис. 3). Представляючи свого персонажа, Керролл акцентує його анімалістичну природу за рахунок використання позбавленого ознак статі займенника *it/its*.

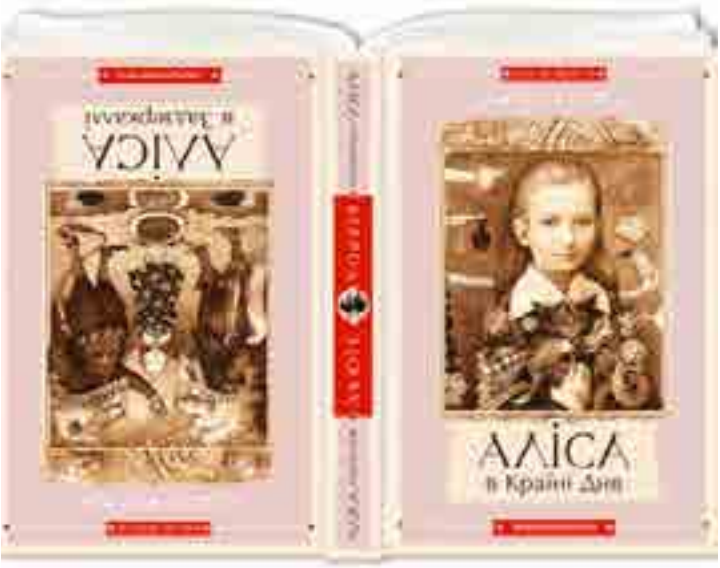

Рис. 2. Обкладинка видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»

Рис. 3. Зустріч Аліси з Гусінню у виконанні Джона Теннієла

Рис. 4. Зустріч Аліси з Гусінню у виконанні Владислава Єрка

"Alice thought she might as well wait, as she had nothing else to do, and perhaps after all ***it*** *might tell her something worth hearing. For some minutes* ***it*** *puffed away without speaking, but at last* ***it*** *unfolded* ***its*** *arms, took* ***the hookah*** *out of* ***its*** *mouth again, and said, 'So you think you're changed, do you?'"* (Carroll)

Звертаючись до персонажа, головна героїня твору Аліса використовує форму *sir*, підкреслюючи тим самим, що сприймає його як особу чоловічої статі:

"Alice replied, rather shyly, 'I – I hardly know, ***sir****, just at present – at least I know who I WAS when I got up this morning, but I think I must have been changed several times since then."* (Carroll)

В українському ж перекладі з'являється проблема, коли читач зіставляє вербальний опис із картинкою, адже український відповідник «гусінь/гусениця» має граматичний жіночий рід. Виходячи з цього, форма звернення має бути змінена, але, за стратегії збереження вихідних ілюстрацій, така заміна створює несумісність між словами та зображенням:

«Якусь часину Гусениця й Аліса мовчки вивчали одна одну. Нарешті Гусениця вийняла люльку з рота й озвалася до дівчини млосним оспалим голосом... (Керрол 2007).

— Я... я й сама, пані*, гаразд не знаю... себто на цю хвилину... знаю хіба, ким я була зрання, але з тих пір я, бачця, не раз мінялася»* (Керрол 2007).

У вербальній частині мультимодального тексту видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» також було зроблено необхідну заміну,

пов'язану з жіночим родом відповідника «гусінь»:

«Я? Я, пані, *й сама вже не знаю... – ледь зніяковіла Аліса.* <...>

– Ти при своєму глузді? – Боюсь, пані, *що при чужому, – відказала Аліса»* (Керрол 2001).

Але важливим є те, що у візуальній частині також були внесені відповідні зміні, і чоловічі риси Гусені трансформовано у жіночі (див. рис. 4):

Порівняльний аналіз низки видань дозволяє дійти висновку, що застосування однієї з можливих стратегій поводження з ілюстраціями при перекладі залежить від низки чинників переважно екстралінгвального характеру, пов'язаних з політикою видавництва, намаганням популяризувати певного митця, статусом письменника та його твору в цільові культурі, традицією тощо. Однозначно можна стверджувати тільки те, що стратегія повного вилучення ілюстрацій при перекладі видається видавцям неприпустимою не тільки тому, що призводить до втрати частини вихідного змісту, а й передусім тому, що радикально знижує комерційну привабливість такої книжки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здражко А.Є. Транслятологічна проблематика структуризації дитячої літератури. Studia Linguistica. Вип. 6. 2012. С. 265–272. 2. Огар Е. І. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально- комунікативні аспекти дослідження. Вісник Сумського державного університету. Сер. : Філологічні науки. 2006. Вип. 3. С. 10–17. 3. Папуша О. Теоретичний дискурс дитячої літератури: у пошуках об'єкта. Вісник Львівського університету. Сер. : Філологія. 2004. Вип. 33, ч. 2. С. 172–183. 4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. 5. Тороп П. Тотальний переклад. Вінниця : Нова книга, 2015. 264 с. 6. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. On Translation. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. P. 232–239. 7. Shavit Z. Translation of Children's Literature as a Function of its Position in the Literary Polysystem. Poetics Today. 1981. Vol. 2. № 4. P. 171–179.

УДК 81'221'255.4:811.111(73)-31Вай7Дия:791.094-52

ОБРАЗ АННИ ВІНТУР ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕРСЕМІОТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ В ЕКРАНІЗАЦІЇ «ДИЯВОЛ НОСИТЬ «ПРАДА»

Рогожина Р. О., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню засобів відтворення образу головної героїні та їх впливу на сприйняття Міранди Прістлі в романі Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада» та однойменному фільмі 2006 року режисера Девіда Френкеля. Особливу увагу приділено поняттям «мультимодальність» та «інтерсеміотичний переклад», їх основним характеристикам. Поняття екранізації висвітлено як один з типів інтерсеміотичного перекладу.

Ключові слова: *засіб репрезентації образу*, *інтерсеміотичний переклад, кіноадаптація, мультимодальність, образ героя, перекладач.*

Rohozhina R.O., Tashchenko G.V. The image of Anna Wintur as an object of intersemiotic translation in the screening of «The Devil Wears Prada». *The article is focused on studying the means of reproducing the image of the main character, Miranda Priestly, in Lauren Weisberger's novel "The Devil Wears Prada" and the 2006 film of the same title directed by David Frankel. Special attention is paid to the concepts of «multimodality» and «intersemiotic translation», and their main characteristics. Screen adaptation is presented as one of the types of intersemiotic translation.*

Key words: *film adaptation, image of the character, intersemiotic translation, multimodality, translator, way of image representation.*

З появою феномену екранізації, творці фільмів можуть вважатися своєрідними перекладачами, оскільки, попри більшу свободу у своїх рішеннях, вони все ж таки керуються вихідним художнім твором. Така інтерпретація екранізації перегукується з інтерсеміотичним перекладом, що становить перехід з однієї семіотичної системи в іншу. Зважаючи, що обсяг діяльності на межі різних кодових систем тільки зростає, існує потреба у вивченні трансформацій, що відбуваються з метою створення повністю функціонального цілого, але в межах іншого знакового простору, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є компоненти образу Міранди Прістлі в книзі Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада» та однойменному фільмі 2006 р., режисера Девіда Френкеля.

Предметом дослідження є засоби репрезентації складових образу Міранди Прістлі в кінострічці.

Мета роботи полягає у вивченні засобів відтворення образу Міранди Прістлі та їх впливу на сприйняття головної героїні в книзі та кіно.

З розвитком культури та технологічним розвитком, з'являється потреба у переході від класики, тобто мономодальності до мультимодальності.

Модальність – це перцептивний або психологічний феномен, пов'язаний зі сприйняттям інформації. У психології термін «модальність» позначає сенсорні канали сприйняття. Взаємодія між вербальними текстами, зображеннями, відео, мовленням, жестами, розміром тексту, його кольором тощо, утворюють мультимодальні явища [1]. Мультимодальний текст включає два компоненти: вербальний і невербальний. Мультимодальні тексти містять з двох або більше режимів, таких як письмова мова, розмовна мова, візуальний. Мультимодальні тексти такі як, фільми, анімація, презентації, електронні плакати, вважаються цифровими, а паперовими: книги, брошури, комікси. Живі мультимодальні тексти — це танець, вистава та усна розповідь.

З розширенням поняття «текст» розширюється і поняття перекладу. Розглянемо існуючі види перекладу за Романом Якобсоном, які він описував у своїй класичній статті «Про лінгвістичні аспекти перекладу»:

— внутрішньомовний (*intralingual*) переклад, де мовні знаки інтерпретуються іншими знаками тієї ж мови;
— міжмовний (*interlingual*) або «власне переклад», тобто передавання мовних знаків засобами іншої мови;
— міжсеміотичний (*intersemiotic*) переклад, або трансмутація, за якою мовні знаки інтерпретуються засобами невербальних знакових систем [3, с. 261].

Інтерсеміотичний тип перекладу відбувається при умові, коли зміст тексту фіксується знаками іншої семіотичної системи, тобто відбувається перекодування, інформація записується за допомогою іншого семіотичного коду. Інтерсеміотичність стосується взаємодії між різними системами знаків або між різними типами систем символів.

Ознайомлення з характеристикою інтерсеміотичного перекладу, є необхідним для того, щоб ефективно проаналізувати

кіноадаптацію образа Міранди Пріслі з книги Лорен Вайсбергер «Диявол носить Прада» в однойменному фільмі режисера Девіда Френкеля 2006 року.

Стверджуючи, що фільм – це текст, ми можемо його розглядати з позиції семіотики. Це досить ефективна методологія для вивчення аудіовізуального тексту. Отже, семіотичне визначення тексту дає змогу дослідженню розглядати «невербальні» матеріали фільму, як тексти. Щодо аудіовізуалізації фільмів, яка ґрунтується не на літературних джерелах, а на адаптованому сценарії, заснованому на літературі, аудіовізуальна якість досягається такими режисерськими вирішеннями, як освітлення, дизайн, звук, монтаж, і музик.

Окрім аудіовізуального аспекту, розглянемо візуальний аспект. Режисер і сценарист повинні розуміти, завдяки яким прийомам вони будуть передавати образ героїв, обираючи матеріал для екранізації, відкриваючи те, що приховано в письмовому тексті. Візуальні аспекти побудовані на таких деталях, як обличчя акторів, їх одяг, освітлення сцени, обрамлення кадру і т. под.

Щодо адаптації режисера Девіда Френкеля фільму «Диявол носить Прада»: Анна Вінтур стала прототипом образу Міранди Прістлі. Анна Вінтур британська журналістка, діяч моди головна редакторка та реформаторка американського видання журналу Vogue. Вона є 39-тою в списку найвпливовіших жінок Forbes. Це найвпливовіша жінка в індустрії моди в наш час, вона вирішує, які дизайнери будуть демонструвати свої колекції на показах в Нью-Йорку та Мілані, які відомі люди будуть запрошені на Мет Гала тощо.

Завдяки адекватній адаптації зовнішність у книзі описана не дуже детально, але у фільмах вона чітко передана завдяки роботі костюмерів, гримерів і, перш за все, акторській грі актриси. Це і є гарний приклад влучного інтерсеміотичного перекладу, де режисер розкриває ті, частини, які були приховані в тексті роману.

Перший раз у фільми глядач зустрічає жінку у стриманому бузковому платті, з поясом на талії, блискучими округлими сережками та великим перснем з дорогоцінного каменю, який ніби завершав весь ансамбль наряду. Образ в кінострічці та книзі дуже збігається, вона має світле волосся, хоча й зачіски відрізняються. Коротке волосся, яке завжди зібране та лаковане додає строгості до образу. В книзі образ був описаний: *“Her expertly dyed blond hair was pulled back in a chic knot, deliberately loose enough to look casual but still supremely neat, and while she did not smile, she did not appear particularly intimidating.”* [2, с. 20].

Також в романі дуже ярко описана ситуація приїзду головної редакторки до офісу: “A*ssistants were frantically straightening clothes on the racks that lined the halls, and editors were racing into their offices, where*

I could see one changing from her kitten heeled shoes to four-inch stilettos while another lined her lips, curled her lashes, and adjusted her bra strap without so much as slowing down..."[2, с. 88]. У фільмі цей момент передан метушнею в офісі, коли працівники швидко домальовуються, перевзуваються у дизайнерські підбори, щоб бути тим самим уособленням моди та краси в офісі журналу Ранвей. Кадри вибудовані на контрастах, перший кадр: як всі співробітники швидко розбирають речі, збирають свої примітки, розкладають журнали, викидають недоїдену їжу, а другий кадр, як Міранда Прістлі поважно і стримано йде свого офісу, ці кадри перебивають один одного, задля більшого емоційного компаративного аналізу глядачів. Саме на цьому моменті ми можемо добре прослідкувати важливість використовування аудіовізуального прийому, через доданий спеціально написаний музичний ряд Suite from "The Devil wears Prada", темпоритм пісні дуже швидкий, трохи хвилюючий, саме обраний музичний ряд додає контрастності. На кадрах з Мірандою музика трішки затихає, а коли показані кадри збору в офісі, музика стає гучніше, щоб зобразити, що ця метушня відноситься тільки до працівників, на противагу спокійній головній редакторці.

В діалогах між героями ми проаналізували впливовість Міранди Прістлі на світ моди, в книзі одна з асистенток сказала: *"Miranda Priestly is the single most influential woman in the fashion industry, and clearly one of the most prominent magazine editors in the world. The world!"* [2, с. 16], наведенні нами приклади в фільми прослідковуються через діалоги з працівниками Ранвей чи з діячами моди, які співпрацюють з редакторкою. Гарно продемонстрована частина впливовості Міранди Прістлі, коли вона продивлялась колекцію одягу одного дизайнера, і вона їй не сподобалась, через що дизайнер мусив переробити всі моделі.

Є також частини, які залишилися поза адаптації фільму, як-от дитинство чи її становлення у Ранвей й приватне життя показано досить розмито. Хоча можна припустити, що ці моменти змінили б уявлення глядача про твердість і підступність Міранди.

Звісно, у книзі описано більше деталей і ситуацій, які більше розкривають образ Міранди. Але все ж таки того, що показано у фільмі, достатньо, щоб глядач відчув стиль, характер манери, цілеспрямованість і достатню зухвалість головної редакторки.

ЛІТЕРАТУРА

***1**. Kress G. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London: Routledge, 2009. 232 p. **2**. Weisberger L. The Devil Wears Prada. Great Britain: HarperCollins Publishers, 2003. 360 p. **3**. Jakobson R. Word and Language. Berlin: Walter de Gruyter, 1971. 752 p.*

УДК 811.111'255.4

ТИПИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЖАНРІВ ФЕНТЕЗІ ТА НАУКОВА ФАНТАСТИКА УКРАЇНСЬКОЮ ТА ІСПАНСЬКОЮ МОВАМИ

Саргсян Е. Л., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено українському та іспанському перекладу назв англійськомовних творів жанрів фентезі та наукової фантастики. Виявлено два типи перекладів: переклад, що не складав труднощів, бо передбачав суто формальні мовні перетворення, та переклад, що викликав певні труднощі, спричинені лінгвокультурним чинником та/або прагненням перекладача до креативності. Перший тип переважає по кількісних показниках в обох мовах, але й другий має значну питому вагу.

Ключові слова: *англійська мова; жанри фентезі та наукової фантастики; іспанська мова; назва літературного твору; переклад; українська мова.*

Sarhsian E., Frolova I. The types of translating into Ukrainian and Spanish the titles of English literary works of fantasy and science fiction genres *This article focuses on the translation into the Ukrainian and Spanish languages of the titles of English fantasy and science fiction literary works. This translation comes in two varieties: the first type presents no difficulties as it presupposes only the changes in verbal forms, while the second type does present difficulties caused by linguo cultural factors and / or the translator's creativity aspiration. The first type demonstrates higher productivity for both languages, but the second type is considerably productive as well.*

Key words: *English language; fantasy and science fiction genres; Spanish; title of a literary work; translation; Ukrainian language.*

Назва літературного твору, так само, як і безпосередньо художній текст, є об'єктом перекладознавчих досліджень, і проблема її відтворення становить одну з найбільш непростих завдань, що постають перед перекладачами художньої літератури.

Зазвичай назва містить у собі основне тематичне або ідейне спрямування літературного твору. Відповідно, перекладач повинен донести реципієнтові цільового тексту, представникові іншої культури та носієві іншої мови, задум автора максимально наближено до

його відображення в оригіналі. Задля цього при відтворенні назви перекладач має врахувати функції, що виконуються в межах іншої лінгвокультури [4, с. 382]. Вибір відповідної стратегії перекладу назви літературного твору передбачає вирішення таких самих задач, що й мав вирішити автор оригіналу при створенні назви першотвору. Однак у процесі перекладу виникає необхідність у дотриманні моделі оригіналу, яка впливає на рішення перекладача, обмежуючи його [3, с. 406].

Актуальність дослідження полягає в популярності художніх творів жанрів фентезі та наукової фантастики, в їхньому активному перекладові різними мовами світу та потребою їхнього ґрунтовного й комплексного перекладацького аналізу, враховуючи мову перекладу.

Мета дослідження лежить в аналізі перекладів назв англійськомовних літературних творів жанрів фентезі та наукової фантастики українською та іспанською мовами, а також як труднощів, так і перекладацьких трансформацій та способів перекладу, які було вжито перекладачами в процесі перекладу відібраних назв указаними мовами та виявленні кількісних параметрів типів перекладів.

Об'єктом цього дослідження є англійськомовні назви літературних творів жанрів фентезі та наукової фантастики та їхні відповідні українські та іспанські переклади.

Предметом дослідження є перекладацькі трансформації та способи перекладу, які було застосовано для відтворення англійськомовних назв літературних творів українською та іспанською мовами з урахуванням труднощів перекладу.

Матеріалом роботи постають 110 назв автентичних англійськомовних літературних творів жанрів фентезі та наукової фантастики та їхні відповідники українською та іспанською мовами (310 одиниць загалом).

Методи дослідження, що були застосовані під час роботи, є наступними: методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції (у ході аналітичного огляду теоретичного матеріалу за темою дослідження); метод вибіркового добору (у процесі відбору назв автентичних англійськомовних творів); метод суцільної вибірки (під час відбору відповідних перекладів українською та іспанською мовами); метод порівняння оригіналу та перекладу (при зіставленні одиниць оригіналу з їхніми відповідниками зазначеними мовами); метод кількісного аналізу (задля визначення питомої ваги різних типів перекладів); метод графічної презентації (з метою демонстрації отриманих під час кількісного аналізу результатів у формі малюнків задля порівняння вжитих типів перекладів).

При відтворенні назви перекладач може стикатися з деякими труднощами, які, у свою чергу, зумовлені певними чинниками. Як правило, серед них виокремлюють лінгвальні й екстралінгвальні [2, с. 211].

Лінгвальні чинники виникають через відмінності між мовою оригіналу та цільовою мовою. Ці фактори передбачають розбіжності в системі мови вихідного тексту й мови перекладу (різниця граматичної будови; наприклад, відсутність або наявність певної граматичної категорії); відтворення особливостей стилістичної забарвленості оригіналу тощо. Не менш важливими виявляються й відмінності узусу, характерного для носіїв мови першотвору та мови-реципієнта (під поняттям «узус» розуміють правила ситуативного вживання одиниць мови. Він демонструє мовні звички відповідної мовної спільноти) [1, с. 54].

Стосовно екстралінгвальних чинників маємо зазначити, що вони зазвичай охоплюють культурологічні особливості та вплив суспільно-політичної картини на тлі певного історичного періоду.

Отже, у межах нашого дослідження було визначено два типи перекладів назв на базі критерію відтворюваності, а також було проаналізовано способи перекладу та трансформації, застосовані перекладачами при відтворенні відібраних англійськомовних назв українською та іспанською мовами й оцінено їх частотність у визначених групах як для кожної мови, так і для двох мов у цілому. Способи перекладу, які були застосовані для перекладу назв літературних творів, включають калькування, множинний відповідник, транскодування та нульовий переклад. Що стосується використаних трансформацій, то вони наступні: транспозиція, конверсія, вилучення, додавання, комплексна трансформація, конкретизація, цілісне перетворення та модуляція.

Перший тип охоплює переклади, які не становили труднощів при відтворенні, адже їх переклад був здійснений лише за допомогою деяких формальних змін, або ж без трансформацій. Зміни в цій групі зумовлені нормами цільової мови та здійснюються перекладачем автоматично. Прикладом може послугувати вилучення артиклів та прийменників в українських перекладах, функцію яких беруть на себе відмінкові закінчення:

— The Colour of Magic
— Колір магії
— *A Feast for Crows*
— Бенкет круків
— *A Storm of Swords*
— Буря мечів

У ході дослідження ми виявили, що в першій групі, яка включає 197 одиниць, найбільшу кількість одиниць аналізу українською мовою було відтворено за допомогою вилучення формального характеру – 57,6 % (49 одиниць). Щодо перекладів іспанською мовою, найуживанішою трансформацією в першій групі виявилося калькування, яке становить 27,7 % (51 одиниця), але й значна кількість одиниць іспанською мовою, а саме 23,2 % (26 одиниць), була передана комплексною формальною трансформацією.

Отже, при відтворенні англійськомовних назв українською та іспанською мовами, що були віднесені до першого типу, були застосовані однакові трансформації, що, у свою чергу, говорить про наявність спільної тенденції. Але є й суттєві розбіжності, обумовлені більш значними відмінностями між англійською та українською мовами, аніж між англійською та іспанською. Щодо кількісних показників, переклади як українською, так і іспанською в межах першої групи виявляють відносну перевагу.

Другий тип включає переклади, що викликали певні труднощі, адже вимагали застосування змістових трансформацій, уживання яких зумовлено, як правило, лінгвокультурними чинниками. Тим не менш, відповідно до отриманих результатів, найбільш характерним як для українських, так і для іспанських перекладів є поєднання цих трансформацій з формальними. Це в такий спосіб демонструє інтеграцію двох типів перекладу та пояснює високу продуктивність комплексної перекладацької трансформації. Разом з інвентарем ужитих трансформацій, це в цілому свідчить про наявність спільної тенденції. Розбіжності між українськими та іспанськими перекладами виявляються в перевазі за абсолютними показниками комплексної трансформації в українських перекладах (що також засвідчує вплив саме мовного чинника).

Прикладом перекладів другого типу можуть послугувати український та іспанський відповідники англійськомовної назви ***The Short Happy Life of the Brown Oxford*** – «Коротке щасливе життя одного коричневого черевика» та *La vida efнmera y feliz del zapato marryn* відповідно. Окрім суто формальних трансформацій, обидва перекладачі вдалися до генералізації англійської одиниці *oxford*, що позначає конкретну модель черевиків, на загальні поняття черевик та *zapato* (укр. “черевик”). Цю зміну можна пояснити впливом лінгвокультурного чинника, оскільки україномовному та іспаномовному читачеві може бути невідомо, як саме виглядають британські оксфорди, і вживання цього поняття при перекладі потенційно призвело б до втрати цієї змістової складової для реципієнта.

У другій групі, яка містить 113 одиниць аналізу, найбільшу кількість одиниць кожною з мов було перекладено за допомогою комплексної трансформації: 83 % при перекладі українською (44 одиниці) та 56,7 % – іспанською (34 одиниці).

Стосовно цілісного перетворення оригінальної англійськомовної назви, воно не виявилося дуже продуктивним, проте набагато більш типовим для перекладів іспанською мовою. Однак, визначаючи такі зміни як прояв впливу суб'єктивного чинника, а саме – перекладацької творчості, ми не вважаємо за доцільне кваліфікувати їх застосування тенденцію.

Отже, згідно з отриманими результатами, ми можемо дійти висновку, що трансформації при перекладі назв літературних творів жанрів фентезі та наукової фантастики українською та іспанською мовами пояснюються як мовними відмінностями, що в цілому не спричиняють складнощів при перекладі, так і лінгвокультурними чинниками, які викликають певні труднощі, а до того ж прагненням перекладача до самовираження. У такий спосіб, можна виділити два типи перекладу, причому перший існує окремо, на відміну від другого, що може існувати як окремо, так і в поєднанні з першим. Це характерно як для українських, так і для іспанських перекладів, які виявляють деякі спільні тенденції поряд із розбіжностями, що пояснюються більшою різницею між англійською та українською мовами, ніж між англійською та іспанською.

Перспектива роботи полягає в подальшому дослідженні на більш репрезентативному фактичному матеріалі та з віданням переваги комунікативним та когнітивним чинникам.

ЛІТЕРАТУРА

Карабан В. І. Узус і переклад: з чого та на що ми перекладаємо? Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2017. Вип. 34. С. 52-56. 2. Омельчук В. К. Способи перекладу юридичної термінології на заняттях англійської мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 52. С. 211-212. 3. Malingret L. "Les titres en traduction", in Les chemins du texte. Dir. par T. Garcна-Sabell, D. Olivares, A. Boiluve-Guerlet & M. Garcна, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 1998. P. 396–407. 4. Viezzi M. Titles and Translation. Point of View as Challenge, Perspektivitдt als Herausforderung. VAKKI-Symposium XXXIII / Ed. Eronen, M. & M. Rodi-Risberg. Vaasa : Finland, 2013. P. 374–384.

УДК 811.161.2:811.111]'255.4'373.45

ПЕРЕДАЧА РАДЯНІЗМІВ У ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

Труш Н. Ю., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню прийомів передачі радянізмів як різновиду реалій у перекладах українських творів художньої літератури, що видавалися англійською мовою в СРСР та на Заході. У ході дослідження визначено основні способи передачі радянізмів у перекладах, виданих на Заході та в Радянському Союзі, проаналізовано використання виносок та інших паратекстуальних елементів при передачі радянізмів та встановлено, які способи передачі радянізмів домінують у радянських виданнях, а які – у закордонних. Нами було встановлено, що для передачі радянізмів у перекладах, виданих в СРСР, найчастіше використовувався функціональний аналог, у той час, як у перекладах, що були видані закордоном, найширше використовувалося калькування.

Ключові слова: калькування, передача радянізмів, радянізм, реалія, спосіб перекладу, транслітерація, функціональний аналог.

Trush N. Yu., Kalnychenko O. A. Rendering of Sovietisms in translations of Ukrainian fiction into English. *The article deals with the study of the methods of rendering Sovietisms as a kind of realia in the translations of Ukrainian fiction published in English in the USSR and in the West. The study has revealed the principal methods of the Sovietisms rendering in the translations published in the West and in the Soviet Union and analyzed the use of footnotes and other paratextual elements accompanying their reproduction. It has been determined that functional analogue was the most widely used method to transfer Sovietisms in the translations published in the USSR, while calquing prevailed in the rendition of Sovietisms in the translations published abroad.*

Key words: *calquing, functional analogue, realia, Sovietism, Sovietisms rendering, translation procedures, transliteration.*

«Радянізми» (або «сов'єтизми»), які можна визначити як слова, словосполуки чи фразеологізми часів СРСР, що репрезентують соціалістичну дійсність та несуть певну суспільно-політичну чи виробничу інформацію, пов'язану з історією СРСР та радянським способом життя [3, с. 60], вважаються підкатегорією історичних реалій, під якими, у свою чергу, розуміють слова або словосполуки,

що використовуються на позначення об'єктів, характерних для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі іншим.

Оскільки Україна десятиліттями знаходилася в складі Радянського Союзу, то українські письменники тих часів, описуючи радянську дійсність чи недавню історію, неодмінно включали чималу кількість «радянізмів» у свої твори. Так само й у роботах деяких сучасних письменників часто описується життя людей саме за радянських часів, і як наслідок, тексти їхніх творів містять певну кількість радянізмів. Таким чином, актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що перекладачі, які перекладають твори українських письменників, постійно стикаються з проблемою передачі радянських реалій, тобто, такими поняттями, що не знайомі громадянам країн, що не жили за умов соціалізму.

Об'єктом нашого дослідження є передача радянізмів у творах українських письменників часів СРСР. Предметом дослідження виступають способи передачі реалій-радянізмів на англійську мову в перекладах, виданих як в СРСР, так і на Заході.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що досі не проводились дослідження передачі радянізмів з української мови на англійську в перекладах творів українських авторів, особливо в порівнянні з опублікованими перекладами, з одного боку, в СРСР, та з іншого боку – закордоном.

Мета нашого дослідження полягає в тому, аби створити концептуальну основу для аналізу передачі радянізмів при перекладі англійською мовою як української радянської класики, так і творів сучасних українських письменників, які повістують про радянське минуле і де радянізми репрезентують найважливіші реалії радянського соціокультурного розвитку й мають бути передані адекватним чином.

Як матеріал дослідження було обрано наступні твори та їх переклади: «Людина і зброя» («Man and Arms»), «Берег Любові» («The Shore of Love»), «Собор» («The Cathedral») Олеся Гончара; дилогія «Лебедина зграя» («The Swan Flock») і «Зелені Млини» («Green Mills») Василя Земляка; «Бур'ян» («The Weeds») Андрія Головка; «Тигролови» («The Hunters and the Hunted») Івана Багряного; «Рекреації» («Recreations») і «Московіада» («The Moskoviad») Юрія Андруховича. Загалом, методом суцільної вибірки нами були виділені 212 прикладів передачі радянізмів у перекладах, що були видані в СРСР та закордоном.

Методи, що застосовувалися в нашій роботі включають: метод суцільної вибірки та порівняльного аналізу; описовий метод; перекладознавчий та контекстуальний аналіз.

Переклад творів радянської доби не можна вважати успішним у культурному відношенні, якщо перекладач залишив без належної уваги таку важливу складову як передача радянізмів. При перекладі таких творів перед перекладачем завжди постає завдання визначити, за допомогою яких мовних засобів компенсувати нестачу фонових знань у цільового читача. Більше того, перекладачеві слід завжди пам'ятати, що оскільки радянізми є підкатегорією реалій, то вони не можуть бути перекладені, але здебільшого можна точно передати їх денотативне значення, в той час як їх конотативне значення у більшості випадків не може бути передане в повній мірі [7, с. 146]. Водночас, передача будь-якого радянізму обов'язково має відбуватися на трьох конотативних рівнях: історичному, соціальному та національному [8, с. 168].

У нашій роботі для аналізу способів передачі радянізмів ми використовуємо термінологію та класифікацію способів передачі реалій, запропоновані болгарськими дослідниками Сергієм Влаховим та Сидером Флоріним, які виділяли такі прийоми як транслітерація та транскрипція; калька; напівкалька; функціональний аналог; описовий переклад; родо-видова заміна, що включає генералізацію та конкретизацію; семантичний неологізм; контекстуальний переклад та опущення реалії. А вибір прийому чи способу передачі реалії, як вони ж зазначають, частіше за все залежить від жанру та мети тексту, що перекладається; певних особливостей, притаманних носіям цільової мови; характеру радянізма та його ступіню висвітлення в тексті перекладу, а також від ідеї, яку бажає донести автор.

Нами було висунуто гіпотезу про те, що певні способи передачі радянізмів англійською мовою будуть переважати в перекладах, виданих у країнах Заходу, а деякі інші – у перекладах, виданих в СРСР.

У ході дослідження було встановлено, що в перекладах, які видавалися англійською в Радянському Союзі, при передачі радянізмів найчастіше застосовувався функціональний аналог (35,7 % від загальної кількості прикладів передачі радянізмів у радянських перекладах). При використанні цього методу відбувається заміна реалії схожим поняттям, що викликає подібну реакцію у зарубіжного читача. Розглянемо декілька прикладів використання функціонального аналогу в перекладах, опублікованих у СРСР. У наведеному нижче прикладі радянізм військкомат замінюється на *the military registration and enlistment offices*, що в культурі англомовних країн позначає майже те саме поняття:

Не листоноші – розсильні військкоматів із жмутками повісток у руках шугають цієї пізньої години від будинку до будинку, від під'їзду до під'їзду.

Instead of mail carriers, runners from ***the military registration and enlistment offices*** *were going from house to house, from doorway to doorway at this late hour.*

У наступному прикладі радянізм норма ГПО – основа системи фізичного виховання в Радянському Союзі – замінюється в тексті перекладу на *physical fitness badge,* поняття, притаманне культурі США, – значок, який видається солдатам, що склали норму з армійського тесту на фізичну підготовку:

– Оце стрибок, – зауважив Духнович. – Можна цілком зарахувати за норму ГПО*!*

"Wow, that was quite a jump," Dukhnovich remarked. "He could easily qualify for his ***physical fitness badge.****"*

На противагу цьому, у перекладах, що були видані закордонними видавництвами, найчастішим прийомом виявилася калька (42.1 % від загальної кількості прикладів вживання радянізмів у перекладах, опублікованих в Канаді та США), під якою розуміють запозичення іншомовних слів, виразів чи фраз шляхом буквального перекладу відповідної мовної одиниці, що міститься в цільовій мові [4, с. 286]. Калькування може відбуватися на лексичному, морфологічному, семантичному та синтаксичному рівнях [5, с. 114]. Нами були зафіксовані випадки лише семантичного калькування, тобто послівної передачі радянізмів, як у наведених нижче прикладах:

Президент уже підписав указ про присвоєння йому звання Героя Радянського Союзу посмертно...

The president has already signed the decree posthumously conferring upon him ***the title of the Hero of the Soviet Union****...*

Нижче, навпроти Титана, будинок заводоуправління і брама заводська. Закурена, давня, з таблицею темної міді, яка засвідчує, що звідси колись виходили перші червоногвардійські загони.

Further down, opposite the Titan, stood the plant management offices and the plant gates – dusty, ancient, with a plaque of dark copper, which testified that ***the first Red Guards detachments*** *once marched out of here.*

Тут-бо починався світ цивілізації, світ техніки, електрики і радіо, світ ***«соцбудівництва»****, словом – світ* ***«заключітєльной фази построєнія соціалізма в адной стране.»***

It was here that the civilized world began, the world of machines, electricity and radio, the world of ***'social construction'*** *– briefly, the world of the* ***'final phase of building up socialism in one country.'***

Попри досить великі відсотки застосування функціонального аналогу та кальки, у всіх перекладах високим залишається також і відсоток використання транслітерації (15.3 % в радянських перекладах та 20.2 % в закордонних) – процесу відтворення слів

вихідної мови за допомогою подібних фонетичних відповідників мови перекладу [1, с. 7]. Наведемо нижче приклади використання транслітерації:

Зате в маленьких житейських подіях Явтушок міг би бути зарахованим до видатних людей. Це проявилось іще в часи лікнепу.

But in little wordly matters, Yavtukh could be ranked among the most outstanding of men. This was demonstrated back in the days of ***liknep****.*

А та, «в Одесі», була веселою, балакучою дівчиною. Вона – «хетагуровка»*, ентузіастка, що загналась в одніх панчішках просто з благословенної сонячної Одеси в цей благословенний, розпропагований, опоетизований ДВК.*

And the girl from 'our Odessa' was gay and talkative. She was ***'Khetakhurovka'****, an enthusiast, who had come in light shoes direct from blessed, sunny Odessa to this over-publicezed and romantic Far Eastern land.*

Чи була переслідувана чека, огепеу, епкаведе, емгебе, кагебе*? Чи копала шанці під Москвою влітку та восени сорок першого року, коли їй виповнилося рівно сто?*

Was she persecuted by the Cheka, by ***the OGPU, the NKVD, the MGB, the KGB****? Did she dig trenches outside Moscow during the summer and fall of 1941 when she turned one hundred?*

Також було зафіксовані випадки, коли використовується прийом адаптивної транслітерації, за якої в словах мови перекладу змінюється закінчення, наприклад:

...парт-робітники і туристи, колгоспні колективізатори *і* радгоспні бюрократи...

...Party workers and tourists, ***collectivizers*** *of kolhozes and sovkhozes, bureaucrats...*

Варто відзначити, що в перекладах, що були надруковані в СРСР, транслітерація здійснювалася здебільшого з української мови, у той час як у перекладах, опублікованих на Заході, – з російської мови.

Спираючись на такі високі показники використання транслітерації радянізмів, ми дійшли до висновку, що це свідчить про бажання і радянських, і закордонних перекладачів зберегти у перекладах колорит радянського життя, що був показаний в оригінальних творах.

Окрім способів передачі радянізмів, також нами було проаналізовано паратекстуальні особливості текстів перекладу українських творів. Паратексти містять в собі заголовки та підзаголовки творів; назви розділів; імена авторів та редакторів; псевдоніми; передмови; вступи; епіграфи; посвячення; виноски; епілоги та післямови [7, с. 27]. Крім цих елементів, до паратекстів також включають ілюстративний матеріал, титульну сторінку та обкладинку [6, с. 9; 7].

Як вважають сучасні дослідники, парапереклад, себто передача паратекстуальних елементів, є невід'ємною складовою успішного перекладу, оскільки вони надають перекладознавцю інформацію про стратегії та концепції перекладу, що застосовувалися у тій чи іншій роботі [2, с. 125] та при цьому виступають «містком» між перекладними текстами та їхніми читачами, формуючи у читача сприйняття тексту [2, с. 122] та відношення до постатей чи подій, що згадуються в оригінальному тексті. Зокрема, важливу роль у розумінні читачем радянізмів та інших українських реалій грає надання коментарів – підрядкових чи кінцевих, наприклад:

NKVD *(Russian: Narodnyi kommissariat vnutrennikh del), the People's Commissariat for Internal Affairs, Stalin's dreaded secret police.*

Khetakhurovka*, a Soviet girl who followed the example of Valentina Khetakhurova in going to live in the Far Eastern land.*

The Ukraine Society *– an official Soviet organization for cultivating relations with Ukrainians abroad and promoting Soviet achievements. It was widely spurned by Ukrainian ŭmigrŭs for its links to the Soviet regime and its propaganda efforts.*

До спільних рис у перекладах радянських та закордонних видавництв можемо віднести наявність у всіх книжках передмов та включення імен перекладачів та авторів ілюстрацій, також частково використовувався курсив, яким виділяли радянізми. Розбіжності полягають у тому, що в радянських перекладах були застосовані тільки підрядкові виноски, в той час як у західних, коментарі надаються переважно у кінцевих виносках. До того ж, у всіх перекладах, надрукованих в СРСР, передано епіграфи, додано імена редакторів та розділ «Про автора», а також зазначено мову оригіналу, однак в західних перекладах, ці елементи вказуються частково або взагалі відсутні.

Зауважимо, що включення паратекстів є позитивним фактором, оскільки вони допомагають читачу детальніше зрозуміти значення реалій та суть тексту вцілому і якомога точніше відчути колорит, присутній в оригінальному тексті.

Отже, розглянувши всі приклади передачі радянізмів, які нам зустрілися, ми дійшли висновку, що вони, як й інші реалії, не піддаються перекладу у повній мірі, проте в більшості випадків можна точно передати їх денотативне значення, в той час як конотативне значення майже ніколи не буде повністю передане. Оскільки переклади в обох випадках (як видані в СРСР, так і закордоном) були адресовані широкій аудиторії, то частіше зустрічалися такі прийоми передачі радянізмів як функціональний аналог, родо-видова заміна та інші види приблизного перекладу, а транслітерація та калька зазвичай супроводжувалися пояснювальним коментарем. Також

підтвердилася наша гіпотеза про те, що частотність способів передачі радянізмів у творах українських авторів, що були видані в англійських перекладах в СРСР, та в англійських перекладах в США та Канаді, буде різною: в перекладах українських творів, які видавалися Радянським Союзом, найчастішим прийомом для передачі реалій-радянізмів стало використання функціонального аналогу, в той час як у перекладах Заходу, найчастіше зустрічався такий прийом як калькування, у якому радянізм стає непомітним. Ідеологічними причинами пояснюється також вибір мови, з якої транскодувалися радянізми. Вибір російської мови, як мови з якої здійснюється транскрибування чи транслітерація радянізмів, точніше сов'єтизмів, в перекладах, які були виконані знаними фахівцями з української літератури на Заході (Юрій Луцький, Леонід Рудницький та Юрій Ткач, Марко Павлишин, Віталій Чернецький), був навмисний, аби продемонструвати чужість сов'єтизмів українцям.

До перспективи дослідження можемо віднести вивчення ролі приміток до радянізмів для розуміння рішень перекладачів, заснованих на припущеннях про те, що може бути незнайоме цільовій аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараненкова Н. А., Литвин С. В. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю. Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2014. Вип. 4. С. 5–12. 2. Тахір-Ґюрчалар Ш. Паратексти. Енциклопедія перекладознавства: у 4 т. / пер. з англ. / за ред. І. Ґамб'є та Л. ван Дорслара; за заг. ред. О. А. Кальниченка та Л. М. Черноватого. Вінниця : Нова Книга, 2020. Т. 2. С. 122–126. 3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) : монографія. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с. 4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с. 5. Ali, Abdul Sahib Mehdi. Calquing: A Means of Terminological Enrichment. Turjuman. 2005. Vol. 14. № 1. P. 113–135. 6. Batchelor K. Translation and Paratexts. London and New York : Routledge, 2018. 215 p. 7. Kaloh Vid N. The challenges of translating culturally-specific elements : the case of Mikhail Bulgakov's The Master and Margarita. Cadernos de Traduzго. 2016. V. 36. № 3. P. 140–157. 8. Kaloh Vid N., agar-Льоьtari P. Soviet Language in English Retranslations: Mikhail Bulgakov's The Heart of a Dog. Translation and Literature. 2018. Vol. 27. P. 165–183.

УДК 81'25:004

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРУ В АМЕРИКАНСЬКИХ СИТУАЦІЙНИХ КОМЕДІЯХ

Фотеску І. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу способів і трансформацій англо-українського перекладу гумору в американських ситуативних комедіях. Особлива увага приділяється перекладу культурно значущих одиниць, що передають ефект комічного.

Ключові слова: *гумор, комедія, культура, переклад.*

Fotesku I. V., Martynyuk A. P. Specifics of rendering humor in American situational comedies. *The article focuses on the techniques and transformations, which take place when translating spoken humor from English to Ukrainian in American sitcoms. A particular focus is placed on translating culturally significant units that convey humor.*

Keywords: *comedy, culture, humor, translation.*

Переклад комічного є важливою сферою сьогодення. Суттєвою умовою успішного здійснення цієї діяльності є повнота відповідного уявлення як про процес, так і володіння двомовною термінологією в цій сфері. Відповідно, вивчення специфіки перекладу одиниць, що передають гумор за допомогою певних лексичних одиниць є актуальним, в тому числі, якщо взяти до уваги недостатній обсяг дослідження, зокрема в галузі аудіовізуального та кіноперекладу гумору в американських ситуативних комедіях.

Отже, **об'єктом** нашої розвідки є дослідження особливостей перекладу гумору в англомовних ситкомах, українською мовою, а предметом – аналіз способів та трансформацій передачі комічного ефекту.

Мета дослідження увиразнюється у виявленні способів перенесення комічного ефекту під час англо-українського перекладу американських ситкомів. Реалізація цієї мети ставить перед нами цілу низку завдань: 1) розглянути особливості аудіовізуального перекладу; 2) визначити характерні риси ситкому; 3) надати визначення поняттю «комічне» і розглянути його види; 4) встановити способи і трансформації перекладу комічного в серіалі «Друзі».

Матеріалом дослідження слугував американський серіал «Друзі» («Friends»), транскрипти оригінальних серій з їхніми відповідниками в українській мові. Переклад був виконаний студією «1+1», залучено було 160 англо-українських відповідників із онлайн джерела Lingualeo [7] Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній: 1) здійснено перекладознавчий аналіз відтворення форм комічного в американських ситуативних комедіях українською мовою; 2) проведено класифікацію способів перекладацьких трансформацій перекладу гумору в ситкомах.

Вивчення гумору – складний процес, який передбачає виокремлення різних видів, форм комічного, лінгвістичних, культурних, стилістичних, композиційних та інших маркерів, що вирізняли б його на фоні інших форм та жанрів. Гумор в широкому сенсі цього слова – це те, що має на меті викликати таку реакцію, як сміх. Під гумором розуміють позитивно забарвлений вид комічного, що висміює вади явищ, певні смішні риси притаманні людині [4].

Існує класифікація форм гумору, відповідно якої виділяють жанрові форми, що виокремилися в рамках історичності: іронія, сатира, сарказм, пародія, гротеск, каламбур [5]. Існують і класифікації, засновані на національній ідентичності, класифікації в рамках певного дискурсу чи жанру та багато інших. Національний гумор формується протягом певного історичного проміжку, та має стереотипний характер [5]. Щодо жанру, це поняття, під яким розуміють узгодженість формальних і змістових елементів [4]. Завдяки різноманітності жанрів ми маємо можливість насолоджуватися багатьма формами контенту. Завдяки розвитку жанрових форм стало можливим теоретично визначити й охарактеризувати конкретні види друкованої чи телерадіомовної продукції.

Ситкоми виділяються серед інших комедій як жанр, який використовує діалоговий діалог для створення смішного ефекту, який потрібно ретельно відобразити під час перекладу. Ситкоми відрізняються ситуативним характером гумору. Передусім це передбачає прагматизм у перекладі та дотримання естетичної та композиційної цілісності [7].

В результаті аналізу встановлено, що англомовні форми передачі комічного в ситуаційних комедіях переносяться, зокрема, на основі прямого/дослівного перекладу та непрямого перекладу, відповідно до класифікації Л.М. Черноватого, та В.І. Карабана [6]. До дослівного перекладу відносяться такі способи, як пошук словникових відповідників, транскодування, калькування, а серед форм непрямого перекладу виокремлюються описовий переклад, додавання слів, вилучення, конкретизація, генералізація.

Спосіб перекладу, коли до слова знаходиться його відповідник у словнику, було застосовано до 8 % одиниць, що передають ефект комічного. Це пояснюється високим відсотком фразеологізмів у мові серіалу, використанням жаргонів, сленгу. Наприклад: *to have a major crush – бути по вуха закоханим*, *to cross the line – перетнути межу*, *chip shot – дешевий захід*.

Переклад транскодуванням передбачає графічне чи фонетичне відтворення одиниць мови оригіналу мовою перекладу. Таким способом було відтворено 8 % слів, що позначали власні назви, імена і т. п. Наприклад: *Joey Tribiani – Джої Трібані, Rachel Green - Рейчел Ґрін*.

Калькування підпадає під класифікацію прямого перекладу, як буквальний переклад лексичної одиниці, що складається з кількох компонентів [2, с. 286]. Калькування вживається при перекладі каламбурів, формульних виразів, фраз, що мають відповідники у мові перекоаду. Наприклад: *niffle – чосок, to kill a fish – вбити рибку, Monica hurricane – ураган Моніка*. В нашому дослідженні серед способів перекладу гумору калькування складає 17 %.

Описовий переклад має на меті розкриття значення оригінального виразу за допомогою лексичних одиниць, «засобів що дають більш-менш повне пояснення чи визначення слова, яке не має відповідників на мові перекладу» [2с. 99-100]. За допомогою цього виду перекладу можна передати значення будь-якого слова в оригіналі. Наприклад: alphabet *soup – суп із макаронними* літерами*; You don't say, because mine was* ***licked on by kittens*** – А ось мені кицька нализала.

Додавання – це трансформація, яка використовується для правильного відтворення сенсу оригінального висловлювання та підпорядкування нормам мови перекладу, оскільки норми мови оригіналу та мови перекладу відрізняються [2]. В нашому дослідженні частка одиниць, для перекладу яких які використовують цей спосіб – 9 %. Наприклад: *Thank God you didn't fan out the magazines – Дякую богу що ти,* бодай*, не розклала журнали віялом.*

Вилучення або скорочення – це, трансформація, що в нашому досліджені має 8 %. Цей спосіб є протилежним додаванню; вилучає слова для лаконічності, правильності в граматичному, синтаксичному плані [2]. Наприклад: *Mississippilesly?* – Без місісіпі?, to come into the city for a ***little Monicuddle*** – провідати маленьку Моніку.

Смисловий розвиток – це лексична трансформація, що спрямована на «заміну певних слів у тексті перекладу такими, які логічно розкривають зміст слова, з метою досягнення передачі комічного ефекту при перекладі» [2, с. 306]. Наприклад, *I think it's about* ***to attack*** *the Enterprise*, було перекладено, як Не знаю, думаю що війну в затоці. Розвитку набула фраза *to attack*, перетворившись на сталий лінг-

вокультурний вираз, що має більш широке розповсюдження в нашій культурі. В нашому дослідженні 8 % фраз, що передають комічний ефект при перекладі гумору використовують цей спосіб перекладу.

Узагальнення – полягає в «заміні одиниці мови оригіналу, яка має вужче значення, одиницею з ширшим значенням у цільовій мові» [2, с. 306]. Наприклад генералізацію було застосовано для перекладу ось цих термінів: *Bugs bunny – навіжений зайчик, to show a thing or two about softball* при перекладі перетворюється на показати, що таке бейсбол; cookie doe – пундики, *Lincoln high school – наша школа*. В лексиці, яка була проаналізована нами, цей вид перетворень займає 33 % від усіх інших.

Особливі труднощі виникли при перекладі термінів, які не мають відповідників, які закріплені у словнику. У такому випадку перекладач створював новий відповідник, тобто неологізм в українській мові.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті аналізу всіх 160 прикладів використання одиниць, що відтворюють ефект комічного в американському ситкому «Друзі», було встановлено, що найчастіше використовувався саме прийом генералізації, що складає 52 приклади або 33 % із усього переглянутого матеріалу. Калькування – 28 відповідників, або 17 %; 28 прикладів описового перекладу складають 17 %, додавання – 14 прикладів, або 9 %, вилучення – 8 % та 12 відповідників, словникові відповідники 12 (8 %), та смисловий розвиток – 12 (8 %).

В перспективі релевантним є перенесення методичного алгоритму дослідження на інші нові формати, подібні жанру американської комедії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко К. Л. Мовні засоби створення комічного ефекту в текстах анімаційних творів. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Сер. Філологічні науки. 2009. Вип. 45. С. 57–60. 2. Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську : навч. посіб. для ВНЗ. Вінниця : Нова Книга, 2003. 605 с. 3. Кузьмич О. Я. Лексичні засоби творення комізму. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2010. Вип. 9. С. 158-164. 4. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с. 5. Островська А. Комічне як естетична категорія. Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. 2007. Т. 17: Літературознавство. С. 164-177. 6. Черноватий Л. І., Карабан В.І. Переклад англомовної економічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2007. 416 с. 7. Friends URL: https://lingualeo.com/ru/jungle/friends-season-1 (дата звернення 04.01.2022).

УДК 81’322.4’25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ СТІЙКОГО САДІВНИЦТВА

Чуденко Т. О., Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті подано результати експериментального дослідження із вивчення впливу використання гібридних систем машинного перекладу (Onlinedoctranslator та Deepl) на якість перекладу текстів у галузі стійкого садівництва. Нами було досліджено як загальну правильність передачі змісту у тексті перекладу, так і правильність передачі ключової термінології у галузі стійкого садівництва. Проведений експеримент підтвердив гіпотезу, яку ми сформулювали до початку проведення експерименту: різні гібридні системи машинного перекладу продукують переклади одних й тих же текстів у галузі стійкого садівництва різної якості, яка відстежується шляхом визначення кількості помилок у текстах перекладу та встановлення відсотку правильності передачі ключової садівничої термінології. Отримані результати свідчать про те, що найефективнішою гібридною системою для перекладу текстів у галузі стійкого садівництва став Onlinedoctranslator, тому цю систему доцільно рекомендувати для виконання перекладів текстів зазначеної галузі.

Ключові слова: *гібридна система машинного перекладу, машинний переклад, стійке садівництво.*

Chudenko T. *O.*, **Olkhovska A.** *S.* **The impact of using hybrid machine translation engines on the quality of translation of the texts in the field of sustainable gardening.** *The article describes an experimental study of the impact of using hybrid machine translation engines (Onlinedoctranslator ma Deepl) on the quality of translation of the texts in the field of sustainable gardening. We studied both general correctness of content transfer and terminology transfer in the field of sustainable gardening. The conducted experiment confirmed the hypothesis that we spelled out at the beginning of the experiment: different hybrid machine translation engines produce translations of the same texts in the field of sustainable gardening of different quality, which can be monitored by determining the number of errors in the translated texts and establishing the percentage of correct transfer of the key terminology in the field of sustainable gardening. The obtained results indicate that Onlinedoctranslator has become*

the most effective hybrid machine translation engine for translating texts in the field of sustainable gardening, therefore we can recommend this system for translation of texts in this field.

Key words: *hybrid machine translation engine, machine translation, sustainable gardening.*

Сучасний перекладач не може обійтися без використання спеціальних перекладацьких інформаційно-комунікаційних технологій, які перетворилися на невід'ємну складову його професійної діяльності.

Актуальність дослідження пояснюється тим, що на сучасному етапі неможливе виконання письмового перекладу тексту без використання інформаційно-комунікаційних технологій. Їх кількість постійно зростає, а перед професійним перекладачем стоїть нелегке завдання із вибору оптимальної технології під певний проект, присвячений перекладу текстів певної тематики. Саме тому важливу роль відіграють дослідження, присвячені вивченню ефективності систем машинного перекладу на текстах різної тематики, зокрема в галузі стійкого садівництва.

Об'єктом дослідження виступають гібридні системи машинного перекладу.

Предметом дослідження є вивчення впливу використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі стійкого садівництва.

Мета дослідження полягає у детальному вивченні впливу використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі стійкого садівництва шляхом визначення загальної правильності тексту перекладу та встановлення правильності передачі садівничої термінології.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення низки завдань:

— проаналізувати поняття «фахова компетентність перекладача» та надати її компонентний склад;
— розкрити ключові інформаційно-комунікаційні технології сучасного перекладача;
— надати визначення поняттю «машинний переклад», навести класифікацію сучасних систем машинного перекладу;
— провести дослідження, метою якого є вивчення впливу використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі стійкого садівництва;
— проаналізувати тексти перекладів, виконані засобами гібридних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та Deepl;

— проаналізувати й інтерпретувати отримані експериментальні дані та зробити відповідні висновки.

Матеріалом дослідження виступають 2 тексти перекладу (обсягом 30000 друкованих знаків без пробілів) уривку з книги [3], присвяченої стійкому садівництву, виконані засобами двох гібридних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та Deepl, а також 150 термінів, які ми обрали із зазначеного уривку.

Предмет дослідження, його мета та завдання зумовили використання низки методів, серед яких теоретичні: аналіз та синтез інформації, отриманої із наукових джерел, а також емпіричні: проведення контрольних перекладів уривку тексту у галузі сталого садівництва засобами двох гібридних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та Deepl, кількісний метод обробки експериментальних даних – здійснення підрахунку кількості штрафних балів по кожному тексту перекладу, встановлення кількості правильно та неправильно перекладених термінів у галузі сталого садівництва.

Перед проведенням експериментального дослідження ми сформулювали наступну гіпотезу дослідження: різні гібридні системи машинного перекладу, представлені на перекладацькому ринку, можуть продукувати переклади одних й тих же текстів у галузі стійкого садівництва різної якості, яку можна відстежити шляхом визначення кількості помилок у текстах перекладу та встановлення відсотку правильності передачі ключової садівничої термінології, що, у свою чергу, дасть змогу встановити ефективнішу гібридну систему машинного перекладу. Встановлення найефективнішої гібридної системи для перекладу текстів у галузі стійкого садівництва є дуже важливим, адже дозволить професійним перекладачам швидко та на основі обґрунтованих експериментальних даних робити вибір на користь тієї або іншої гібридної системи машинного перекладу без зайвих часових втрат, що буде підвищувати ефективність праці, а, відповідно, і конкурентоспроможність на ринку перекладацьких послуг.

Обраний нами текст ми переклали засобами обох обраних нами гібридних систем машинного перекладу Onlinedoctranslator та Deepl, а також уклали англо-український та українсько-англійський глосарій ключової термінології у галузі стійкого садівництва.

Після цього ми перейшли до встановлення до критеріїв оцінювання перекладених текстів. Для встановлення правильності передачі ключової термінології у галузі стійкого садівництва найдоречніше скористатися процентним співвідношенням. Для визначення загальної правильності передачі змісту тексту ми скористалися системою оцінювання, розробленою професором Черноватим Л. М. [1; 2]. Відповідно до цієї системи виділяється три типи помилок

від незначних до суворих і за кожен тип помилки встановлюється відповідна кількість штрафних балів.

Рис. 1. Система оцінювання текстів перекладу у галузі стійкого садівництва, виконаного засобами гібридних систем машинного перекладу

Ми ретельно перевірили перекладені тексти та порахували кількість штрафних балів, набрану по кожній категорії помилок. За результатами наших підрахунків ми побудувати діаграму, представлену на рис. 2.

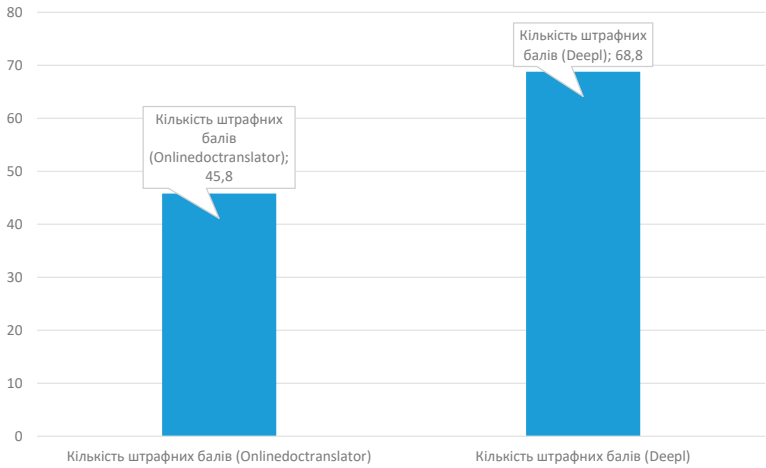

Рис. 2. Загальний результат виконання перекладу тексту у галузі стійкого садівництва засобами гібридних систем машинного перекладу https://www.onlinedoctranslator.com та https://www.deepl.com

Як випливає з рис. 1, переклад виконаний засобами гібридної системи машинного перекладу Deepl поступається за якістю перекладу, виконаному засобами гібридної системи машинного перекладу Onlinedoctranslator. Причому різницю можна назвати достатньо суттєвою, що видно по висоті стовпчиків діаграми.

Наступним кроком стало дослідження правильності передачі ключової термінології у галузі стійкого садівництва. З цією метою ми скористалися укладеним нами англо-українським та українсько-англійським глосарієм, що містив 150 термінологічних одиниць у галузі стійкого садівництва.

Результати наших підрахунків унаочнено на рис. 3.

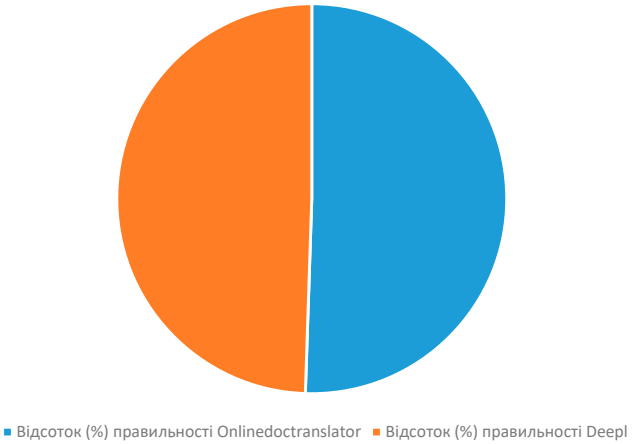

Рис. 3. Порівняльний результат правильності виконання перекладу садівничої термінології з тексту у галузі стійкого садівництва засобами гібридних систем машинного перекладу https://www.onlinedoctranslator.com та https://www.deepl.com

Як випливає з рис. 3, обидві гібридні системи машинного перекладу Onlinedoctranslator та Deepl приблизно на однаковому рівні впоралися з передачею ключової садівничої термінології з тексту у галузі сталого садівництва, і цей рівень можна вважати достатньо високим, адже відсоток правильності склав 96 % та 94 % відповідно.

Тим не менше, слід відзначити хоч і невелику, але перевагу гібридної системи машинного перекладу Onlinedoctranslator, яка впоралася із передачею ключової садівничої термінології з тексту у галузі сталого садівництва на 2 % краще за конкурента.

Таким чином, в результаті проведення експериментального дослідження доходимо висновку, що гіпотеза сформульована до початку

його проведення підтвердилася: різні гібридні системи машинного перекладу, представлені на перекладацькому ринку, дійсно продукують переклади одних й тих же текстів у галузі стійкого садівництва різної якості, яку ми змогли відстежити шляхом визначення кількості помилок у текстах перекладу та встановлення відсотку правильності передачі ключової садівничої термінології.

В ході дослідження ми змогли встановити гібридну систему машинного перекладу, яка здатна виконувати переклад текстів у галузі стійкого садівництва вищої якості, і це безумовно Onlinedoctranslator.

Гібридна система машинного перекладу Onlinedoctranslator впоралася з перекладом тексту у галузі стійкого садівництва краще за гібридну систему машинного перекладу Deepl по всіх параметрах, як в аспекті загальної якості тексту перекладу, так і в аспекті передачі ключової садівничої термінології, а тому її може бути рекомендовано для потреб професійних перекладачів, які виконують переклади текстів, як у галузі сталого садівництва, так і в межах садівничої тематики в цілому.

Перспектива подальших досліджень полягає у суттєвому розширені експериментальної бази – кількості текстів оригіналу у галузі стійкого садівництва та їх обсягу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. 2. Черноватий Л. М. Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. 2009. Вип. 848. С. 257–262. 3. Whitman A., DeJohn S. Organic Gardening for Dummies. Indianopolis : Wiley Publishing, Inc., 2009. 388 p..

УДК 811.161.2:811.112.2

АНГЛО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕМАТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ TED)

Шамрай Г. Р., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу способів і трансформацій англо-українського перекладу термінологічних одиниць лінгвістичної тематики

в науково-популярних промовах на конференціях TED. Особлива увага приділяється прямим і непрямим способам досягнення комунікативної успішності перекладу промов TED лінгвістичної тематики на українську мову.

Ключові слова: *лінгвістична термінологічна одиниця, прямий переклад, непрямий переклад.*

Shamrai H. R., Martynyuk A.P. English-Ukrainian translations of linguistic terminological units (based on TED talks). *The article is devoted to the analysis of English-Ukrainian translation techniques and transformations of rendering linguistic terminological units in popular-scientific talks at TED conferences. Special attention is paid to literal and nonliteral ways of achieving communicative adequacy in translating linguistic TED talks into Ukrainian.*

Keywords*: linguistic terminological unit, literal translation, non-literal translation.*

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення особливостей англо-українського перекладу лінгвістичної термінології, що функціонує в промовах TED. Дослідженню цієї теми присвячена низка робіт як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме й інших. Проте перекладознавчий аспект функціонування термінології лінгвістичної тематики залишається досі недостатньо вивченим.

Метою роботи є дослідження особливостей перекладу англо-української термінології лінгвістичної тематики на базі промов TED. **Об'єктом** дослідження є способи та трансформації англо-українського перекладу термінологічних одиниць лінгвістичної тематики в промовах TED, а **предметом** – взаємодія прямих та переносних значень термінологічних одиниць лінгвістичної тематики в промовах TED при перекладі. Джерельна база дослідження складається із 287 термінологічних одиниць, вилучених із тринадцяти виступів TED загальною тривалістю 102 хвилини 22 секунди. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що в ній: 1) здійснено перекладознавчий аналіз відтворення англомовних термінологічних одиниць в науково-популярних промовах TED лінгвістичної тематики українською мовою; 2) проведено класифікацію способів та трансформацій англо-українського перекладу термінологічних одиниць лінгвістичної тематики; 3) проаналізовано способи досягнення комунікативної успішності перекладу англомовних термінологічних одиниць лінгвістичної тематики українською мовою.

Екскурс в історію зародження термінології як науки свідчить про те, що народженню термінологічної наукової галузі передує період термінотворчості, при якому в мові накопичується і тематично

об'єднується групи спеціальних слів. У багатьох європейських країнах процес накопичення спеціалізованих лексичних одиниць почався в епоху Відродження – епоху формування нових поглядів на світ, становлення і розвитку як точних, так і природничих наук.

Термін може бути визначено як «слово або словосполучення спеціальної мови, створюване для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [2, с. 416]. Терміни є однозначними словами, позбавленими виразності. Лінгвістична термінологія – це сукупність слів або словосполучень, що вживаються в мовознавстві для вираження спеціальних понять і для позначення типових об'єктів лінгвістики. Враховуючи появу в лінгвістиці нових напрямків і нових методів дослідження, лінгвістична термінологія постійно поповнюється неологізмами. Наприклад, термінологія активно задіяна у вирішенні таких прикладних завдань лінгвістики, як розробка комп'ютерних діалогових систем, створення інформаційно-пошукових мов, формалізація смислової обробки тексту [1, с. 187].

В результаті аналізу було встановлено, що англомовні термінологічні одиниці лінгвістичної тематики передаються на основі прямого/ буквального перекладу та непрямого/ небуквального перекладу.

Прямим перекладом називаємо відтворення англомовних термінологічних одиниць лінгвістичної тематики з буквальним (непереносним) значенням україномовними одиницями, що не передбачають переносного (метафоричного) тлумачення. Прямий переклад включає такі способи і трансформації як прямі відповідники, калькування у взаємодії з додаванням, вилученням і перестановкою зі зміною частини мови.

Почнемо розгляд із прямих відповідників. У цьому аспекті цікавим є випадок, коли англійському слову-терміну відповідає українське двокомпонентне словосполучення. Наприклад: «This clearly includes **profanities**, which were sometimes excluded from dictionaries in the past» [6] – «Сюди явно входять ненормативна лексика, яку раніше іноді виключали зі словників» [6].

Значно більш розповсюдженим є калькування. У поданих прикладах калькуванню підлягають іменникові словосполучення з двох і більше компонентів, більшість з яких за своїми функціями наближаються до термінологічних:

And on top of that, it's at the point where ***instant translation*** *of live speech is not only possible, but it gets better every year* [4] – Крім того, в такому випадку тут не тільки можливий миттєвий переклад*, але й покращується з кожним роком* [4].

У деяких випадках калькування передбачає граматичні зміни, як наприклад, перестановку:

*Now **language's subversive power*** has been recognized throughout the ages in censorship, in books you can't read, phrases you can't use and words you can't say. [5] – Про руйнівну силу мови впродовж століть свідчить цензура, заборонена література, табуйовані фрази та слова, які не можна вимовляти вголос [5].

При перекладі цього речення змінено порядок слів у термінологічному словосполученні.

Окрім того, калькування може взаємодіяти і з вилученням. Наприклад:

*Choosing this option would mean that a vastly greater fund of accumulated knowledge and wisdom would become available to any one individual than would ever arise from within an individual family or **an individual person on their own*** [5]

– У цьому випадку чималий фонд надбаних знань і мудрості став би доступним кожному – вихідцю з певної родини чи просто окремій особі [5].

На додаток, калькування також сполучається і з додаванням. Наприклад:

*Tone of voice, the relationship between speakers, and expectations of where a conversation will go can imbue even words that seem like filler with **vital information*** [3] – Тон голосу, стосунки між мовцями та очікування щодо того, куди піде розмова, можуть наповнити життєво важливою інформацією навіть слова, які здаються наповнювачем [3].

У поданому вище прикладі перекладач, здійснюючи калькування словосполучення *vital information – важлива інформація*, додав у перекладі прислівник життєво.

Набагато цікавішим є переносний, метафоричний переклад термінологічних словосполучень. Небуквальним (переносним) перекладом називаємо відтворення англомовних термінологічних одиниць, включно з фразеологізмами, що містять метафору у структурі їхнього значення, україномовними одиницями.

У більшості випадків англомовний метафоричний вислів перекладається буквальним висловом, який передає значення англійського, проте вже в нейтральному стилістичному ключі. Найпоширенішими способами і трансформаціями тут є множинний відповідник і контекстуальна заміна.

Різниця між ними полягає в наступному. У випадку множинного відповідника переклад ґрунтується на полісемії, тобто багатозначності оригінального англомовного слова і значення, використане перекладачем, зазвичай, можна знайти у словнику.

У той же час, у випадку контекстуальної заміни значення, використовуване перекладачем, є настільки віддаленим від значення оригінального слова, що сприймається як таке, що належить іншій лексичній одиниці. Наприклад:

And that is the idea that a language ***channels*** *your* ***thoughts****, that the vocabulary and the grammar of different languages gives everybody a different kind of* ***acid trip****, so to speak* [4] – І це ідея про те, що мова спрямовує ваші думки*, що словниковий запас і граматика різних мов дають кожному різний вид* психоделічної подорожі*, так би мовити* [4].

Буквально дієслово *to channel* означає «пускати по каналу, направити щось (в щось), щоб направити)». Проте, мовець використовує переносне, метафоричне значення цього полісемічного слова – «спрямовувати» і перекладач обирає саме цей відповідник серед множини інших. Відтак, цей спосіб перекладу вважаємо множинним відповідником. Проте в українському перекладі метафоричність англомовного виразу втрачається. У випадку словосполучення *acid trip* прикметник *acid* – «кислотний» не володіє таким значенням як «психоделічний». Відтак, перекладач застосовує контекстуальну заміну, яка метафорично переосмислює буквальне значення вихідного слова. Проте, така заміна може бути не зовсім зрозумілою для тих реципієнтів, які не знайомі з відповідним поняттям.

В результаті аналізу всіх прикладів використання термінологічних одиниць (287 прикладів) в текстах TED лекцій було встановлено, що найчастіше використовувався саме прийом калькування, що склало 138 прикладів зі 300 вибіркових речень, контекстуальна заміна – 47, відповідники – 18 прикладів, перестановка – 15 прикладів, буквальний переклад – 8, вилучення – 8, додавання – 3 приклади. Інші 10 % від суцільної вибірки склали перекладацькі трансформації, які були незначними під час дослідження.

Висновки. Найбільш комунікативно успішним і частотним способом перекладу виявилося калькування, що пояснюється наявністю україномовних відповідників більшості компонентів англомовних термінологічних словосполучень.

Перспектива подальших досліджень бачиться в перенесенні застосованого алгоритму аналізу на інші нові формати, які з'являються сьогодні в інформаційному просторі Інтернету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку : монографія. Київ : Національна академія наук України, 2010. 204 с. 2. Черноватий Л. М., Карабан В.І. Переклад англомовної економічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2007. 416 с. 3. Garcia-Amaya

L. URL: https://www.ted.com/talks/ lorenzo_garcia_ amaya_ why_do_we_like_hesitate_when_we_um_speak/transcript (дата звернення: 25.10.2022). 4. McWhorter J. URL: https:// www.ted.com/talks/john_mcwhorter _4_ reasons_to_learn_a_ new_language/transcript (дата звернення: 25.10.2022). 5. Pagel M. URL: https://www.ted.com/talks/mark_pagel_how_ language _transformed_ humanity/transcript (дата звернення: 25.10.2022). 6. Stavans I. URL: https://www.ted.com/ talks/ilan_stavans_who _decides_ what_s_in_the_dictionary/ transcript (дата звернення: 25.10.2022).

УДК 811.111:811.161.2]’255.4:821.111-31Діккенс

РЕАЛІЇ ВІКТОРІАНСКОЇ ДОБИ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Ч. ДІККЕНСА)

Шиян Д. А., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглянуто стратегії перекладу реалій Вікторіанської доби на матеріалі перекладів романів Чарльза Діккенса «Великі сподівання» та «Пригоди Олівера Твіста», виконаних Ростиславом Доценком та Веронікою Черняхівською, відповідно. У процесі дослідження проаналізовано перекладацькі рішення та їх можливий вплив на реципієнтів текстів перекладу, а також виявлено, що найпродуктивнішими стратегіями відтворення реалій є транскодування, калькування та дескриптивна перифраза.

Ключові слова: *дескриптивна перифраза, калькування, культурно-маркована лексика (реалії) Вікторіанської доби, стратегія перекладу, транскодування.*

Shyian D. A., Rebrii O. V. Victorian period realia in English-Ukrainian translations (based on Ch. Dickens’s novels). *The article discusses strategies to translate culture-bound words (realia) of the Victorian era based on the translations of Charles Dickens’ novels «Great Expectations» and «Oliver Twist; or, The Parish Boy’s Progress» by Rostyslav Dotsenko and Veronika Cherniakhivska, respectively. In the course of the research, translation strategies and their possible impact on the recipients of the translated texts are analyzed, and transcoding, calquing, and descriptive periphrasis as productive methods of reproducing realia are revealed.*

Key words*: calquing, culture-bound terms (realia) of the Victorian era, descriptive periphrasis, translation strategy, transcoding.*

Одним з різновидів найскладніших для відтворення перекладацьких труднощів є культурно-маркована лексика, відома у вітчизняному перекладознавстві під терміном «реалії». Перед фахівцями у царині перекладу постає складне завдання – стимулювання створення концептів та уявлень одного народу певної епохи в уяві носіїв іншої культури, часу та ментальності, та при цьому збереження авторського стилю та мови. Важливим у нашому дослідженні є розгляд способів, за допомогою яких перекладачі долають труднощі такого рівня та досить успішно пораються зі своїм завданням.

Актуальність дослідження обумовлена безперервним оновленням фонду реалій та необхідністю їхнього відтворення в текстах, перекладених українською мовою. Досліджуючи стратегії перекладу реалій Вікторіанської епохи, ми спробуємо зробити власні висновки щодо продуктивності їх застосування.

Мета дослідження полягає у розгляді загальних стратегій і тактик відтворення слів-реалій з англійської мови українською.

Об'єктом дослідження слугують англійські реалії XIX сторіччя, тоді як предметом безпосереднього аналізу є мовні та культурні особливості їх перекладу українською мовою.

Матеріалом дослідження слугують реалії, відібрані за допомогою методу суцільної вибірки з романів класика англійської літератури Чарльза Діккенса *"The Adventures of Oliver Twist"* та *"Great Expectations"*, а також їхні українські відповідники у двох перекладах роману українською мовою: «Олівер Твіст» (1929 року в перекладі В. О. Черняхівської) та «Великі сподівання», (1986 року в перекладі Р. Доценка). Вибрана кількість реалій у вихідних текстах становить 180 одиниць, однак більшість із них вживаються в текстах неодноразово і при цьому можуть мати різні українські відповідники.

Методи дослідження: під час нашої розвідки ми використовували метод суцільної вибірки, метод структурного аналізу, метод семантичного аналізу, метод конотативного аналізу та порівняльний перекладацький аналіз.

Взаємодія культур різних суспільств є рушійною силою розроблення та вдосконалення науки про переклад, яка слугує будівельним матеріалом для комунікації між їх представниками. Культура будь-якого етносу є унікальною та не завжди поняття, що існують у одній мові, можна точно відбити у іншій. Такі поняття отримали назву «реалії». Для розтлумачення сутності цього терміну ми скористалися формулюванням українських дослідниць Т. Є. Некряч

та Ю П. Чалої та визначили їх як «безеквівалентні лексичні одиниці на позначення понять, що повністю або частково відсутні у світобаченні більшості читачів цільової культури» [2, с. 9]. Якісне та найбільш наближене до оригіналу відтворення реалій неможливе без володіння перекладачем тим обсягом знань та уявлень, яким володіють реципієнти тексту мовою оригіналу та реципієнти мови перекладу.

Аналізуючи історичний фон літературного процесу митця та його творчість, ми доходимо висновку, що твори Ч. Діккенса є дуже детальним відображенням часу, в який він жив. Його твори є своєрідною енциклопедією Вікторіанської доби, яка характеризується великою кількістю нововведень та описом буття народу, і таким чином реалій, відтворення яких потребує від перекладача аналітичних заходів під час здійснення своєї задачі.

У процесі перекладання реалій фахівець має визначити роль та функцію реалії у канві твору та залежно від неї обирати такий спосіб перекладу, який найповніше відтворив би авторську мету, асоціації та стилістичну роль у тексті, для якого її було впроваджено автором. Важливою функцією реалій є її колорит: вона додає до перекладеного твору нотку «чужоземності», «незвичності», яка є індикатором, що відносить твір до певного народу, країни чи епохи, тобто вони створюють у тексті вертикальний контекст та є його невід'ємною частиною [3]. А метою перекладача, відповідно, є збереження природності застосування культурно-маркованої лексики та збереження авторського стилю у купі з відтворенням у читацькій уяві саме тих ідей та образів, які у своє писання заклав автор.

Аналіз картин світу, темпоральних, соціальних та індивідуально-психологічних концептів, якими оперують носії обох культур, є необхідною базою для вибору стратегії та способів їх відтворення. У нашому дослідження ми використали класифікацію способів відтворення реалій запропонованих відомою українською фахівчинею Р. П. Зорівчак [1, с. 93-139].

Обидва перекладачі виявилися більш схильними до застосування стратегії очуження, за рахунок способу транскодування для відтворення англійської системи мір: "*foot*" – «фут», "*mile*" – «миля», "*pint*" – «пінта»; назв деяких грошових одиниць: "*shilling*" – «шилінг», "*guinea*" – «гінея» "*penny*"– «пенні»; назв гастронімів: "*brandy*" – «бренді», "*gin*" – «джин». Відтворенням фономорфологічної форми лексичних одиниць і повним збереженням їх денотативних значень без втрати структури забезпечується еквівалентний переклад і водночас збереження чужинності реалій, їх приналежності до іншої культури.

Одним із найпродуктивніших способів відтворення культурно-маркованої лексики також виявилося дескриптивне перейменування реалій. За його допомогою автори намагаються розтлумачити сутність реалій і відтворити їх денотативні значення, оскільки вони є вагомими елементами у описі ситуацій. Наприклад, реалія "*epergne*" відтворюється Р. Доценком описово – «кількаярусна ваза». Перекладач не міг уникнути розтлумачення цієї реалії, адже використання таких ваз набуло популярності у Вікторіанську добу та є важливим складником вбрання весільного столу Міс Гевішем, що демонструє її високий соціальний статус.

Використання реалії "*cocked hat*" – «трикутний капелюх», яку В. Черняхівська відтворила за допомогою дескриптивної перифрази, добігало свого кінця у добу правління королеви Вікторії, але вона все ще залишається важливим індикатором статусу наглядача [3]. Також перекладачка розтлумачує читачам реалію "*relieving officer*" – «куратор бідних», аби відтворити її денотативне значення та ознайомити реципієнтів з однією зі складових системи управління в притулках для бідних у XIX столітті.

Ще одним часто вживаним способом відтворення реалій виявилося калькування, яке не порушує семантичний та графічний склад лексичних одиниць та дозволяє відтворити локальність наступних посад :"*Lord of the Admiralty*" – «Лорд адміралтейства», "Officer of the County Jail" – «Тюремник з в'язниці графства», "*Great Seal of England*" – «Велика королівська печатка Англії».

Менш застосовуваними виявилися спосіб гіперонімічного перейменування: перекладач Доценко у описі пейзажу гіперонімічно відтворив реалію "*pollards*" як просто «дерева», хоча оригінальна реалія слугує на позначення дерев химерного вигляду, спричиненого особливим обрізанням крони для утворення візерунку деревини, який застосовувався для виготовлення тогочасного модного умеблювання. Таким чином, вихідна одиниця втрачає в перекладі семантику та колорит, адже читач-українець буде не в змозі уявити рядки дерев з химерною кроною, характерні для пейзажу Англії. В. Черняхівська відтворює реалію "*Bridewell*" – «Брайдуелл» за допомогою виноски – «старовинна виправна в'язниця, відома суворим режимом», чим відтворила семантику реалії, зберігши сему «локальність». Стосовно реалії "*briars*", відтвореної як «терни», було вдало застосовано спосіб транспозиції на конотативному рівні, оскільки в українців колюче гілля асоціюється не скільки з шипшиною (прямим відповідником), а саме з терном, тобто було збережено вихідну конотацію; за допомогою методу уподібнення. Контекстуальне розтлумачення реалії спостерігаємо, наприклад, у випадку

реалії "*board*", перекладеної як «парафіяльна рада», щоб відтворити семантику вихідної лексичної одиниці та допомогти читачам розібратися в устрої тогочасних притулків для бідних.

Висновки: в процесі перекладання творів Чарльза Діккенса фахівці стикаються з великим розмаїттям реалій та мають провести значну роботу з довідниками та тлумачними словниками, аби правильно адаптувати картину світу іншого народу та відтворити в уяві читачів-українців поняття та явища, які були звичними в іншій країні у XIX сторіччі. Перекладачі проаналізованих нами творів мають тенденцію до транскрибування та калькування задля збереження вихідної форми лексем, що дозволяє передати колорит та показати «чужинність» реалій. Розтлумачення, навпаки, призводить до втрати вихідної форми, хоча й дозволяє відтворити семантику культурно-маркованих одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. На матеріалі англомовних перекладів української прози. Львів : Видавництво при Львівському державному університеті, 1989. 217с. 2. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : монографія. Київ : Кондор-Видавництво, 2013. 194 с. 3.Чала Ю. Відтворення колоніальних мотивів Вікторіанської доби в українських перекладах. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/6292/ %D1 %87 %D0 %B0 %D0 %BB %D0 %B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 25.10.2022).

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ САМОАНАЛІЗУ

Щербонос К. І., Ольховська А. С. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті подано результати дослідження з вивчення впливу використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів із галузі психології самоаналізу. У ході дослідження було вивчено особливості перекладу текстів в галузі психології, визначено роль технологічного компоненту фахової компетентності перекладa-

ча, обрано гібридні системи машинного перекладу, систему оцінювання перекладів, а у підсумку інтерпретовано отримані результати. На основі кількісних даних, поданих у таблицях, було зроблено висновок, що система Microsoft Bing Translator впоралася з перекладом краще, ніж SYSTRAN Translate. Також були класифіковані типи помилок, які зустрічалися найчастіше і визначені основні труднощі машинного перекладу.

Ключові слова: *гібридна система машинного перекладу, машинний переклад, психологія самоаналізу, технологічна компетентність перекладача, фахова компетентність перекладача.*

Shcherbonos K. I, Olkhovska A. *S.* **The impact of using hybrid machine translation engines on the quality of translation of the texts in the field of psychology of introspection.** *The article describes the results of research on the impact of the using hybrid machine translation engines on the quality of translation of the texts in the field of psychology of introspection. In the course of the study, the peculiarities of the translation of texts in the field of psychology were studied, the role of the technological component of the translator's professional competence was determined, hybrid machine translation engines and translation evaluation system were selected and the obtained results were interpreted. Based on the quantitative data presented in the tables, it was concluded that the Microsoft Bing Translator engine performed better than SYSTRAN Translate. The most frequently made types of errors were also classified and the difficulties of machine translation were identified.*

Key words: *hybrid system of machine translation, machine translation, professional competence of the translator, psychology of introspection, technological competence of the translator.*

Актуальність дослідження обґрунтовано збільшенням обсягу даних та інформації у світі, що зумовлює зростання потреби у перекладацьких послугах. Змінюється і процес роботи перекладачів, що робить технологічний компонент фахової компетентності невід'ємною частиною під час роботи, а також навчання майбутніх перекладачів через важливість володіння сучасними інструментами для перекладу, а саме системами машинного перекладу, і можливості бути конкурентоспроможним. Разом з цим збільшується кількість систем машинного перекладу з різними алгоритмами роботи, які мають свої особливості та недоліки і потребують вивчення для окремих галузей текстів. **Об'єктом дослідження** виступає вплив використання гібридних систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі психології самоаналізу. **Предметом дослідження** виступають тексти перекладу уривку тексту у галузі психології самоаналізу,

виконані засобами гібридних систем машинного перекладу Microsoft Bing Translator та SYSTRAN Translate. **Мета дослідження** полягає у вивченні впливу використання гібридних систем машинного перекладу Microsoft Bing Translator та SYSTRAN Translate на якість перекладу текстів у галузі психології самоаналізу. Для досягнення мети були поставлені завдання:

— вивчення психології самоаналізу в перекладознавчому аспекті;
— дослідження технологічного компоненту фахової компетентності перекладача;
— дослідження типів сучасних систем машинного перекладу, визначення їх особливостей та недоліків;
— виконання дослідження — перекладу тексту із галузі психології самоаналізу обраними системами машинного перекладу;
— оцінка помилок, типи та їх кількість;
— визначення системи, яка впоралася з перекладом краще.

Завдяки збільшенню попиту на переклад, розвитку технологій у світі, найбільш актуальним зараз вважається переклад текстів науково-технічного спрямування. Серед основних вимог для перекладача визначають наявність фонових і предметних знань із галузі тексту оригіналу, а також вміння обирати доцільні перекладацькі стратегії [10]. Також важливо використовувати смисловий аналіз тексту оригіналу, визначати контекст вживання термінів, до яких відносять лінгвістичний та екстралінгвістичний, інтерпретування термінів у мові оригіналу та мові перекладу [1]. Не дивлячись на те, що приблизно 70 % термінів у галузі психології за будовою є простими [11], при появі перекладацьких труднощів необхідно обирати стратегії перекладу, які будуть включати до себе аналізування дефініції термінів та дослідження контекстуальних умов їх функціонування у тексті [4].

Не менш важливою вимогою є фахова компетентність перекладача (а саме її технологічний компонент) — це експертна система, не притаманна всім білінгвам автоматично, а система, яка має потребу особливого формування, що відбувається під час навчання, яке є спеціально організованим [7]. Багато розвинених країн поступово додають інформаційні технології у програму підготовки перекладачів, такі як переклад відео- та аудіо-конференцій, які неможливі без використання комп'ютерних засобів [12, с. 28]. Такі дослідники, як В. Я. Желясков [2], Л. М. Черноватий [8, с. 177] та дослідниця І. О. Сімкова [5], розробили свої моделі фахової компетентності перекладача. Не дивлячись на те, що назви є різними, як і категорії, але технологічний компонент компетентності присутній у всіх досліджених нами класифікаціях, що доводить його важливість.

До технологічного компоненту фахової компетентності перекладача відносять такі уміння, як: використання баз пошуку в мережі Інтернет, використання електронних енциклопедій, програм машинного перекладу, словників, термінологічних глосаріїв [6], робота з комп'ютером, робота з традиційними носіями інформації і розподіленими базами даних і знань [9].

Для дослідження були обрані гібридні системи машинного перекладу — це системи, які мають в собі найкращі особливості систем на основі граматичних правил (наявність словників і правил обраних мов) та статистичних систем (статистичний аналіз текстів та перекладів текстів, завантажених до системи) [3], Microsoft Bing Translator та SYSTRAN Translate та текст із галузі психології самоаналізу «Типи кохання, психологічне благополуччя та самооцінка» авторів Бахман Корд Таміні, Ферештех Бакші Боджхд і Сепідех Яздані (англ. Love Types, Psychological Well-Being and Self-Concept by Bahman Kord Tamini, Fereshteh Bakhshi Bojhd, and Sepideh Yazdani) [13].

Після цього була сформована низка гіпотез:

Гіпотеза 1: різні гібридні системи машинного перекладу будуть виконувати переклад одного тексту із галузі психології самоаналізу, але різної якості. Таку якість можна відстежити після підрахунку кількості помилок у перекладах, зроблених кожною системою.

Гіпотеза 2: якість перекладу тексту із галузі психології самоаналізу буде вищою, використовуючи гібридну систему машинного перекладу Microsoft Bing Translator.

Гіпотеза 3: якість перекладу тексту із галузі психології самоаналізу буде вищою, використовуючи гібридну систему системи машинного перекладу SYSTRAN Translate.

Результати дослідження по кількості штрафних балів унаочнено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість штрафних балів у перекладах тексту, виконаного засобами систем машинного перекладу

Система машинного перекладу	Загальна кількість штрафних балів	Загальна кількість помилок
Microsoft Bing Translator	62,8	214
SYSTRAN Translate	82,2	230

У таблиці 2 подано результати дослідження правильність передачі галузевої термінології у перекладах тексту, виконаного засобами систем машинного перекладу.

Таблиця 2

Правильність передачі галузевої термінології у перекладах тексту, виконаного засобами систем машинного перекладу

Система машинного перекладу	Загальна кількість невірно перекладених термінів	Питома вага невірно перекладених термінів
Microsoft Bing Translator	70	46,67 %
SYSTRAN Translate	72	48 %

Таким чином, у результаті нашого дослідження ми дійшли наступних висновків.

Гіпотеза нашого дослідження під номером 1 підтвердилася. Дві гібридні системи машинного перекладу, які ми досліджували, Microsoft Bing Translator і SYSTRAN Translate показали різні результати за кількістю і питомою вагою помилок.

Гіпотеза нашого дослідження під номером 2 також підтвердилася. Виходячи із загальної кількості помилок та їх питомої ваги, Microsoft Bing Translator показав кращий результат: найбільшу кількість штрафних балів система отримала за 2-й тип помилок (27 штрафних балів або 42,99 %) — це помилки, які можуть суттєво змінювати зміст тексту оригіналу. За кількістю помилок переважає 1-й тип, що становить 138 або 64,49 % від загальної кількості помилок.

Гіпотеза нашого дослідження під номером 3 не підтвердилася. SYSTRAN Translate показала гірший результат, а саме: найбільшу кількість штрафних балів система отримала за 3-ий тип помилок (40 або 48,66 %) — помилки, які суттєво змінюють зміст тексту оригіналу. За кількістю помилок переважає 1-ий тип, що становить 132 або 57,39 % від загальної кількості помилок.

Серед труднощів перекладу було виділено групи:

I група: граматичні (проблеми з узгодженням частин мови у реченнях та порушення норм української мови);

II група: викривлення сенсу речення, помилкове тлумачення речення, помилки у розпізнаванні контексту (вибір невірного словникового відповідника до контексту);

III група: незнання системами машинного перекладу деяких слів і термінів, у результаті неперекладені слова у тексті, не доцільний переклад (спотворення сприйняття та змісту речення).

Через дослівний переклад систем машинного перекладу виникало спотворення термінів та їх сенсу, не розпізнавалися слова як терміни, переклад був виконаний без урахування контексту, а шляхом обрання першого словникового відповідника, у систем відсутня

можливість запам'ятовувати перекладацькі рішення для слів і словосполучень, через що використовуються синонімічні переклади одних і тих же слів або термінів по всьому тексту.

Таким чином, опанування систем машинного перекладу і їх використання майбутніми перекладачами під час перекладу є доцільним і важливим у сучасному світі, але такий машинний переклад перекладачу потрібно редагувати: створювати єдину галузеву термінологію по всьому тексту, виправляти орфографічні і граматичні помилки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні аналогічних досліджень із використанням інших систем машинного перекладу та інших розділів психологічної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська В. Проблеми порівняльного аналізу сучасних систем психологічної термінології. Вісник Державного університету «Львівська політехніка». 2000. Вип. 402. С. 341–343. 2. Желясков В. Я. Структура і сутність професійної компетентності майбутнього перекладача. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2016. Вип. 20(2). С. 126–129. 3. Міщенко А. Л. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2013. Вип. 1051. С. 172–180. 4. Рябчук О. В., Разумна К. А. Способи перекладу англійських психологічних термінів українською мовою. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика». 2021. Вип. 2. Ч. 2. Т. 32. С. 52–56. 5. Сімкова І. О. Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів. Наука і освіта. 2013. Вип. 3. С. 165–168. 6. Чередниченко О. І. Складові професійної компетенції письмового та усного перекладача. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченко. Серія «Іноземна філологія». 2007. Вип. 41. С. 25–27. 7. Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Серія «Філологічні науки». 2014. Вип. 2. С. 84–86. 8. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. 9. Четверікова О. Інформаційні технології у навчанні майбутніх перекладачів особливостям медійного перекладу. Актуальні проблеми навчання іноземних мов в умовах дистанційної освіти: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Ізмаїл, 18 лютого 2021 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2021. С. 92–96. 10. Яременко Н. В. Стратегії перекладу англомовної науково-технічної термінології українською мовою. Науковий вісник Національного

університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки». 2017. Вип. 272. С. 44–52. 11. Angst J., Vollrath M. The natural history of anxiety disorders. Acta Psychiatrica Scandinavica. 1991. Vol. 8. P. 446–452. 12. Kiraly D. From teacher-centred to learning-centred classrooms in translator education: Control, chaos or collaboration? Innovation and e-learning in translator training. 2003. Vol. 5. P. 27–31. 13. Tamini B. K., Bojhd F. B., Yazdani S. Love Types, Psychological Well-Being and Self-Concept. URL: https://www.researchgate.net/publication/286730803_Love_types_psychological_well-being_and_self-concept (accessed: 05.01.2022).

УДК 811.111'255.4'373.46:821.111(73)-312.4Гер7Аси

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Т. ҐЕРРІТСЕН «АСИСТЕНТ»

Юрьєв М. С., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглянуто поняття терміну та його види, виокремлено функції термінів у художній літературі, зокрема – у детективному жанрі (сюжетоутворююча та образоутворююча функції). Класифіковано види термінів, ужитих у романі сучасної американської письменниці Т.Геррітсен «Асистент», визначено роль термінів у цьому романі. Проаналізовано засоби передачі термінів в українському перекладі І. Серебрякової, найчастішими виявилися такі: словниковий і варіантний відповідники, калькування, генералізація, описовий переклад.

Ключові слова: *передача термінів, перекладацька трансформація, переклад детективів, Т. Ґеррітсен, функція терміну*

Yuriev M. S., Ivakhnenko A. O. Methods of transferring terms in the Ukrainian translation of "The Assistant", a novel by T. Gerritsen. *The concept of the term and its types are analyzed, and the functions of terms in fiction are highlighted, particularly in the detective genre (plot-forming and image-forming functions). The types of terms used in «The Assistant», a novel by the modern American writer T. Gerritsen are classified, the role of terms in this novel is determined. The means of conveying terms in the Ukrainian translation by I. Serebriakova are analyzed, conclusion is made as to the most frequent ones, namely: dictionary and variant equivalents, tracing, generalization, descriptive translation.*

Key words: *detective translation, T. Gerritsen, term function, term transfer, translation transformation*

Актуальність нашого дослідження зумовлена, перш за все, популярністю текстів детективного жанру як у читачів, так і у науковців, а також – насиченістю таких творів різноманітною термінологією. **Мета** застосування термінів у детективах – занурення читача в атмосферу поліцейської роботи, створення певних фонових знань із цього приводу. Шляхи передачі термінів у таких художніх текстах залежить від перекладацької стратегії, в цілому, і від функції, яку кожен конкретний термін виконує в певному контексті.

Таким чином, **об'єктом** нашого дослідження є місце термінів у детективних творах, а предметом – шляхи передачі термінів в українських перекладах таких творів.

Основна **мета** даної статті полягає у виокремленні шляхів передачі термінів українською мовою при роботі з детективами.

Матеріалом дослідження виступають 200 термінів, ужитих у детективі Т. Ґеррітсен *The Apprentice*, та їх українські відповідники, вжиті в перекладі І. Серебрякової.

При проведенні порівняльного перекладознавчого аналізу англомовних і україномовних термінів використовувалася класифікація способів перекладу та перекладацьких трансформацій В.І. Карабана [2].

При проведенні дослідження були використані такі наукові методи: суцільна вибірка (для збору лексичного матеріалу), аналітичний варіативний пошук (для знаходження варіантів значень термінів), порівняльний перекладознавчий аналіз (для визначення застосованих способів перекладу і перекладознавчих трансформацій).

Спочатку надамо визначення самому літературному жанру, тексти якого ми обрали в якості матеріалу дослідження. Як зазначав відомий британський автор детективів, «детектив – роман чи оповідання, в якому фігурує таємниця, а акцент робиться на карколомному пошуку її розгадки» [5]. Г. К. Честертон додає, що частіше за все, розкриття злочину відбувається завдяки умовиводу, який робить слідчий. Сучасний дослідник Дж. Скаггс стверджує, що даний літературний жанр, відкриваючи завісу над методами роботи сищика, акцентує увагу читачів на його ролі в сучасному світі, і дозволяє недосвідченим читачам зрозуміти, які якості потрібні детективам-фахівцям для виконання своїх обов'язків, і які сучасні відкриття в науці використовуються для упіймання злочинців [7, с. 144]. Детективний жанр, хоча і є простим чи навіть примітивним на перший погляд, насправді доволі складний із точки зору його художніх характеристик. Цій складності не заважає і той факт, що базу детек-

тивного твору складає одна сюжетна модель з невеликими варіаціями, а саме: події твору (безпосередньо чи опосередковано) пов'язані з розкриттям злочину, частіше за все – убивства.

Оскільки детектив, як жанр художньої літератури, на думку ізраїльського дослідника І. Евена-Зогара, входить у літературну полісистему [6], то його переклад викликає дві групи проблем:

— проблеми художнього перекладу, в цілому, характерні для будь-якого жанру;
— жанрово-специфічні проблеми, типові для перекладу саме детективів.

Головне завдання перекладача детективів – детально відтворити умови, в яких працюють поліцейські, яскраво змалювати методи розкриття злочинів, і при цьому, за можливості, зберегти діалекти і професійний жаргон персонажів, аби правдоподібно зобразити персонажів та їх соціальне оточення, продемонструвати читачам цільового твору порушення соціальних норм джерельної культури, скоєне персонажами, аби читач перекладу також отримав часткові докази, залишені автором першотвору [8].

Будь-який гарний детективний твір рясніє такими частковими доказами, і перед перекладачем тут постають дві задачі: по-перше, побачити їх, а по-друге, правильно відобразити їх. Докази можуть бути очевидними, а можуть бути надані тонким натяком (згадані у звичайній розмові факти чогось життя, перелічені деталі опису місця злочину, особливості характеру персонажа тощо), і саме таким чином їх слід подавати і в перекладі [8]. Тому при роботі з текстами детективного жанру перекладачеві слід приділяти особливу увагу саме деталям, з одного боку, і не розкривати особу злочинця раніше, ніж це запланував автор оригіналу, – з іншого (цій проблемі присвячена окрема робота тієї ж дослідниці [9]). Адже зайва акцентуація уваги читачів на підказці може допомогти їм «розкрити злочин» раніше за детектива, і тоді читати далі вже буде нецікаво.

Оскільки, як ми зазначили вище, детективні твори надають читачам можливість проводити розслідування «разом із» поліцейськими чи приватними детективами, в таких текстах часто зустрічаються різні фахові документи чи, принаймні, витримки з них, де надаються результати аналізів, висновки судмедекспертів або балістиків тощо, і така специфіка творів обраного жанру призводить до активного вживання письменниками найрізноманітніших термінів. Класик українського перекладознавства В.І. Карабан так визначає термін: це «мовний знак, що називає поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки» [2, с. 315].

За словами Т.В. Катиша, терміни у творах детективного жанру виконують конкретну художню мету, а особливості їхнього вживання залежать від «смаку, стилю та рівня майстерності» автора детективів [3, с. 36]. Оскільки за терміни у детективах сприяють розвитку сюжету, спрямовуючи його в той чи інший бік, можна сказати, що вони виконують сюжетоутворюючу функцію [3, с. 40-41].

Науковиця Т.К. Молодід зазначає, що коло текстів, для яких характерне уживання термінології, постійно розширюється, включаючи до себе не лише фахові, наукові чи науково-популярні тексти, але й художні. З цієї причини терміни, за словами дослідниці, «починають метафоризуватися», і в результаті «зближуються зі словами загального вжитку» [4, с. 138]. Таким чином, кількість термінів у художніх творах невпинно збільшується, поступово перетворюючих із другорядного елементу створення художніх образів на їх основу [4, с. 138]. Таким чином, можна казати ще про одну функцію термінів у художніх текстах, а саме – образоутворюючу.

Які ж саме терміни зустрічаються у текстах детективного жанру? Для відповіді на це питання звернемося до структурної класифікації термінів, запропонованої в монографії [1]. У межах даної класифікації виділяються такі види термінів: 1) кореневі слова (корінна та запозичена лексика), 2) похідна лексика (утворена шляхом префіксації або суфіксації), 3) складні слова, 4) словосполучення, 5) абревіатури, 6) літерні умовні позначення, 7) символи (знаки), 8) номенклатура [1, с. 12-13]. Останні три види термінів не були представлені в матеріалі нашого дослідження.

При аналізі підходів І. Серебрякової до передачі термінів українською мовою ми користуватимемося класифікацією В. І. Карабана, який ділить їх на дві великі групи: способи перекладу та перекладацькі трансформації. Розглянемо, які саме способи та трансформації було найчастіше вжито в перекладі роману Т. Ґеррітсен «Асистент».

Серед способів перекладу найчастотнішими виявилися словникові відповідники, варіантні відповідники, калькування та описовий переклад. Із 200 термінів, обраних методом суцільної вибірки, 30 були передані словниковим відповідником, а 24 – варіантним відповідником. Наведемо приклади першого способу: *ribs – ребра, lung – легеня, pericardium – перикард, centrifuge – центрифуга* тощо. Як бачимо, найчастіше так передавалися англійські терміни латинського походження, які увійшли до української мови також із латини. Приклади варіантних відповідників: *tube – пробірка, partner – напарник, fracture – перелом, grease – мастило, windpipe – трахея, stretcher – ноші* тощо. Варіантний відповідник застосовується для багатозначного слова, коли кожному зі значень підшукується словни-

ковий еквівалент. Більше 25 % термінів були, таким чином, передані існуючими в українській мові відповідниками.

Наступний спосіб перекладу – калькування, яким було передано двадцять термінів із відібраних двохсот. Наведемо кілька прикладів: *crime scene – місце злочину, courthouse – будівля суду, communicable disease – інфекційна хвороба, Hispanic origin – латиноамериканського походження, terminal velocity – гранична швидкість* тощо.

Гадаємо, для деяких наведених термінів у даній групі потрібний більш детальний коментар, оскільки на перший погляд, їх спосіб передачі можна було віднести до словникових відповідників. Ми маємо на увазі, перш за все, два терміни: *crime scene* (передано у творі як місце злочину) і *communicable disease* (передано як інфекційна хвороба). Обидва представлені в англо-українському словнику, але там вони мають дещо інші відповідники: місце вчинення злочину та інфекційне захворювання, заразна хвороба, відповідно. Отже, І. Серебрякова внесла деякі (незначні) зміни до словникових відповідників, і таким чином, можна віднести спосіб передачі даних термінів до калькування.

Наступний за популярністю спосіб передачі термінів, – описовий переклад, в результаті якого одна лексема замінюється словосполученням. Застосовується даний спосіб з метою пояснення терміну, який, скоріше за все, (поки що) не знайомий читачам [2, с. 297]. Описовий переклад у нашій виборці було застосовано 15 разів, наприклад: *pulverized (flesh) – дрібні шматочки (плоті), scavengers – пожирачі плоті, police tape – стрічка, яка огороджувала місце трагедії, hit-and-run – його збили і втекли, anatomical disintegration – розірвали на шматки, the point of impact – місце, де він упав.*

Як бачимо, найчастіше у наведених прикладах ми маємо справу не лише з описовим перекладом як таким, а і зі змінами на стилістичному рівні. Так, в оригіналі наводиться коментар поліцейських щодо події та висновки судмедексперта, у той час як у перекладі пропонується дуже емоційний опис події, який є більш характерним для трилера чи роману жахів: пожирачі плоті, розірвали на шматки, кров фонтаном. І хоча аналізований твір поєднує в собі риси кримінального детектива та трилера, в українському варіанті трилера виходить значно більше, ніж детектива, а тому можемо сказати, що тут було використано також певну стилістичну трансформацію.

Саме перекладацьким трансформаціям при передачі термінів присвячена наступна частина нашої статті. І першою за частотністю вжитку є генералізація значення, яка буває двох видів: 1) вживання лексеми з більш широким значенням, ніж лексема у джерельному тексті, і 2) використання лексеми, що позначає ціле, замість

лексеми, що позначає частину [2, с. 301]. Дану трансформацію І. Серебрякова використала 17 разів із 200, наприклад: *cells – плазма, nausea – слабкість, stomach flu – гастроентерит, O.R. – клініка, lens – лампа, U.C. San Francisco Medical School – Каліфорнійський університет.* Із наведених прикладів видно, що найчастіше генералізація застосовувалася у своєму другому значенні – ціле замість частини, а саме: вся плазма – замість клітин, що її створюють; гастроентерит (запалення шлунку будь-якого характеру) замість шлункового грипу (що відноситься тільки до вірусних запалень); клініка, в цілому замість однієї операційної і так далі.

Ще одна популярна у даному перекладі трансформація, яку ми хочемо розглянути в межах нашої статті, – вилучення, під час якої з тексту твору видаляються деякі лексичні одиниці. Стосовно даної трансформації В.І. Карабан зазначає, що перекладач може застосовувати її лише щодо раніше вжитих у тексті, або тих, чия присутність у цільовому тексті здатна порушити норми мови або культури [2, с. 311]. Із 200 аналізованих термінів вилучення було застосовано 17 разів. Наведемо приклад:

She was the most visible law enforcement officer ***on the scene****, – З усіх присутніх правоохоронців саме вона була найпримітніша.* І. Серебрякова вилучила зі свого перекладу важливий, на нашу думку, вислів *on the scene*, який означає «на місці злочину» і підкреслює важливість описуваної ситуації.

Ще один приклад: *I would guess his body slipped out as the* ***wheels*** *came down, on landing approach. – Гадаю, він упав, коли літак пішов на посадку.* Як бачимо, тут вилучено не просто термін, а ціле підрядне речення *as the* ***wheels*** *came down* (тобто, коли було випущено шасі). Це також прикрий випадок застосування вилучення, оскільки він позбавляє читачів важливої деталі, адже загиблий ховався біля шасі, і випав він назовні саме тому, що при заході на посадку шасі було випущено. Для читачів цільового тексту така послідовність подій не є очевидною через вилучення уточнення.

Висновок. Терміні є невід'ємною та дуже важливою складовою сучасного твору детективного жанру, і при перекладі слід звертати увагу на їхню функцію в тексті, а також на те, чи стають вони своєрідною підказкою читачам для викриття злочинця. Відповідно, шляхи їхнього відтворення будуть варіюватися. В українському варіанті роману «Асистент» Ірина Серебрякова найчастіше використовувала такі способи перекладу, як застосування словникових і варіантних відповідників (24 % випадків), калькування (10 %), описовий переклад (7,5 %). Серед перекладацьких трансформацій найчастіше використовувалися генералізація і вилучення (по 8,5 % кожна).

Перспективи подальшого дослідження можуть полягати в аналізі особливостей відтворення всього корпусу термінів твору «Асистент».

ЛІТЕРАТУРА

Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти : моногр. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 216 с. 2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2018. 656 с. 3. Катиш Т. В. Особливості функціонування термінологічної лексики в мові української фантастики: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 202 с. 4. Молодід Т. К. Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. Київ : Наукова думка, 1972. 249 с. 5. Chesterton G. K. A Defence of Detective Stories. In: The Defendant / ed. by R. Brimley Johnson. URL: https://www.gutenberg.org/files/12245/12245-h/12245-h.htm] (дата звернення: 20.09.2022). 6. Even-Zohar I. The Position ofTrans1ation Literature within the Literary Po1ysystem. The Translation Studies Reader / ed. Venuti L. Abingdon : Routledge, 2004. P. 199–204. 7. Scaggs J. Crime Fiction. London and New York : Routledge, 2005. 8. Seago K. Introduction and overview: crime (fiction) in translation. The Journal of Specialised Translation. 2014. Issue 22. P. 2–14. 9. Seago K. Red herrings and other misdirection in translation. The voices of suspense and their translation in thrillers / Susanne Cadera and Anita Pavic Pintaric (eds). Amsterdam: Rodopi. 2014. P. 207–220.

Для нотаток

Наукове видання

IN STATU NASCENDI
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей
Випуск 23

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.
Технічний редактор: Карпенко М. П.
Художнє оформлення: Макєєва Н. В.

Підписано до друку 19.04.2023 р. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк. 12,5. Зам. № 32/2023. Ціна договірна
Наклад 50 прим.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61103, м. Харків, вул. Дерев'янка, 16
E-mail: jornal_2016@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.